

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

V AASTAKÄIK

Nr. 10

Oktoober

1948

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 31. aastapäev.

7. novembril 1917. a. toimunud Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon kehtestas üht kuuendikku maakera mandrit hõlmaval Venemaal tööliste ja talupoegadele toetava proletariaadi diktatuuri, mis on „seadusega piirama ja vägivallale toetuv proletariaadi valitsus kodanluse üle; valitsus, kellel on töötajate ja ekspuateritavate hulkade poolehoid ja toetus“ (Stalin). Proletaarne revolutsioon Venemaal kuulutas kogu maailma rõhutuile, et on alanud rahvusvaheline proletariaadi-revolutsioon, et maailm on siitpeale lõhestunud kaheks vastuoluliseks osaks — nooreks, alles võiduteele astuvaks sotsialismimaaks ja raugastunud, parasitseks ning hääbumisele määratud kapitalistlikuks maailmaks. Suur Oktoobrirevolutsioon teostus klasside hävitamise ja klassideta — kommunistliku — ühiskonna loomise tähe all ja erineb põhiliselt kõigist varematest revolutsioonidest. Ta hävitas jäädavalt igasuguse inimese ekspuaterimise inimese poolt, igasuguse sotsiaalse ja rahvusliku rõhumise. Oktoobrirevolutsioon pihustas trotskistliku väärarvamuse, nagu poleks sotsialismi võit võimalik ainult ühel maal. Ta näitas, et Lenini ja Stalini poolt rajatud sotsialistlike revolutsioonide teooria on õige ja elujõuline, näitas kogu maailma proletariaadile, „... et on täiesti võimalik proletariaadi läbimurd imperialistlikust rindest kuski ühes või mitmes kohas, et sotsialismi võit on võimalik esialgu mitmel või isegi ühel maal eraldi, et sotsialismi üheaegne võit kõigis maades on võimalik seepärast, et kapitalismi arenemine neis maades on ebauhtlane, et sotsialism jõuab võidule esialgu ühel või mitmel maal, kuna ülejäänud maad mõne aja kestel jäävad kodanlikeks maadeks...“ (UK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 166.) See uus, lõpuni viidud sotsialistliku revolutsiooni teooria,

mille Lenin oli rajanud juba 1905. a. brošüüris „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“, erines põhjalikult senini marksistide keskel käibivast seisukohast, mis väitis, et sotsialistlik revolutsioon on võimatu ainult ühel maal, et sotsialistlik revolutsioon peab toimuma kõigis tsiviliseeritud maades üheaegselt.

See sotsialistliku revolutsiooni teooria oli eriti suure tähtsusega rahvusvahelise proletariaadi suhtes, kuna ta . . . „annab üksikute maade proletaarlastele revolutsioonilise perspektiivi, päästab valla nende initsiatiivi oma, rahvusliku kodanluse ründamisel, õpetab neid kasutama sõjaolukorda niisuguse rünnaku organiseerimiseks ja kindlustab nende usku proletaarse revolutsiooni võidusse.“ (UK(b)P ajaloo lühikursus, 1946, lk. 168.)

Proletariaadi diktatuuri kui proletariaadi poliitilise võimu vahendi idee andsid Marx ja Engels, kusjuures aga nad jätsid lõplikult välja töötamata selle riikliku vormi küsimuse. Marx tuli küll Pariisi kommuuni kogemuste analüüsi kaudu järeldusele, et proletariaadi diktatuuri kõige sobivamaks vormiks on riigiorganisatsioon, mis ühendab endas nii seadusandlikku kui ka täidesaatvat võimu ja on sealjuures tihedasti seotud massidega, igal juhul aga mitte demokraatlik vabariiki. Lenin ja Stalin avastasid sellise proletariaadi diktatuuri riigivormina nõukogud, kuna iga laadi oportunistid nägid sellena parlamentaarset demokraatlikku vabariiki.

Nõukogusid kui proletariaadi diktatuuri riigivormi iseloomustades ütles Lenin:

„Nõukogud on uus riigiaparaat, mis annab esiteks töölistele ja talupoegadele relvastatud jõu, kusjuures see jõud pole rahvast eraldatud nagu vana alalise armee jõud, vaid on tihedaimalt temaga seotud; sõjalises suhtes on see jõud võrdlematult võimsam kui varasemad; revolutsioonilises suhtes pole ta millegi muuga asendatav. Teiseks annab see aparaat sideme massidega, enamiku rahvaga niivõrd tiheda, lahutamatu, hõlpsasti kontrollitava ja uuendatava, et midagi selletaolist pole varemais riigiaparaatides kunagi olnudki. Kolmandaks on see aparaat tema koosseisu rahva tahtel, ilma bürokraatsete formaalsusteta valitavuse ja asendatavuse jõul demokraatsem kui varem ad aparaadid. Neljandaks annab ta kindla sideme kõige mitmekesisemate elukutsetega, kergendades seetõttu kõige sügavamalt laadi reforme ilma bürokraatiata. Viieandaks annab ta avangardi, s. t. rõhutud klasside, tööliste ja talupoegade kõige teadlikuma, kõige energilisema, eesrindlikuma osa organisatsioonile vormi, olles seeläbi aparaadiks, mille kaudu rõhutud klasside avangard võib tõsta, kasvatada, õpetada ja viia enese järele nende klasside kogu hiigelmassi, mis seniajani oli seisnud täiesti väljaspool poliitilist elu, väljaspool ajalugu. Kuuendaks annab ta võimaluse ühendada parlamentarismi paremused vahetu ja otsese demokraatia paremustega, s. o. ühendada rahva valitud esindajate isikus nii seadusandliku funktsiooni kui ka seaduste täitmise. Võrreldes kodanliku parlamentarismiga on see niisugune samm edasi demokraatia arengus, missugusel on ülemaailmne ajalooline tähtsus“ (Lenin. Teosed XXI k., lk. 258).

Nõukogude riik sai kõrgeimat tüüpi demokraatiaks rõhuvale osale rahvas-

tikule, mis pärast sotsialismi võitu aga kujunes kõrgeimat tüüpi demokraatiaks kõigile NSV Liidu kodanikele. Ta hävitas inimese eksploateerimise inimese poolt kuni juurteni. Nõukogude maal on inimese ühiskondlik seisund sõltuv tema isiklikest omadustest, võimetest ja tema isiklikust tööst, kunagi aga mitte varanduslikest, rahvuslikest, teenistuslastest teguritest. Kõik maailma reaksionäärid on liitunud juba alates Nõukogude riigi esimestest päevadest Nõukogude riigi vastu ja püüdnud asjata tõendada, et meil kehtiv üheparteiline süsteem on vastukäiv demokraatia mõistele, unustades aga sealjuures, et Nõukogude Liidus puudub pind mitme partei, erakondade süsteemi kasvuks, puuduvad antagonistlikud klassid. Nõukogude riik ei jäänud peatuma vana, kodanliku riigi purustamisele, vaid asus kohe uue, sotsialistliku riigi ümberehitamisele.

„Sotsialismi kindlad edusammud NSV Liidu ülesehitustöö rindel näitasid selgesti, et proletariaat võib edukalt valitseda riiki ilma kodanluseta ja kodanluse vastu, et ta võib edukalt tööstust üles ehitada ilma kodanluseta ja kodanluse vastu, et ta võib edukalt juhtida kogu rahvamajandust ilma kodanluseta ja kodanluse vastu, et ta võib edukalt sotsialismi üles ehitada, kapitalistlikule ümbrusele vaatamata.“ (Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 154).

Nõukogude riigi jõu parimaks tõendiks kujunes Suur Isamaasõda röövelliku saksa imperialismiga. See näitas kogu maailma imperialismile, et Nõukogude Liidu poliitiline kord on tugevam kui mistahes teise riigi poliitiline kord, et Nõukogude riigi majanduslik alus on elujõulisem kui ühelgi teisel mitte-nõukogude riigil. NSV Liidu relvajõudude otsustav osa Teise Maailmasõja käigus ja selle lõpplahenduse määramisel näitas kogu maailmale, et „nõukogude ühiskondlik kord osutus elujõulisemaks ja vastupidavamaks kui mitte-nõukogude ühiskondlik kord, et nõukogude ühiskondlik kord on parem ühiskonna organisatsiooni vorm kui on ükski mitte nõukogulik ühiskonnakord. (Stalin. Kõne Moskva linna Stalini valimisjaoskonna valijate valimiseelsetel koosolekul 9. veebruaril 1946. a.).

Oktoobrirevolutsiooni määratu tähtsus seisab selles, et ta lahendas rea küsimusi, mis olid kisenud teravusega nõudnud lahendamist sajandeid, kuid mille lõpliku lahendamiseni polnud jõudnud ükski. Esijoonel suutis Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lahendada agrariküsimuse. Töölisklass, kes kukutas mõisnike vägivald ja eraomandiõiguse maale, suunas ka talupojad sotsialismi teele. Külal toimunud muudatusi iseloomustas seltsimees Stalin sügava revolutsioonilise pöördena:

„See oli sügavaim revolutsiooniline pööre, hüpe ühiskonna vanast kvaliteetivsest olekust uude kvaliteetivsesse olekusse, mis oma tagajärgedelt võrdub revolutsioonilise pöördega 1917. aasta oktoobris.

Selle revolutsiooni omapärased seisid selles, et ta viidi läbi ülaalt, riigivõimu initsiatiivil, kuna alalt teda otseselt toetasid talupoegade miljonilised hulgad, kes võitlesid kulakliku orjaikke vastu ja vaba kolhoosielu eest.

See revolutsioon lahendas ühel hoobil kolm sotsialistliku ehitustöö põhi küsimust:

a) Ta likvideeris meie maal arvukaima ekspluateerijate klassi, kulakute klassi, kapitalismi restaureerimise kantsi.

b) Ta viis meie maa arvukaima töörahvaklassi, talupoegade klassi, kapitalismi tekitava üksikmajapidamise teelt ühiskondliku, kolhoosliku, sotsialistliku majapidamise teele.

c) Ta andis nõukogude võimule sotsialistliku baasi rahvamajanduse kõige laialdasemal ja eluliselt tarvilikul, kuid ka kõige mahajäänud alal — põllumajanduses.

Seega hävitati sisemaal kapitalismi restauratsiooni viimased allikad ja ühtlasi loodi uued, otsustavad, tarvilikud tingimused sotsialistliku rahvamajanduse ülesehitamiseks.“ (ÜIK(b)P ajaloo lühikursus, 1946, lk. 300—301.)

Et nõukogude võimu esimestest päevadest peale sihikindlalt juhitud agrarpoliitika on osutunud õigeks, elujõuliseks ja kindlaks, näitas jällegi Suur Isamaasõda.

„Kollektiviseerimise meetod osutus ülimal määral progressiivseks meetodiks mitte ainult sellepärast, et ta ei nõudnud talupoegade paljaksriisumist, vaid eriti sellepärast, et ta võimaldas mitme aasta vältel katta kogu maa suurte kollektiivmajanditega, missugustel oli võimalus rakendada tehnikat, kasutada kõiki agronoomilisi saavutusi ja anda maale rohkem kaubatoodangut.

Pole kahtlust, et ilma kollektiviseerimise poliitikata poleks me suutnud nii lühikese aja jooksul lõppu teha meie põllumajanduse sajanditepikkusele mahajäävusele.“ (Stalin. Kõne Moskva linna valimisjaoskonna valijate valimiseelisel koosolekul 9. veebruaril 1946. a.)

Vana tsaari-Venemaa oli rahvaste vangla, mille ukсед purustas lõplikult Oktoobrirevolutsioon. Ainult Nõukogude riik oli võimeline lahendama rahvusküsimust nii, nagu seda polnud suutnud ega tahtnudki rakendada ükski kodanlik riik. Lenini Stalini poolt 16. novembril 1917. a. avaldatud „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“ kuulutas 1) kõigi Venemaa rahvaste võrdsust ja suveräänsust, 2) Venemaa rahvaste õigust vabaks enesemääramiseks kuni eraldumiseni ja iseseisva riigi moodustamiseni, 3) iga-suguste ja kõigi rahvuslike ja rahvuslik-religioosete eesõiguste ja piiramuste ärakaotamist, ja 4) Venemaa territooriumil elunevate rahvusvähemuste ja etnograafiliste rühmade vaba arengut. Nõukogude valitsuse ja bolševike partei tegevus oli kogu aja suunatud tsaarivalitsuse poolt õhutatud rahvusvaenu lõpetamisele ja seetõttu tärkasid ellu terved rahvad, kes olid tsaaririkke all väljasuremisele mõistetud ja tekkis „... paljurahvuslik sotsialistlik riik, kelle tugevust võiks kadestada mistahes rahvariik mistahes maailma osas.“ (J. V. Stalin: Aruanne NSV Liidu Konstitutsiooni projekti kohta.)

Rõhutatud rahvaile sai esmakordselt ajaloos osaks võimalus oma, sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri arendamiseks; „rahvad-paariad, rahvad-orjad esmakordselt inimkonna ajaloos tõusid tööpoolest vabade ja tööpoolest võrdsete rahvaste seisundisse, nakatades oma eeskujuga kogu maailma rõhutatud rahvad“. (Stalin, Leninismi küsimusi, v. k. lk. 178.)

Nõukogude riigis on leninlik-stalinlik rahvuspoliitika hävitanud rahvusliku surve, ja on loonud „... suure rahvaste sõpruse — sotsialistliku riigi olemasolu ja kõigekülse arenemise ühe tähtsaima tingimuse.“ (E. Jaroslavski. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsus ja koht inimkonna ajaloos, lk. 33. Sverdligiz, 1942.)

Suure Oktoobrirevolutsiooni viljastaval pinnal toimusid hügelmuudatused ka töölisklassi ideoloogilistes suunatlustes. Oktoobrirevolutsioon „... kündis ületamatu vao marksismi ja sotsiaaldemokratismi, leninismi poliitika ja sotsiaaldemokratismi poliitika vahele.“ (Stalin. Leninismi küsimusi, lk. 181). Nõukogude Liidu töötajaskonna vaimseks varaks on saanud kõiki võitev marksismi-leninismi õpetus. „Kuid on olemas üks teaduseharu,“ kõneles seltsimees Stalin UK(b)P XVIII kongressil, „mille tundmine peab olema kohustuslik bolševikele kõigis teaduseharudes, see on marksistik-leninlik teadus ühiskonnast, ühiskonna arenemise seadustest, proletaarsete revolutsiooni arenemise seadustest, sotsialistliku ülesehitustöö arenemise seadustest, kommunismi võidust.“ (Stalin. Leninismi küsimusi, 1945, lk. 526).

Nõukogude ideoloogiline kants, mida ei suuda rünnata, millesse pole suutnud nimetamisväärsedki mõrasid lüüa kodanlik ideoloogia enne Teist Maailmasõda, on saanud suureks kallaletungi objektiks ka pärast Teist Maailmasõda. Aetuna hullunud vihast ja kadedusest Nõukogude maa edusammude ning eriti tema mõju kasvu tõttu kapitalistlike maade töölisringides, püüab imperialistlik lääne-maailm eesrindlike ühiskonnakihtide tähelepanu juhtida poliitilise ja sotsiaalse võitluse teedelt ja küsimustelt labasuse, ideetuse radadele. Järeldõja aastail on tulnud bolševike parteil kordvalt tagasi lüüa tarmukaid ja vihaseid rünnakuid meie ideoloogilisele rindele. Selles kuritegelikus kallaletungis on rakendatud kõik teaduseharude, kunsti, kirjanduse, muusika ja filosoofia müüdavad hinged, kuid kõik senitoimunud rünnakud meie eesrindlike töötajate teadvuse uinutamisele on äpardunud juba oma eos. Kõik sellelaolised katsed on leidnud otsustava vastulöögi.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis kõik inimkonna kultuurivarad esmakordselt ajaloos töötava rahva pärisomanduseks ja kuskil maailmas pole kultuuri arengule loodud selliseid tingimusi nagu Nõukogude maal.

Nõukogude kultuuri hügelkasvu väljendab parimini õppeasutuste, koolide arvu kasv meie maal. Õpilaste arv on kasvanud Nõukogude Liidus üle viie korra võrreldes ennerevolutsiooni ajastuga. Kõrgemate õppeasutuste arv on tõusnud üheksa korda suuremaks. Kõigis liiduvabariikides töötavad teaduslikud uurimisasutused või teaduste akadeemiad.

Oktoobrirevolutsioon pani aluse ka tõelisele Eesti rahvusriiklusele ja tõelisele sõltumatusele. Otsekohe oktoobripäeval rajas klassiteadlik tööliskond Eesti autonoomse nõukogude vabariigi, mis oli seega esimeseks Eesti riigiks ja lisaks nõukogude riigiks.

V. Kingissepp iseloomustab seda riigi tekkimise ajajärku järgmiselt: „Eesti nõukogude vabariik, — see on eesti töörahva võit saksa parunite

ja eesti kodanluse üle! See on töörahva poliitiline revolutsioon, mis annab kõik töörahvale ja võtab kõik parunitelt ning kodanlastelt! Kõik, mis nad võrast tööjõudu kurnates on kokku kuhjanud ja pole veel ära pillanud. Poliitilist võimu enese kätte võttes tarvitab töörahvas teda selleks, et murda parunite ja kodanlaste vastupanu, lämmatada nende vastuhakkamise katsed ja harjutada töölise ja maatamehe saapakontsa all olema seda turja, mis alati alandlikult on paindunud kord tsaari, kord Seckendorffi kontsa alla.“ (V. Kingissepp. Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 53.) Noore riigi lämmatasid aga kodanluse palvel kohale tellitud Saksa keisririigi väed. Saksa kodanliku revolutsiooni puhkemine virgutab 1918. a. novembrikuus Tallinna töölistkonda uuesti oma ridade korraldamisele, kuid kodanlus suutis saksa okupatsioonivägede abil sellesuunalised avaldused maha suruda. Nõukogude maa asus samal ajal avalikule võitlusele saksa imperialismi surve lõpetamiseks. Nm. ääremaade rahvaste revolutsioonilisele võitlusele toetudes arenevad operatsioonid kõikjal edukalt ja Eestis kuulutatakse välja Eesti Töörahva Kommuun, mis ei kuulunud Vene Föderatsiooni koosseisu. Sel puhul kirjutas seltsimees Stalin „Pravdas“: „Vastuseks Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele tunnustas Vene Nõukogude valitsus pidulikult Eesti sotsialistliku vabariigi sõltumatust. Kas on vaja tõendada, et see akt on Vene Nõukogude valitsusele kohustuseks? Nõukogude Venemaa pole läänealasi kunagi vaadelnud oma valdustena; ta on alati olnud seisukohal, et need alad moodustavad neil elavate rahvaste töötavate masside lahutamatu valduse, et neil töötavil massidel on täielik õigus ise määrata oma poliitilist saatust.“ See väljendus on ilmseks vastulöögiks neile kodanikele nationalistidele, kes väidavad nõukogude korra olevat vastuolus eestluse mentaliteediga ja väljastpoolt vägisi pealesunnituna, ja tõend selle kohta, et nõukogude kord Eestis on meie maa üldise arengu loomupärane tulemus, meie töötava rahva kauaaegse pingelise klassivõitluse tulemus.

Pärast 22-aastast kodanliku vabariigi virelemist ja kordamisi ühe või teise lääne-imperialisti tallatavana vaevlemist kuulutas eesti rahvas 1940. aasta suvel uuesti välja Nõukogude Eesti ja astus võrdõigusliku liikmena Nõukogude Liidu koosseisu. Koos kõigi vabadustarmastavate nõukogude rahvastega võitlesid eesti mehed ja naised aegade suurima sõja tandritel ja väljusid sellest karastusest veelgi tugevamana ja enesekindlamana.

Nõukogude riigis vallandunud loov töötahe on haaranud ka Eesti tööta-jaskonda. Eesti põllumajandus on mahajäänud, vähetootlikust üksikmajandite süsteemist ümber korraldumas kollektiivseks, tootlikuks suurpõllundus-süsteemiks. Meie vaimsete elualade sihte valgustavad marksismi-leninismi vääramatud ideed, meie rahvuslikku iseolemist tagavad nõukogude demokraatia kõigutamata põhimõtted. Ainult nõukogude võimu ja bolševike partei ümber koondudes ja rahvaste sõprusest jõudu ja meelekindlust ammutades sammub nõukogude rahvas, sealhulgas ka eesti rahvas kommunistliku partei juhtimisel seda tõusvat teed, mida tähistab Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit — vastu majanduslikule ja kultuurilisele õitsengule, vastu kommunismi lõplikule võidule.

Lehekülgi Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu võitluspäevilt.

H. PUUSNER.

29. oktoobril 1948 tähistab nõukogude noorsugu kõikjal ÜLKNÜ XXX aastapäeva. Tehakse pingutusi oma organisatsiooni suure tähtpäeva pidulikuks vastuvõtmiseks, sest kommunistliku noorsooühingu töörohke ja võitlusküllane minevik seab noorsoole kohustuse oma avangardi tähtpäeva väärikaks tähistamiseks. Töölisnoored on asunud stahhaanovlikule valvele ÜLKNÜ XXX aastapäeva auks. Rida neist, nagu sm-d Kivistik, Roosiväli, Veber, Karro jt. kuuluvad viie aasta plaani ületajate ridadesse. Kommunistliku noorsooühingu aastapäeva auks lähevad esimesed noortebrigaadid üle isemajandamisele. Algatus kuulub siin Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku kommunistliku noore A. Veberi brigaadile, kes otsustas oma brigaadiga asuda veelgi suurema tööviljakuse ja majandusliku tulukuse teele. See on esimene samm meie noortebrigaade haaravale sügavale liikumisele. Ja see toimub just ÜLKNÜ XXX aastapäeva eel. Külade kommunistlikud noored on aktiivseiks kolhooside organiseeri jaoks. Läänemaa „Ranna“ kolhoosi komsomoli organisatsioon võitleb edukalt kõrgete saakide saavutamise eest. Demonstreeritakse tegelikkuses kolhoosikorra üleolekut üksiktalunduslikust majapidamisest. Kommunistlikud noored teavad, et kolhooside rajamine tähendab pöördelist sündmust Nõukogude Eesti küla sotsialistlikul ümberkorraldamisel, ning seetõttu on nad esimeste kollektiivsesse majapidamistesse astujate ridades. Kehakultuurlased tähistavad komsomoli aastapäeva massiliste sportlike üritustega, võistlustega krossiradadel, nõukogude spordi- ja kehakultuuriliikumise veelgi tugevama juurutamisega noorsoo massidesse. Koolinoored on asunud võitlema kõrge õppe edukuse ja distsipliini eest. Kommunistlikud noored võitlevad uue sugupõlve kõrgete moraalsete omadustega inimesiks kasvatamise eest, võitlevad kõikidel ühiskondliku elu aladel bolševike partei võitlusabilisena ja reservina.

Nõukogude noorsugu, nende hulgas Nõukogude Eesti noored, elab energiaküllast ja teotahtelist elu. Parteiorganisatsioonide juhtimisel teostab kommunistlik noorsooühing laialdast kasvatustööd, suunab ja organiseerib, tuginedes seejuures aastatepikkusele kogemusi andnud teekonnale. Kasvatustöö eesmärgiks on sügava nõukoguliku patriotismi, kõrge moraalse kõlbelisuse ja uue moraali kasvatamine. Seda tuleb saavutada pideva, visa ja kõikehaarava tööga.

* * *

Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing koondab miljoneid Nõukogude maa eesrindlikke noori, keda seovad ühised taotlused ning

terashallide kaantega komsomoli pilet. Kommunistlik noorsooühing on läbinud oma ajaloo kestel kuulsusrikka ja kangelasliku võitlustee. Kõrged autasud — Punalipu, Töö Punalipu ja Lenini ordenid, millega on autasustatud ÜLKNÜ-d, on tähised läbikäidud võitlustee edukusest, ühtlasi on need tunnustusavaldused kommunistliku noorsooühingu teeneist kodumaa ees.

Bolševike partei juhtimisel on leninlik komsomol kasvanud, tugevnenud ja karastunud. Ainult mõne viimase aasta jooksul on üle 10 miljoni noormehe ja neiu saanud kommunistlike noorte organisatsioonides esimest õpetust poliitilises organiseerimistöös, läbi tehes esimese kasvatus- ja karastuskooli.

Kommunistliku noorsooühingu ideelisuse, võitlusvõimelisuse ja organiseerituse lätteks on bolševike partei ning tema juhtide Lenini ja Stalini juhtiv osa. Bolševike partei on pidevalt õpetanud noori, on suunanud neid nende kasvus eesrindlikeks võitlejaiks kommunismi eest.

ÜLKNÜ poolt läbikäidud teekonnal on temaga koos ustavalt võidelnud ka eesti kommunistlikud noored. ELKNÜ kogu olemasolu ja kogu minevik on tihedalt seotud ÜLKNÜ poolt teostatud töö ja võitlusega. Visa järjekindlusega on Eestimaa LKNÜ koondanud enese ümber töölis-, talurahva-, kooli- ja üliõpilasnoori, suunates neid võitlusse noorsoomasside huvide eest. Seda tegi ta juba raskest olustikus, karmidel võitluspäevadel, mil kodanlikus Eestis möllas ohjeldamatult valge terror. Vaadates veelgi kaugemale tagasi — eesti noorte tööliste revolutsioonilise liikumise esimestele sammudele — näeme nende juures tihedat seost Venemaa noorte, vene tööliklassi võitlusega, kusjuures vene tööliklassil oli kanda võitlusis juhtiv osa.

Noorsoo revolutsioonilise liikumise juured ulatuvad Eestis kaugemale. Juba esimesest suureulatuslikumast tööliste streigist 1872. a. Kreenholmis võtavad aktiivselt osa noortöölised, ning kõikidel edasistel tööliste võitlusetappidel on noored vanade kõrval aktiivseiks võitlejaiks. Kindlates vormides kujuneb noorsoo revolutsiooniline liikumine välja 1905. aasta eel ja 1905. aasta revolutsiooni ajal. Sellal tekkisid esimesed revolutsioonilise noorsoo põrandaalused organisatsioonid Tallinnas, Tartus, Pärnus jne. Võeti aktiivselt osa kõikidest revolutsioonilistest sündmustest, nagu streikidest, meeleavaldustest ja relvastatud kokkupõrgetest. Töölisnoorsoo revolutsioonilisus haaras kaasa ka kooliõpilasi, kes samuti organiseerusid põrandaalusesse noorsooringidesse, kus õpiti poliitilist ökonomiat K. Marxi „Kapitali“ põhjal, ajaloolist materialismi, sotsiaaldemokraatliku partei programmi, revolutsioonilise liikumise ajalugu jne. Ringid andsid välja põrandaaluseid lendlehti ja üleskutseid, mida paljundati šapirograafi ja hektograafi abil. Oli loodud tihe side vabrikute ja tehaste noorte laiemate hulkadega, keda tõmmati kaasa ringide tööle.

Seejuures pidas töölisnoorsugu streigiliikumises ja väljaastumistes politsei vastu vanade töölistega sammu. Nii oli 1905. a. üheks esime-

seks streigiks Tartus trükitöö-õpilaste ja -sellide streik, mis haaras kõik Tartu trükikojad.

1905. a. sügisel hakati töölisliikumise mõjutusel streikima ka õppeasutustes. Tallinna Aleksandri gümnaasiumi õpilased kuulutasid 24. oktoobril välja streigi, esitades oma nõudmisena: 1) õpilaste tagakiusamise lõpetamist poliitiliste ja usuliste vaadete pärast; 2) gümnaasiumi juhtkonna vahelesegamise lõpetamist õpilaste isiklikku ellu; 3) õpilaste viisakat kohtlemist; 4) teadmiste objektiivset hindamist jne.

Tartus alustasid streiki üliõpilased ja keskkoolide noored ning streigiliikumine levis ka teiste linnade ja maaõppeasutustesse.

Kõneldes noorsugu haaranud revolutsioonilise liikumise lainetest ei saa jätta märkimata nekruteid, kelle hulgas teostas otseselt revolutsioonilist tööd bolševike Tallinna komitee. Selle tulemusena otsustasid paljud nekrutid loobuda sõjaväeteenistusest, keeldusid andmast vandeootust, nõudsid, et sõdureid ei kasvatataks politseinikena rahva vastu jne.

1905. a. revolutsiooni nurjumise tulemusena osa revolutsioonist osavõtnud noortest, esmajoones haritlasnoorsoo hulgest, tõmbus tagasi, kuivõrd „1905. a. revolutsiooni lüüasaamine kutsus revolutsiooni kaasajooksikute hulgas esile lagunemise ja laostumise. Eriti suurenesid laostumine ja dekadents intelligentsi hulgas. Revolutsiooniga kaasajooksjad, kes revolutsiooni tormilise tõusu ajajärgul tulid revolutsiooni ridadesse kodanlikust keskkonnast, pöörasid reaktsioonipäevil parteile selja. Revolutsioonile selga pöörates püüdsid need kaasajooksjad kohaneda reaktsiooniga ja elada rahu tsarismiga.“ (ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 95, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn, 1945.) See protsess toimus kogu Venemaa ulatuses, haarates oma embusse ka Eestimaa. Kuid partei, alustades tööd sügavas põrandaaluses olukorras ja kasutades ära kõiki legaalse töö vorme, valmistas ette uueks revolutsiooniliseks tõuksuks. Uuteks võitlusteks valmistusid partei juhtimisel ka eesrindlikud töölisnoored. Nii seisid nad taas võitleja postil revolutsioonilise liikumise tõusu aastail, töötasid bolševike juhtimisel ennastalgavalt imperialistliku maailmasõja päevil, lülitades aktiivsesse võitlusse tsaarivõimu kukutamiseks „rahvaste vangla“ näiliselt paksude müüride purustamiseks.

Veebruarirevolutsiooni päevil 1917. a. omandas eesti töölisnoorte liikumine partei juhtimisel kindlad organisatsioonilised vormid.

1917. a. luuakse bolševike Tallinna organisatsiooni juurde „Noorte Klubi“, mis koondas enda ümber hulgaliselt töölis- ja üliõpilasnoorsugu. Tallinna tehastes ja koolides organiseeriti klubi osakonnad. Hiljem tekkisid klubid ka teiste bolševistlike organisatsioonide juurde, sooritasid 1917. a. suvel suure töö revolutsioonilise võitluse rindel.

„Noorte Klubi“ liikmetena võitlesid noored bolševike juhtimisel, millel oli noorsoo poliitilise aktiivsuse kasvatamise seisukohalt suur tähtsus. Üha uued noorsoohulgad lülitusid tõeliste noorte proletaarlastena

võitlusse töölisklassi huvide eest. Sellele kaasus Tallinna organisatsiooni juures asuva klubi ümberkujundamine sotsiaaldemokraatlikuks noorsooühinguks, millega loodi uus, bolševike vahetule juhtimisele alluv töölisnoorsoo organisatsioon. Ja kui vene sotsiaaldemokraatlik (bolševike) töölispartei ümber nimetati kommunistlikuks parteiks, teostasid sama ka Tallinna töölisnoored. Bolševike partei juhtimisel võeti innukalt osa Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist, nõukogude korra loomisest Eestimaal. Meie töölisnoorsoos peegeldusid sellal vene proletariaadi ja töölisnoorte kangelaslikud võitlustraditsioonid — valmisolek ennast säästmata astuda võitlusse rahva võimu, töölisklassi diktatuuri kindlustamise eest. 4.—5. veebruarini 1918. a. toimus Tallinnas esimene noorsoo-organisatsioonide üle-eestiline kongress, kus olid esindatud Tallinna, Narva, Haapsalu, Port-Kunda ja Aseri töölisnoorsoo organisatsioonid.

Noored patrioodid, olles ustavad Lenini-Stalini parteile, pidasid sellal ägedat võitlust klassivõitluse teravnenud õhkkonnas kodanluse, sotsialistide-revolutsionääride ja anarhistide vastupanu mahasurumiseks. See võitlus avaldus ka kongressil, kuhu delegaatide hulka olid pugenud mõned kodanluse teenrid töölisklassi ürituse lõhestajate hulgast. Nii olid Narva delegatsiooni osanud pugeada mõned reetlikud tegelased, kes nimetasid endid anarhistideks-kommunistideks ja püüdsid bolševike partei vastu loopida „ultrapahempoolseid“ ja anarhistlikke loosungeid. Edasi olid kongressile tulnud ka menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, kes samuti ei leppinud noorsoo-organisatsioonide juhtimisega bolševike partei poolt. Nende rühmituste katsed noorsooliikumise lõhestamiseks pörkusid kommunistlikule põhituumale, mis oli neist igasuguseist kallakuist tugevam ja andis kongressile bolševistliku töösuuna. Menševistlike, sotsialistide-revolutsionääride ja anarhistlike elementide lõhestamiskatsed naelutati häbiposti, ning Tallinna organisatsiooni ettepanekul otsustati kongressi enamuse tahte kohaselt luua kommunistlik noorsoo-organisatsioon, mida hakati nimetama Põhja-Balti Kommunistlikuks Noorsooühinguks. Ühing alustas tööd bolševike vahetul juhtimisel, kusjuures noorte hulgas omas suurt autoriteeti Viktor Kingissepp.

Bolševistlik parteiorganisatsioon andis ühingule täitmiseks rea ülesandeid. Rohkesti suunati noori parteiorganisatsioonide poolt maale mõisade natsionaliseerimist teostama ja abistama moonakaid ning kehvikuid võitluses mõisnike vastu.

Põhja-Balti Kommunistlik Noorsooühing sai tegutseda ainult paar nädalat. 1918. a. veebruaris tungisid sakslased Eestisse. Koos eesrindlike töölistega eesotsas bolševikega astusid töölisnoored võitlusse ülekaalukate sakslaste jõudude vastu Keila all. Keila lahing kattis tööliste võitluslippe kustumatu kuulsusega. Sellest lahingust osavõtjad tõendasid sangarliku võitlusega eestlaste põliste vaenlaste vastu oma tahet kaitsta noort nõukogude võimu. Eesti töölisklass oli sunnitud seekord võideldes taanduma ülekaalukate vaenlaste jõudude eest. Ka

Põhja-Balti Kommunistliku Noorsooühingu liikmed taandusid, säilitades oma ridu. Osa neist siirdus põranda alla, osa lahkus koos Punaarmeeaga.

*

Järgnenud saksa okupatsiooni aeg oli Eesti töölisliikumisele üks raskemaid perioode. Töölisliikumine suruti sügavale põranda alla. Maal võimutses sakslaste omavoli. Nende truude käsilastena nuuskisid kodanlased kõikjal, et avastada tööliste silmades kas või ainustki vastupanukübet, et kasutada seda uute ja uute hukkamiste ajendina. Saksa okupatsiooniväed ja eesti kodanlikud timukad tapsid sadu parimaid töölisklassi esindajaid. Viimaste jälitamisele rakendati nii sakslaste kui ka nn. „rahvuslike polkude“ jõud. Kuid töölisliikumist halvata ei suudetud. Sügaval põranda all jätkas kommunistlik partei oma tööd. Töö noorsoo hulgas toimus parteiorganisatsioonide juures asuvate organisatsioonide kaudu, partei otsesel juhtimisel. Vaatamata ränkadele repressioonidele koondati töölisklassi jõude otsustavaks löögiks, et pühkida minema okupandid ja nende käsilased — valge Eesti kodanlased, kes oma positsioone püüdsid siin säilitada rahva müümise hinnaga, minnes välja maa sakslastele sahkerdamise tehinguile Balti-Saksa hertsogiriigi loomise näol.

Novembrirevolutsioon Saksamaal 1918. a. tõi enesega kaasa okupatsioonivägede lahkumise. Eesti kodanlus klammerdus viimase hetkeni nende külge ning haaras sakslaste, hiljem inglise laevastiku ja soome valgekaartlaste abiga võimu. Algas verine klassisõda, kus tuhanded eesti töölisnoored võitlesid Eesti punastes kütipolkudes ja Punaarmee ridades kodanlaste väesalkade vastu. Kodanlus kehtestas valge terrori. 1918. a. novembrist kuni 1920. a. veebruarini tapeti kodanluse väljakohutute otsusega ligikaudu 3000 revolutsioonilist töölist. Samaaegselt pääses valla kõige metsikuma vale ja natsionalismi propagandalaine, et mürgitada noorsoo teadvust võltspaatoses kubisevate ideedega „omariiklusest“ ja „iseseisvuse eest võitlemisest“. Võimatu oli sellistes tingimustes organiseerida legaalseid töölisnoorte organisatsioone. Vaatamata sellele töö ei vaibunud. Kogu tööd noorsooga juhtis EK(b)P Keskkomitee. Ning selle tulemuseks oli algsete kodanlaste mobilisatsioonikavade täielik nurjumine, kuna töötava noorsoo enamik oskas õieti hinnata „iseseisvuse“ ja „omariikluse“ ideesid, näha läbi kodanlaste peitemängust. Noorsoo paremik võitles nõukogude võimu eest, kodanliku terrorivalitsuse vastu.

*

Kodanliku Eesti päevadel peetud võitlus näitas veelkordselt noorte proletaarlaste mehiseid, oma põhimõtete eest kindlalt seisvaid võitlejaid. Kui valge Eesti valitsejad, spekulatsiooniga endid ülesupitanud „riigi peremehed“ püüdsid hakata noorsugu kasvatama uute „aadete“

vaimus, siis kõik nende sellelaadsed katsed jooksid karile. Natsionaal-šovinistlikud mõtted ei leidnud poolehoidu, olgugi, et nende leidmiseks keskendati kodanliku propagandapaaraadi poolt kõik jõud. Kodanlaste õhutusel loodi 1918. a. Anton Õunapuu poolt skautide organisatsioon, mille ülesandeks seati noorsoo teadvuse ümbervormimine „rahvusliku mustri kohaselt“. Liikumine ei leidnud aga poolehoidu noorsoo hulgas. Katsetati uue — noorseppade organisatsiooniga, mille ümber koondus veelgi vähem noori. Ka hiljem kaitseliidu juurde organiseeritud militaristlikku noorkotkaste organisatsiooni astusid ainult rikaste perekondade pesamunad. Ei aidanud kõned „vabadusest“, sest töötajaskond, töölisnoored tundsid seda vabadust liiga hästi nende kaaslaste võitlusverest alles lõhnavate kodanlaste käte järgi. Seevastu tugevnesid põrandaaluse kommunistliku partei ja legaalsete revolutsiooniliste ametiühingute read, tugevnes töötajate poolehoid neile.

Partei tõstis üles legaalse revolutsioonilise noorsoo-organisatsiooni asutamise küsimuse. 7. detsembril 1920. a. kutsuti Tallinnas kokku töölisnoorsoo konverents, kes otsustas asutada üle-eestilise Noorproletaarlaste Ühingu. Ühingu üheks organisaatoriks ja edasiseks esimeheks oli Arnold Sommerling (tapeti 5. detsembril 1924. a. kodanliku politseisalgaga poolt Iru vallas). Kongressil ühel häälel vastuvõetud resolutsioonis märgiti, et „Üle-eestilise Noorproletaarlaste Ühingu“ organiseerimise konverents võtab vastu Noorsoo Kommunistliku Internatsionaali programmi ja hakkab võitlema Kommunistliku Internatsionaaliga käsi-käes. Otsuses märgiti: „Ühineda Noorsoo Kommunistliku Internatsionaaliga. Elagu Kommunistlik Internatsionaal! Elagu kommunistlik internantsionaalne noorsugu!“

1921. a. alguseks oli ühingul juba 12 kohalikku organisatsiooni üle 1200 liikmega, kes pärinesid eesrindlike tööliste- ja maanoorte seast. Selline hoogne organisatsiooni kasv tekitas kodanlastes hirmu, kes nägid siin oma pankrotti jooksnud poliitika vilja. Nende poolt tehti uusi katseid noortele „isamaaliste aadete“ külgepookimiseks, seda esmajoonel kooliõpilaste hulgas igasuguste liitude organiseerimisega, nagu „Üksmeele Rahvuslik Noorsoo Liit“, „Koolinoorsoo Liit“ ja „Noorte Meeste Kristlik Ühing“ pastorite Lattiku ja Linnamäega eesotsas. Irooniliselt kirjutati sellest 1921. a. ajakirjas „Klassivõitlus“: „Aastaid kestnud organiseerimistöö meie koolinoorsoo keskel otsib järjest uusi vorme... Kui astub kokku koosolek, arutatakse jälle läbi uued projektid ja korraldatakse tegevust uue kava järgi. See nõiutud ring, milles keerleb jõhkra kodanluse aatevaene noorus..., kellest Pätsid, Bauerid, Westelid, Koppelid ja Kallased tahavad teha sobivaid inimesi nutunaisteseltsidele, kirikute laulukooridesse ning usuõpetuse tundidesse...“

Kuidas ka haridusminister Bauer püüdis kodanlikele noorte-organisatsioonidele elu sisse puhuda, see tal ei õnnestunud. Seda suurem oli Baueri hirm noorproletaarlaste ühingu ees, millest ta maalís oma kõne-

des riigikogus kohutavaid pilte. Ta väitis, et ühingu mõju levib õppeasutustesse ja et enamik õpilasi pooldab ühingut, tehes koolis kommunistlikku agitatsiooni.

„Klassivõitlusest“ loeme: „Hävitates noorproletaarlaste liikumist katsub härra Bauer noorsooliikumist oma monopoliks teha, keelates ära koolivalitsuse esindajate ja haridusministeeriumi eestvõttel alaealiste õpilaste osavõtmine väljaspool kooli seisvatest organisatsioonidest ilma kooli pedagoogikanõukogu ja haridusministeeriumi loata...“

15. aprillil 1921. a. suleti kodanliku valitsuse poolt Noorproletaarlaste Ühingu. Osa selle juhtivaid tegelasi siirdus põranda alla, ülejäänud, nende hulgas Arnold Sommerling, vangistati. Alles 16. märtsil 1922. a. koostas prokurör Trankman süüdistusakti „Üle-eestilise kommunistliku salaorganisatsiooni asjus“, kusjuures üks peamisi süüdistatavaid oli Sommerling.

Sommerlingi süüdistati, et ta riigikogu kandidaadina Kommunistliku töölisfraktsiooni poolt, Tallinna linnavolikogu kommunistliku fraktsiooni liikmena ja Noorproletaarlaste Ühingu esimehena oli teinud Saare-, Hiiumaa ning Muhumaal kihutustööd kommunismi kasuks ja võtnud osa ülaltoodud organisatsioonide tegevusest.

Kodanlik kohus mõistis Sommerlingi eluaegsele sunnitööle. Ent Nõukogude Venemaa vahetas ta välja ühe kontrevolutsionääri vastu ja 1922. a. sügisel saabus Sommerling Leningradi, kus ta asus tööle kommunistlikus noorsooühingus, ning hiljem 1924. a. pöördus tagasi revolutsioonilisele tööle Eestis.

Üle-eestilise Noorproletaarlaste Ühingu sulgemine ja arvukad vangistamised ei andnud kodanlastele oodatud tagajärgi. Nädalapäevad hiljem kogunes salaja Pirita lähedale metsa umbes 100 „Noorproletaarlaste Ühingu“ liiget. Noored revolutsionäärid otsustasid minna üle illegaalsesse olukorda ja nimetada oma organisatsiooni ümber „Eestimaa Kommunistlikuks Noorsooühinguks“. Moodustati Keskkomitee Jaan Kreuksiga eesotsas. Reas Tallinna, Narva ja teiste Eesti linnade suuremates kätistes ning mõningais õppeasutustes loodi rakukesed. Samuti loodi kommunistliku noorsooühingu rakukesed ka sõjaväes.

1. detsembril 1921 ilmus illegaalse ühingu väljaandes „Noor Proletaarlane“ nr. 1, milles teatatakse, et pärast kestvat ettevalmistamist on asutatud Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing Noorsoo Kommunistliku Internatsionaali sektsioonina, et on tööle astunud ajutine Keskkomitee, ning organiseeritud rida kollektiive vabrikuis, tehastes ja raudteel. „Kodanlikud käed on liiga lühikesed, et hävitada kommunistlikku noorsooliikumist“, lõpetab oma teate ajaleht.

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu organisatsioonid tegid selleks ajaks läbi tugeva poliitilise karastuse ja illegaalse võitluse kooli. Bolševike partei juhtis ja õpetas väsimatult kommunistlikke noori, kujundas neist kartmatuid revolutsioonilisi võitlejaid. Teisalt aitasid kommunistliku noorsooühingu tugevdamisele kaasa kindlad sidemed

Venemaa Kommunistliku Noorsooühinguga, kellelt õpiti, omandati väärtuslikke kogemusi töötamiseks noortega. Nagu eesti töölisliikumise ajalugu on lahutamatult seotud vene proletariaadi kangelasliku võitlusega selle kõigil etappidel, nii ei saa ka eesti töölisnoorte võitlust paigutada mingisse eriraamistikku, vaid see on kindel osa vene töölisnoorsoo ning Noorsoo Kommunistliku Internatsionaali võitluspäevilt.

EKNÜ ajutine Keskkomitee töötas peaaegu aasta. Selle aja jooksul organiseeriti Tallinnas 24 kollektiivi 189 liikmega. Pärnus ja Pärnumaal üheksa kollektiivi 36 liikmega, Viljandimaal neli kollektiivi 18 liikmega jne., üldse kokku 46 kollektiivi 286 liikmega. Seega olid tehtud põhilised ettevalmistustööd Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu esimese illegaalse kongressi kokkukutsumiseks. Kongress toimuski juba 1922. a. sügisel, töötades välja laiaulatusliku programmi tööks töölis-, maa- ja üliõpilasnoorsoo hulgas. Kõikides organisatsioonilistes küsimustes seisis kongress bolševistlikel seisukohtadel. Töötati välja ka noorte tööliste ja põllutööliste majanduslike nõudmiste programm, määrati ära ülesanded tööks üliõpilasnoorsoo hulgas, sõjaväes jne.

Kõik otsused võeti vastu ühel häälel. Valiti seitsmeliikmeline ühingu Keskkomitee eesotsas Jaan Kreuksiga. J. Kreuks, kes oli ühtlasi EK(b)P Keskkomitee liige oli tulihingeline, suurte organisaatorlike võimete ja konspiratiivsete oskustega parteitöeline, kelle eluülesandeks oli töölisklassi huvide eest võitlemine. Pärast V. Kingissepa hukkamist 1922. a. mais juhib ta agaralt parteid. J. Kreuks on tabamatu politseile ja ta kujuneb kommunistliku noorsooühingu väljapaistvaks juhiks. 28. märtsil 1923. a. langeb ta selja tagant lastud politseiniku kuulist reetmise ohvrina.

Esimese kongressi otsuste kohaselt arendas kommunistlik noorsooühing niihästi põranda all kui ka legaalselt laiaulatuslikku tööd. Revolutsiooniliste ametiühingute juures asuvad noortekomisjonid hõlmasid aastail 1922—1924 üle 3000 noortöölise. Eestimaa Tööraha Partei juures asuvais noorteorganisatsioonides oli üle 1000 töölis- ja maanoore, revolutsioonilistesse spordiorganisatsioonidesse kuulus ligi 1500 inimest. Kommunistlik noorsooühing koondas neid noorte jõudusid ühtseks võitluseks ning juhtis nende tegevust. 1923. a. augustis toimunud üle-eestilisel töölis- ja maanoorte illegaalsel konverentsil kriipsutati veelgi tugevamini alla illegaalse ja legaalse töö ühendamise tarvet. Konverentsil oli esindatud Eestimaa Tööraha Partei noortesektsioon, ametiühingud, spordi- ja kultuurhariduslikud organisatsioonid jne.

Konverentsi avas töölisühistute üldliidu nimel sm. Paul Keerdo. Juhatusse valiti sm-d J. Reesev, H. Allik ja K. Pauk.

Konverentsi töö edukus oli tagatud illegaalse kommunistliku noorsooühingu juhtimisega. Ta oli suureks sammuks edasi töölis- ja maanoorte laiade hulkade värbamisel oma majanduslike ja poliitiliste nõudmiste eest.

Noorsugu tunneb üha enam ja enam kommunistliku noorsooühingu

juhtivat kätt, tunneb komsomolis noorte huvide eest võitlejat. Streikide puhul esitab noorsugu oma nõudmised EKNÜ esimese kongressi otsuste alusel.

Tööliisklassi revolutsioonilise liikumise tõus, mida õhutas veelgi maa majanduslik raske seisukord, sünnitas hirmu kodanluse hulgas. Valitsuselt nõuti kiirete abinõude tarvitusele võtmist, et takistada töötajaid nende taotlusis, nõuti ägedalt uute surveabinõude rakendamist. 1924. a. jaanuaris suletigi siseministri korraldusega kõik legaalsed töölisorganisatsioonid, nende hulgas ka töölisnoorte organisatsioon. Vahistati 119 inimest, nendest 50% noori. Ent kodanluse löök ei saavutanud eesmärki. Illegaalne organisatsioon oli selleks liiga tugev, et teda oleks suudetud hävitada. Vastupidi, illegaalsete organisatsioonide read kasvasid, suurenesid tööliisklassi revolutsioonilised jõud, kes Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel läksid 1. detsembril 1924. a. relvastatud ülestõusule. Formeeritud lööksalkade koosseisus oli 35—50% noori. Nad võitlesid otsustavais löikudes, teostades pealetungi junkrute koolile, ratsapolitseile, sõjaministeeriumile, lennuväeroodule jne.

Detsembri-ülestõus ebaõnnestus. Kommunistlik noorsooühing kaotas mitmed oma väljapaistvaist võitlejaist, nagu EKNÜ Keskkomitee liikmed sm-d Sommerling, Pälson, Piir. Kokku tapeti umbes 200 noort. Ülestõus lõppes proletariaadi seekordse, kuid mitte lõpliku kaotusega. Vaatamata reetlike sotsiaaldemokraatide abile ei suutnud kodanlus hävitada kõiki kommunistlikke noori ja revolutsioonilist noorsugu. Võitlust jätkati. Kodanluse võidukisa oli varajane. Töölisnoorsoo revolutsioonilist meeoleu ei suudetud lüüa. Koolides püüti küll tuupida õpilastesse „isamaalist“ vaimu, levitades kommunismivastaseid seisukohti, varjates Nõukogude maa saavutusi rahvamajanduse ja kultuurilise ülesehitamise alal. Noorsoo uimastamiseks külvati kinod üle läägete ameerika filmidega, džässmuusikat ja „patriootilis-šovinistlikke“ esinemisi katsuti kasutada kasvatuses programmis. Kolmekümnendail aastail nimetati koolinoorte hulgas kasvatuses „tõhustamiseks“ haridusministeeriumi juurde noortejuht, kolonel Vellerind, kelle ülesandeks sai klassivälise töö raames noorsoo militaristlikus vaimus drillimine. Ent see oli kodanluse tühipaljas rabelemine.

Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonid jätkasid sügaval põranda all oma tööd. Kolmekümnendate aastate algul raske majandusliku kriisi olukorras tuli neil teha eriti tugevat tööd, suunata noori kindlalt klassivõitluse teravnevas õhkkonnas. Noorsoohulkade rahuldatus paisus majanduskriisi süvenemisega, kuna kärbiti tööliste palgaid, tuhanded töötajad paisati tänavale — töötute armeesse.

EKNÜ tugevdas oma põrandaaluste organisatsioonide tööd. Hoolika konspiratsiooni tingimustes valmistuti uuteks võitlusteks. Kommunistlik partei suunas pidevalt komsomoli selles raskes töös. Ja politseilistele survevahenditele vaatamata arenes elav selgitustöö töötavate noorte hulkades. Noori õpetati mõistma, et kriisiaeg, majanduslik

depressioon on kodanluse poliitika ummikusse jooksmise tagajärg, et majanduslikust surutisest, töölisklassi ekspluateerimisest on võimalik pääseda ainult kodanliku võimu kukutamise ja töölisklassi diktatuuri kehtimapaneku teel.

Noorsugu kasvas. Tema revolutsioonilisi taotlusi ei suudetud lüüa matada ka kõige rängemate politseiliste repressioonide rakendamisega. Aktiivselt võideldi peadõstvatate vapside vastu ning viimaste nurjunud mässukatsel järgnenud K. Pätsi „autoritaarse“ diktatuurivõimu vastu. Bolševike kasvandikena valmistuti aasta-aastalt otsustavaiks lahinguiks kodanlusega.

1940. a. ajaloolised juunipäevad tõid ka EKNÜ pörandalt välja. Ligi kaks aastakümnet oli komsomol olnud noorsoomasside organiseerimisel sunnitud partei ustava võitlusabilisena töötama sügavas pörandaaluses olukorras. Nüüd, töötava rahva võidu tulemusena võidi vabadena asuda noorsoohulkade etteotsa nende jõudude otsustavaks koondamiseks töörahva ees seisvate hiigelülesannete täitmiseks. Komsomol asus energiliselt ümber korraldama konspiratiivset organisatsiooni legaalsel alusel töötavaks mašsiorganisatsiooniks, et valitseva partei — bolševike partei — kõrval lahendada edukalt uusi ülesandeid meie maa poliitilis-majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

Oli tarvis teostada põhjalik organiseerimistö.

EK(b)P KK määras selle vastutusrikka ülesande täitmiseks seltsimehed Erich Tarkpea, Juliana Telmani ja Karl Raesaare.

Võimu kaotanud kodanlus kiristas hambaid. Püüti säilitada laialisaa-detud valgekaartliku kaitseliidu šeflusaluseid militaristlikke noorkot-kaste ja kodutütarde organisatsioone, kodanluse sõiduvees ujuvaid skautide ja gaidide malevaid, ent kommunistlike noorte üha tugevnevad read lämmatasid need kodanluse mahlatud võsud.

Juulikuul 1940. a. toimunud Riigivolikogu valimiskampaniast võtsid kommunistlikud noored partei juhtimisel aktiivselt osa. Tööd kroonis hiilgav valimisvõit, ning valitud esimene tõeline rahvaesindus teostas töölisklassi eest võitlejate, töötava rahva ammuse unistuse — Eesti kuulutamise nõukogude vabariigiks, paludes ühtlasi võtta teda NSV Liidu koosseisu. See oli töötava rahva soovide teostumine, uue helge päeva algus eesti noorsoole. Üle kogu vabariigi toimusid võimsad rõõmu-demonstratsioonid, kus töötajate ridades sammusid kommunistlikud noored, eesti noorsoo avangardsed võitlejad.

Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonid teostasid sellal üldi-selt laiaulatuslikku organiseerimistööd töölisnoorte, õpilaste ja sõdurite keskel. Korraldati kõnekoosolekuid, loodi tehaseisse, vabrikuisse, koo-lidesse ja kõrgematesse õppeasutustesse kommunistliku noorsooühingu algorganisatsioonid (rakukesi). Nende liikmeskond suurenes eesrindlike noorte arvel tugevasti. 1940. a. sügisel võeti ühtlasi EKNÜ vastu Üle-liidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ridadesse, miljonite nõukogude noorte eesrindlikku koondisse, ühingusse, mis koondab ene-esse maailma eesrindlikuma noorsoo paremiku. Ka varem oli ÜLKNÜ

aidanud ja juhtinud eesti kommunistlike noorte tööd. Kui EKNÜ-d sidusid Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühinguga tugevad sõprussidemed, otsene vendlus, siis nüüd liituti. Eesti kommunistlikud noored võeti vastu leninlaste ühtsesse perre ÜLKNÜ täieõiguslike liikmetena.

1940. a. augustikuuks hõlmasid ELKNÜ organisatsioonid juba tuhandeid noori, kes astusid kõikidel elualadel aktiivsesse võitlusse noore nõukogude võimu ülesehitamise ja kindlustamise eest. Kommunistlikud noored haarasid vaimustusega igast ülesandest, sest neid seni sidunud kodanlaste ahelad olid purustatud. Üheski ühiskondlikus ürituses ei jäädud pealtvaatajaiks, energiaküllusega asuti teostama noorsoo kommunistliku kasvatuse põhiülesannet. Paralleelselt asuti organiseerima noorte pioneeride organisatsioon, kelle ridadesse 1941. a. kuulus üle 20 000 nõukogude noore. Kommunistlikel noortel algasid tegevusküllased päevad kuni 1941. a. juunikuuni, ajani, mil fašistlik Saksamaa reetlikult tungis kallale Nõukogude Liidule. Kõhklematult haarasid kommunistlikud noored relvad kätte, siirdusid hävituspataljonidesse, et oma rinnaga kaitsta arenevat sotsialistlikku kodumaad.

Suur Isamaasõda on üheks kangelaslikkuse leheküljeks ELKNÜ ajaloos. Taas võitlesid meie kommunistlikud noored kõikjal: hävituspataljonides, partisanüksustes, Eesti Kaardiväe Laskurkorpuses.

Ent saksa röövvalutajate käte läbi langes 1941. a. ka rida komsomoli vastutavaid töötajaid — ELKNÜ Keskkomitee sekretär Oskar Cher, Ork, Petrovõh, instruktorid Heino Nigol ja Salurand, ELKNÜ Tallinna Linnakomitee sekretär Viktor Piirsoo, instruktorid Boris Scheer, Arthur Roplik ja Kaasik, kes kuni viimse silmapilguni jäid mehiselt truuks bolševike parteile, kommunistlikule Lenini-Stalini võitmatule lipule.

Nende langemine oli valusaks kaotuseks ELKNÜ-le, ent see tihendas veelgi noorte võitlusridu, sütitas palavat tasumisiha fašistlike röövvalutajate vastu.

Suure Isamaasõja lahingutandritel võitlesid kommunistlikud noored ennastsalgava vaprusena. Raevunud hitlerlaste rünnakutele astusid nad vastu karmi mehisuse ja palava kodumaa-armastusega. Kogu nõukogude riik oli võitlusleeriks, kus bolševike kasvatatud kommunistlikud noored sööstisid kõhklematult kõige ohtlikumate ja raskemate ülesannete täitmisele. Juba esimestel sõjapäevadel võitsid nõukogude noored sõjamehed kustumatu kuulsuse. Eesti noored olid nende hulgas. Nõukogude Liidu kangelase kõrge tunnustuse sai esimeste hulgas kommunistlik noor Arnold Meri, praegune ELKNÜ Keskkomitee sekretär.

Õlg õla kõrval võitlesid ühise vaenlase vastu kõigi Nõukogude Liidu elavate vennasrahvaste esindajad, noormehed ja tütarlapsed. Või-duhelk valgustas nende teed. Ühtse perena jagati nii sõjaraskusi kui ka rõõmu saavutatud võitude üle. Ning taas karastusid ka eesti noored, kes koondusid kindlalt kommunistliku noorsooühingu ümber.

Nõukogude rahvaste Suur Isamaasõda on järjekordne lehekülj mehisusest ja vaprustest kommunistliku noorsooühingu ajaloos. Ustavalt noorsoo kasvatamise ülesandele ei unustatud seda meie rahva kõige raskemate katsumiste perioodil. Kommunistlikud noored olid ühelt poolt vapraiks võitlejaks, teiselt poolt noorte organiseerijaks, kasvatatajaks ja innustatajaks Nõukogudemaa ülesehitamise ja purustatud rajoonide taastamise protsessis. Sõda ei olnud veel lõppenud, kui toimus ÜLKNÜ KK XII pleenum. Põhjaliku asjalikkusega arutati seal kommunistliku noorsooühingu töö parandamise abinõusid koolis, et tõsta koolinoorte õppe-kasvatustaseme taset ja kasvatada neist poliitiliselt ustavaid, arenenud silmaringiga inimesi. „Suur Isamaasõda on näidanud, et nõukogude kool bolševike partei ja Nõukogude valitsuse juhtimisel on kasvatanud ja välja õpetanud teadlikke, kultuursete ja mehiste inimeste põlvkonna, kes rindel kangelaslikult võitleb saksa rööv- vallutajate vastu, ning ennastalgavalt töötab meie käitistes, asutustes ja põllumajanduses“, konstateeriti pleenumi otsustes ja teame, et komсомолil oli sel kohal täita partei võitlusabilisena väärtuslik osa.

*

Taasvabastatud Nõukogude Eestis algas 1944. a. sügisel ülesehitustöö, kus noored asusid vilkalt kõige mitmekesisemais töölõikudes partei juhtimisel lahendama uusi ülesandeid. Neist sirgusid noored stahhaanovlased, lööktöölised, nad on etendanud suurt osa säästlikkuse ja kokkuhoiurežiimi tugevdamisel käitistes. Meie nõukogude noored eesotsas kommunistlike noortega panid ja panevad kõikjal oma käed külge, et ehitada. 1947. a. ületati tööstuse sõjajärgne tase. Ning noored teavad, et selles on osake nende jõust. On taastatud ja korrastatud koolihooned, linnade haljasalad, koristatud varemeid jne. Siin on kommunistlikud noored koos noorte massidega ühendanud oma jõud taastamiseks ja ülesehitamiseks. Meie kommunistlikud noored võitlevad selle eest, et välja juurida noorsoo teadvusest kodanlikud igandid, on kollektiviseerimisliikumises initsiaatoreiks, eestvõitlejaks.

Koolides toimub kommunistlike noorte eestvedamisel võitlus kõrgema õppe-kasvatustaseme saavutamiseks. Pidevalt parandatakse pioneeriorganisatsioonide juhtimist. Kommunistlikud noored sammuvad bolševike partei ja seltsimees Stalini targal juhtimisel koos rahvaga kommunismi ülesehitamisele meie maal. See on ülesanne, mille eest võitlevad ja võitlesid ka eesti kommunistlikud noored kõikidel oma arengu etappidel üheskoos vene ja teiste rahvaste kommunistlike noortega.

29. oktoobril tähistab see suur vendluspere oma organisatsiooni XXX aastapäeva, suurt tähist oma pikalt võitluste- ja võituderohkelt teekonnalt.

Nõukogude kirjandus on maailma eesrindlik kirjandus.

S. I. LEUŠEVA.

I

Nõukogude kirjandus kasvas ja tugevnes ühes sotsialistliku revolutsiooni vallutustega, võitles pingsalt ja väsimatult kapitalismi iganditega, mahajäämuse, tardumuse ja bürokratismiga, aitas vanal revolutsioonieelsel intelligentsil end ümber kasvatada ja kasvatas rohkem kui ühe sugupõlve uusi, nõukogude inimesi. Sellepärast nimetas seltsimees Stalin nõukogude kirjanikke „inimhingede insenerideks“.

Võitluse protsessis sotsialistliku ühiskonna loomise eest loodi nõukogude kirjanduses uue inimese kõrget eetilist ideaali. Nõukogude kirjanduse arengus etendas oma osa ka vene klassikalise kirjanduse parimate traditsioonide omandamine; selle kirjanduse sotsiaal-ajalooline omapära maailma teiste rahvaste kirjanduse seas kujunes ta tihedaimast seosest vene vabastusliikumisega. Rahva vabastamise eest võitlemise idee leidis täielikemat väljendust revolutsioonilis-demokraatlikus kirjanduses — Nekrassovi, Černõševski loomingus. Vene kriitilise realismi iseärasused — ta vabastamisideed, tõeline demokratism ja rahvalikkus, millised tulenevad sotsiaalse õigluse paatosest ja võitlusest ekspluatatsiooniga, määras kindlaks „vene rahva põline õigustüli isevalitsusega“ (Stalin).

XIX sajandi lõppu märgitakse vene vabastusliikumise arengus uue — proletaarse ajastuga. Ajaloolisele areenile tuli töölisklass, kes asus Venemaa revolutsioonilise võitluse etteotsa.

„Kirjanduslik üritus,“ kirjutas V. I. Lenin artiklis „Partei organisatsioon ja parteikirjandus“ (1905), „peab saama üldproletaarse ürituse osaks“ ja järelikult ainult eesrindliku sotsialistliku maailmavaatega relvastatud kunstnik, kes on täielikult teadlik bolševistlikust seisukohast, võib luua kunsti rahva jaoks, kunsti täis elulist tõde, mis on läbi imbunud bolševistliku parteilisuse vaimust.

M. Gorki looming arenes ja kasvas orgaanilises seoses proletariaadi praktikaga. Gorki revolutsioonilises romantikas („Laul jahikullist“, „Vanake Izergil“) kõlas taltsutamatu jõuga üleskutse võitluseks, vabaduse, sangarliku kangelasteo, tugeva ja julge inimisiku ilu ja mehisuse paatos. Ja see leidis endale elava vastukaja töölisklassi revolutsioonilises võitluses.

1905. a. revolutsioon andis Gorkile elulist materjali revolutsioonilisest sangarist, unistuste kehastamisest kunstilises loomingus. Gorki kehastas teda lihtsa töölise Pavel Vlassovi, revolutsionääri-bolševiku kujus, kes andus täielikult proletariaadi üritusele.

Gorki näitas romaanis „Ema“ revolutsioonilise võitluse mõtte ja tähenduse proletariaadi ja talupoegade jaoks, partei organiseeriva osa, võitluse eesmärgi, tuleviku sotsialistliku ideaali, selle, mille nimel maksab ja peabki võitlema püsivalt ja ennastsalgavalt. Gorki mälestuste järgi ütles V. I. Lenin Londoni parteikongressil, et see on „väga õigeaegne raamat... hulk töölisi võttis revolutsioonilisest liikumisest osa ebateadlikult, stiihiliselt, ja nüüd loevad nad „Ema“ suure kasuga endale“.

Gorki lahendas romaanis „Ema“ keerulise ajaloolise probleemi, näidates mitte ainult vene revolutsioonilise töölisliikumise olemust ja vorme, vaid ka selle ajaloolisi perspektiive — proletaarsete revolutsiooni võidu perspektiive.

Pavel Vlassovi kuju sotsiaalne efektiivsus ei lõpe sellega. Ta iseloomu kõrged moraalselt-psühholoogilised omadused, revolutsioonilise käitumise laitmatuse, ta poliitilised ideaalid ja püsivus nende eest võitlemisel avaldasid ja avaldavad kogu maailma lugejaskonnale hiiglasuurt ideelis-psühholoogilist mõju.

Kuivõrd populaarne on see romaan piiritaguste maade tööliste seas, võib näha sellest, et välja antuna Pariisis 1946. a., levis teda kolme nädala jooksul üle saja tuhande eksemplari.

Gorki romaan „Ema“ avaldab uue sotsialistliku esteetika printsiipi ja rajab sotsialistliku realismi meetodi, mis teostus nõukogude kirjanduses.

Gorki oli uue humanismi kuulutajaks. Kaastunde ja halastuse asemel orjastatud rahva vastu kutsub ta rahvast üles võitluseks, revolutsiooniks inimõnne teostamiseks. Abstraktne humanism muutub võitlevaks, sihikindlaks humanismiks. Vene klassikalise kirjanduse inimõnne abstraktsete ideaalide asemele seab Gorki oma loomingus ülesandeks reaalse võitluse bolševike töölispartei programmi teostamise eest, rahva huvide ja õiguste eest, kommunistlike ideaalide teostamise eest. Patriootiline tunne täitub uue sisuga — ta väljendub aktiivses osavõtus sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisest ja ta kõikumatus kaitsmises vaenlaste eest. Gorkiga algab uus ajastu vene kirjanduse arengus.

1910. a. kirjutab V. I. Lenin: „Gorki on kahtlemata proletaarsete kunsti suurim esindaja, kes on selle jaoks palju teinud ja võib teha veel rohkem“. Loomulikult avaldus Gorki ideeline mõju tugevaimal määral ennekõige proletariaadi ja demokraatilise intelligentsi seas. Gorki teosed, tema loodud kujud, tema teostatavad ideed on võimsateks teguriteks uue, nõukogude inimese moodustamisel. V. M. Molotov ütles oma kõnes Gorki matusel: „Oma mõjujõult vene kirjandusele seisab Gorki sääraсте hiiglaste järel nagu Puškin, Gogol, Tolstoi, nende suurte traditsioonide jätkajana meie ajal. Gorki kunstilise sõna mõju meie revolutsiooni saavutustele on vahetum ja tugevam kui ühegi teise meie kirjaniku mõju. Seetõttu ongi just Gorki proletaarsete,

sotsialistliku kirjanduse tõeliseks esiisaks meie maal ja kogu maailma tööliste silmis.“

Gorki loomingu põhimised printsiibid — võitlus sotsialismi, patriotismi, humanismi, rahvuslikkuse eest, sotsialistliku silmaringi laius, tõelisuse realistlik analüüs ja romantiline perspektiiv selle kujutamises, analüüsi ja ettenägelikkuse ühtsus on saanud põhjanevaiks printsiipideks nõukogude kirjanduse ja sotsialistliku realismi meetodi arengus.

II

Nõukogude kirjandus tugevdas ja arendas Gorki loomingulist pärandit, rikastas seda uue ideelise sisuga, mis kasvas sotsialismi ülesehitamisest tegeva, aktiivse osavõtu kogemusel, nõukogude kirjanike ette seatud loominguliste ülesannete ühtumises kogu nõukogude rahva, kogu maa eluliste ülesannetega.

Ühes Gorkiga kandis väsimatu võitluse lippu uue elu ja uue inimese eest ja vana, oma aja äraelanud maailma paljastamise eest suur revolutsiooniluuletaja Vladimir Majakovski. Ta paljastas kodanliku maailma inimese antihumanistlikku olemust juba enne revolutsiooni („Selgroo flööt“, 1915; „Sõda ja rahu“, 1916).

Majakovski jaoks oli vaba inimese idee lahutamatu seotud sotsialistliku revolutsiooniga.

Majakovski ülistas sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni inimkonna uue eerana, mis lahendas inimkonna õnne probleemi; ta võitles vana maailmakorra jäänustega, isikliku ja ühiskonna elukorra eitavate külgedega, väikekodanluse ja bürokratismiga. Kodusõja perioodil tema satiiirilised luuletused agitatsioonilistel plakatitel „Venemaa Telegraafi Agentuuri akendel“ materdasid kontrrevolutsiooni. Tema salm: „Tahan, et tääk võrrutataks sulega“ iseloomustab täielikult Majakovski luule põhimist tendentsi — revolutsiooni eest võitlemise paatost, kõigutamatu usku ta võidusse. „Vasakus marsis“ ülistas ta imperialistide vastu suunatud revolutsioonilise võitluse heroismi ja luuletustes Leninist („Lenin“, „Meie ei usu“, „V. I. Lenin“, „Komsomolile“, „Lenin on menega“) avaldas ta rahva armastust oma juhi vastu, truudust tema õpetusele, valmisolekut anda kõik jõud tema töö jätkamiseks, tema ideaalide ellurakendamiseks, ja lõi Lenini „kõige inimlikuma inimese“, lihtsa ja kõigile lähedase, suure ajaloo suure tegelase surematu kuju.

*Kogu oma heliseva
luuletaja jõu
annan sinule, ründav klass!*

hüüdis Majakovski, ja tema luuletusi haarati lennult, kanti laiali kogu maal, nad ühendasid patriootilise tõusu ühtse tundega tuhandeid, miljoneid nõukogude inimeste südameid.

Majakovski luulest helgib nagu Gorki loomingustki uue, vaba inimese kasvatamise idee uuendatud kodumaal, kus isiklik ja ühiskondlik on sulatatud ühte.

Poemis Oktoobrirevolutsioonist ja sotsialistlikust kodumaast „Hästi!“ avastab Majakovski patriotismi uue sisu, Oktoobrirevolutsiooni vallutustele toetuva nõukogude patriotismi, milline areneb uuel, sotsialistlikul isamaal, kus sotsialistlik töö ühendab ühte peresse teraseketaja ja luuletaja, talupoja ja õpetlase, kõiki töötajaid, kellede jaoks „minu“ on ka „meie“ ühine, kelledest igäüks tunneb end suure maa osakesena ja on uhke sellele maale.

Majakovski jaoks on kodumaa progressiivse inimkonna avangard ja ta rõõmus tulevik:

*Kui inimsoo kevadet,
saabund mis
töös,
võitluses visamas,
sind laulan,
minu vabariik,
sind laulan,
isamaa.*

Selles vabariigis tärkas ja kasvas uus inimene uue suhtumisega maailma, inimkonna õnne suurepärase ideaalidega.

Majakovski luule ideeline rikkus ja temale omane luuletuse emotsionaalne väljendusrikkus teevad ta nõukogude inimese võimsaks kasvatavahendiks.

III

Nõukogude kirjanduse üks varasemaid teoseid, mis pole senini kaotanud kasvatuslikku mõju, on Dmitri Furmanovi jutustus „Čapajev“ (1923).

Autor on Čapajevi kujusse kinnitanud revolutsioonis sündinud rahvakangelase jooned. Furmanovi jutustuse tähtsus ei seisne ainult Čapajevi kujus, kui mehisuse, sangarluse ja revolutsioonile andumuse kujus, vaid ka selles, et siin on näidatud partei juhtiv osa säärate rahva geeniuste kasvatamises ja arendamises nagu Čapajev, kui ka loominguliste jõudude arenemise protsess rahva hulgas, kes heitis endast põlised surve- ja ekspluatatsiooniahelad. Vene sõduri suurepäraseks omadused, piiritu julgus, sitkus ja vastupidavus, mida omas Čapajev ka tsaariarmees, ei teinud veel temast kangelast, kuna polnud ei võimalust ega ergutavat ajet tema sünnipärase annete arendamiseks. Ent võitluses revolutsiooni eest, rahva õiguste eest ärkas ja arenes sünnipärane talent, ja ta sai legendaarseks sangariks, väepealikuks ja agitaatoriks.

Čapajevi kuju jäi rahva mällu püsima ja innustas oma mehisuse ja sangarusega Nõukogude armee võitlejaid ka Suure Isamaasõja päevil.

Ainulaadset õilistava ja innustava mõju jõudu meie noorsoole omab Pavel Korčagini kuju Nikolai Ostrovski romaanis „Kuidas karastus teras“. See on uue nõukogude inimese kuju, kes on sündinud revolutsioonis ja selle poolt kasvatatud. Tema kirjanduslikuks põhitüübiks on teataval määral Gorki poolt loodud revolutsionääri Pavel Vlassovi kuju, kuid tema esineb juba uute omadustega, kui nõukogude epohhi inimene, kes on sündinud Oktoobrirevolutsiooni võitlustes. Tema juhtivaks elu-ideeks oli tung anda kogu elu, kõik jõud „kõige oivalisemale maailmas: võitlusele inimkonna vabastamise eest“. Ja ta võitleb innustatult, ennastsalgavalt ja kõikumatult revolutsiooni vaenlastega ja ehitab niisama kõikumatult ja innustatult sotsialistlikku elu pärast kodusõda.

Pavel Korčagini kuju mõjujõud kümnekordistub sellega, et Pavel Korčagin ja tema saatus on teatud määral autor ise, Nikolai Ostrovski ja tema elu. Kogu meie maa kuulatas selle imestamisväärse inimese elu pulsilööke, kes oli halvatud, pime, piinatud füüsilisest valust, mida ületades ta dikteeris oma teoseid, mis on saanud nõukogude inimese kasvatamise võimsaks abinõuks.

Suure Isamaasõja päevil oli Pavel Korčagin „teejuhiks võitluses ja esimeseks seltsimeheks“, kirjutas üks naispartisan; võitlejad nimetasid endid „korčaginlasteks“ ja olid sellele nimetusele uhked.

Suur eesmärk — kogu rahva, kõigi töötajate õnn teostub uues, nõukogude ühiskonnas, uutes sotsialistlikes suhetes, ja ainult seepärast võis meie maal tekkida säärane maailma suhtumine ja moodustuda niisugune iseloom nagu Pavel Korčaginil.

Temale vastandlikuks näiteks on Grigori Melehhov, Mihhail Šolohhovi suurema romaani „Vaikne Don“ kangelane. Grigori Melehhov on noor, kange, mehine, terve, aga ta on kaotanud elava sideme rahvaga, on temast eraldunud, on kodumaa reetnud ja eluväljavaate kaotanud; seesmiselt laastatult pole tal elujõudu ja tal pole ees midagi, elada pole tal mõtet, ta on kadunud kodumaa jaoks ja sellepärast ta hukkas enda. Grigori Melehhovi negatiivsel iseloomul on samuti kasvatav tähtsus — ta näitab inimese traagilist saatust, kes ei oska ühendada isiklike sihte ühiskondlikega.

Tõeliste sündmuste kogemustel loodud suurepärase teose „Pedagogiline poem“ autor A. S. M a k a r e n k o kirjutas, et hinnalisimad inimeses „on jõud ja ilu“. „Mida laiem on kollektiiv, kelle perspektiivid on inimesele isiklikeks perspektiivideks, seda ilusam ja kõrgem on inimene.“ Nõukogude inimesele on sääraseks kollektiiviks kogu rahvas, kogu riik, kes ehitab uut, sotsialistlikku ühiskonda, kes kasvatabki parimaid, üllaimaid inimese vaimseid omadusi.

IV

Nõukogude kirjanduse parimates kunstiteostes esineb uue, nõukogude inimese kuju, kes on sündinud ja kasvatatud nõukogude ühiskonnas. Fadejevi „Kaotus“, Šolohhovi „Ülesküntud uudismaa“, Aleksei Tolstoi triloogia „Kannatuste rada“, milles on näidatud intelligentsi tee rahva juurde, revolutsiooni juurde, Aleksander Tvardovski, Konstantin Simonovi, Aleksei Surkovi, Mihhail Issakovski luule, rindel langenud Arkadi Gaidari teosed ja paljud teiste nõukogude kirjanike ja luuletajate teosed avastavad nõukogude ajastu inimese psühholoogia ja käitumise.

Suurem hulk nõukogude kirjanikke kasvas ja õppis ühes Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga. Nende looming peegeldas nende ideelise kasvu protsessi, bolševistlikku parteilisust, mille nad on omandanud uue elu tingimustes, ja nad nakatasid oma entusiasmi, optimismi ja isamaa-armastusega miljoneid oma lugejaid. Hiiglasuurt kasvatuslikku mõju avaldab näiteks Arkadi Gaidari meie alaealistele oma teostega („Kool“, „Sõja saladus“, „Timur ja ta meeskond“ jt.), milledes ta oskas edasi anda laste kollektiivpsühholoogia jooni, nende patriotsismi, inimeste eest hoolitsemist.

Aleksei Tolstoi mahutas kõik oma rikkalikud, juba revolutsioonilised loomingulised kogemused nõukogude kultuuri varasalve, kasvas ise temas tõelise nõukogude rahvakirjaniku mõõdeteni ja õpetas meid nägema meie ajaloolist minevikku uues valguses“ (romaan „Peeter Esimene“, näidendid Ivan Groznõi'ist: „Kotkas ja emakotkas“, „Rasked aastad“). Oma suurepärase triloogias „Kannatuste rada“, mis haarab hiiglatähendusega ajaloolisi sündmusi — Esimese Maailmasõja aastaid, Oktoobrirevolutsiooni, kodusõda, võitlust mahnolaste, denikinlaste vastu, — ta kujutab vene intelligentsi parima osa teed revolutsioonile, rahvaga ühinemisele; revolutsioonieelse intelligentsi ideelised otsingud, vead, kõhklemised ületatakse ja puhastatakse isamaa-armastuses, püüdes elada üht elu rahvaga.

V

Nõukogude kirjanduses tekkis sotsialistliku töö teema järjekordse eluülesandena, ja sel teemal meie kirjanikud, avastades entusiastide — meeste ja naiste, noormeeste ja neidude — sangarlust, õpetasid meie noorsoole ennastalgavust, püsivust ja mehisust. Sotsialistliku töö paatost iseloomustab rida 30-ndate aastate teoseid: M. Šolohhovi „Ülesküntud uudismaa“, Marietta Šaginjani „Hüdrotsentraal“, L. Leonovi „Sot“, Ilja Ehrenburgi „Teine päev“ ja „Hinge tõmbamata“, V. Katajevi „Aeg edasi“ ja teised, kui ka

hulk kunstilisi jutustusi, mis on pühendatud sotsialistlikule ülesehitusele.

„Just sellepärast, et Nõukogude riik ja meie partei nõukogude kirjanduse abil kasvasid meie noorsugu julguse, oma jõusse uskumise vaimus, just sellepärast oleme ületanud suurimad raskused sotsialismi ehitamises ja saavutasime võidu sakslaste ja jaapanlaste üle,“ ütles sm. Ždanov oma ettekandes ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“. Need sõnad rõhutavad nõukogude kirjanduse vastutavust ja tähtsust nõukogude noorsoo kasvatamistöös.

Sõja-eelseil aastail avaldus nõukogude kirjanduse ühiskondlik-kasvatulik osa selles, et ta arendas uue, katsumused ja kokkupõrked fašismiga ületanud nõukogude inimese kangelaslikke iseloomujooni — sitkust, mehisust ja kangelaslikku kodumaale andumust.

VI

Suure Isamaasõja epohhil kasvas eriti nõukogude kirjanduse ülemaailmne tähtsus, ta mõju piiritagusele progressiivsele lugejale. Ta immutas endasse nõukogude rahva võrratu patriotismi ja innustas omakorda ise kõrge patriootilise paatosega meie kangelaslikku armeed ja kogu rahvast võitluses vaenlasega. Uuesti kõlasid tavatu jõu ja värskeusega Majakovski patriootilised luuletused, Gorki sõnad sotsialistlikust kodumaast ja uuest nõukogude inimesest.

Isamaasõja päevil nõukogude kirjanikud ühes paljumiljonilise rahvaga võitlesid vaenlasega ja võitsid endale kodumaa kaitsjate au ja õiguse õpetada mehisust, ennastsalgavust ja sangarlust, millele nad võisid olla uhked ise ja mida nägid ka enda ümber.

Inimhinge ammutamatu rikkus ilmnes sõjapäevil nõukogude reasõduris, õpilases-kommunistlikus noores, kogemustelt rikastes kindralites, noortes, äsja kooli lõpetanud leitnantides; nad jäädvustusid nõukogude kirjanduses mitte väljamõeldud kangelastena auks ja kuulsuseks oma suurele kodumaale.

Luuletajad ja kirjanikud muutusid tulisteks kõnemeesteks, kutsudes üles mehiseks kodumaa kaitseks ja kõikumatuks usuks võidusse.

Suure Isamaasõja päevil arenesid nõukogude kirjanduse loomingu jõud enneolematult ja sügavalt. Publitsistlikest artiklitest, jutustustest, rindekorrespondentsist, lüürilistest luuletustest ja lauludest leidsid nad tee suurte eepiliste žanrideni — poemide, novellide ja romaani-deni.

Suurt vaenlase vihkamist ja põlgamist õpetas Ilja Ehrenburg oma publitsistikas, suurt kodumaa-armastust ja temale ustavust õpetas Aleksei Tolstoi, täielikule, armutule fašismi hävitamisele kutsus üles Mihhail Šolohhov „Vihkamise teaduses“. Jutustustes Leningradist avastas Nikolai Tihhonov leningradlaste võrratu mehisuse blokaadi-päevil.

Vassili Grossmani „Stalingradi jutustustes“, Konstantin Simonovi jutustustes „Mustast merest Barentsi mereni“ ja paljudes teistes on jäädvustatud nõukogude sõdurite massiline sangarlus.

On loodud poeeme sangarlinnadest: N. Tihhonovi „Kirov on meiega“, Veera Inberi „Pulkovo meridiaan“, millised andsid nõukogude inimestele võitluses innustust inimvaimu iluga, sotsialistliku humanismiga.

Täis lürismi on Zoja Kosmodemjanskaja sangarlik kuju Margarita Aligeri poemis „Zoja“, nõukogude noormehe kuju Pavel Antokolski poemis „Poeg“. Poemis „Vassili Tjorkin“ kehastas Aleksander Tvardovski vene rahva iseloomu parimad jooned nõukogude kangelase Vassili Tjorkini kujus.

Kangelas-patriootiline teema arenes sõja-aastate proosas. L. Sobolevi novellides „Mere hing“ nõukogude inimese ennatsalgavusest ja mehisusest, K. Simonovi romaanis „Päevad ja ööd“, V. Grossmani teoses „Rahvas on surematu“, M. Šolohhovi lõpetamata romaanis „Nad võitlesid kodumaa eest“ on kehastatud rahva-sangari kuju, kes kaitseb oma kodumaad, on seatud üles nõukogude sõduri kommunistliku kasvatamise probleem, partei ja rahva probleem, sõdurite ja komandöride vastastikuse suhtumise probleem. Täis lüürilist paatost ja optimismi on need teosed, mis on pühendatud nõukogude rahva sangarlikule võitlusele fašismi vastu.

Nõukogude inimese mehisust ja püsivust, vaimujõudu, tõelist inimlikkust ja võidutsemist vaenlase üle avastavad teosed, mis on pühendatud võitlusele vaenlasega anastajate poolt okupeeritud territooriumil: Wanda Wassilewska „Vikerkaar“ ja Boris Gorbatovi „Alistamatud“.

Nõukogude inimeste patriootilise kangelasteo, sangarluse teemale on pühendatud K. Simonovi näidend „Vene inimesed“. Öalistava, hingeülendava nõukogude patriotismi ideest on immutatud L. Leonovi näidend „Vallutusretk“.

Aleksander Fadejev on kirjutanud dokumentaalromaanid „Noor kaardivägi“ Krasnodoni sangaritest, komnoortest, noormees-
test ja neidudest, kes võrdlematu mehisuse ja julgusega astusid võitlusele sakslastega. Hoolimata romaani olulistest vigadest, sest autor pole romaanis näidanud bolševike partei juhtivat osa kommunistlike noorte pörandaaluses töös, pole loonud bolševike tüüpilisi kujusid, omab romaan väga suurt tähtsust. Krasnodoni sangarites avastas autor tüüpilisi jooni nõukogude noorsoos, keda on kasvatanud kogu meie riigikord, meie epohh, meie partei.

Suure Isamaasõja aastail sai nõukogude kirjandus vene rahva võitluse ja sangarluse annaalideks, sai inimkonna eesrindlike fašismivastaste ideede kantsiks; ta ideelis-kasvatuslik osa osutas suurt mõju kogu maailma praegusaja progressiivsele kirjandusele.

VII

Sõjajärgsel perioodil tekkis nõukogude kirjanduses rida teoseid, mis on pühendatud võidu teemale, rahvale-võitjale: Veera Panova „Reisikaaslased“, Veršigora „Inimesed puhta südametunnistusega“, A. Tvardovski „Maja tee ääres“ jt., töö teemale uuel stalinlikul viisaastakul — Pavlenko „Önn“, Babajevski „Kuldtähe kavalier“ jt.

1947. a. kirjutatud teoste eest sai kolmkümmend kaheksa nõukogude proosakirjanikku, luuletajat, dramaturgi kirjanduseuurijat, kunstiteadlast ja kinostsenaristi Stalini preemia laureaadi kõrge aunimetuse. Ideerikkus, kõrge temaatiline diapason, probleemide teravus ja aktuaalsus iseloomustavad nende teoseid.

„Ei või pidada juhuslikkuseks,“ ütles Vjačeslav Mihhailovič Molotov Oktoobrirevolutsiooni 30-ndale aastapäevale pühendatud kõnes, „et praegu tulevad parimad kirjanduslikud teosed kirjanike sulest, kes tunnevad oma lahutamatu ideelist sidet kommunismiga. Meie maal kommunism tiivustab innustatult tööle, sangarlikule võitlusele kodumaa eest, kõrgele ideelisele loomingle.“

VIII

Oma olemasolu 30 aasta vältel kogus nõukogude kirjandus ideede ja kujude rikkalikema tagavara, mis on täis sotsialistlikke ideaale, bolševistliku parteilisuse kõrget vaimu ja peegeldavad sotsialistliku praktika uudsust ja rikkust.

Kogu maailma rahvastele on nõukogude kirjandus eesrindlikuks kirjanduseks, kuna ta kannab endas eesrindliku rahva ideesid. Temas avanevad ideed ja kujud, mis peegeldavad inimeste üksteisesse suhtumise uut liiki — sotsialistlikke suhtumisi; ta võitleb ühes kogu nõukogude rahvaga kommunismi ülesehitamise, kultuurisaavutuste omandamise eest, kõigi tööliste, kogu nõukogude talurahva poolt, tõelise demokraatismi, naiste üheõiguse, kogu rahva aktiivse osavõtu eest riigi poliitilisest elust, uue töösse suhtumise eest.

Mineviku ja kaasaja kõrvutamise probleem kooli ajaloo kursuses*.

A. I. STRAŽEV.

Mineviku ja kaasaja kõrvutamise küsimus ajaloo tundides huvitab viimasel ajal elavalt ajaloo õpetajaid. See küsimus leidis rea huvitavaid vastukajasid ka kirjanduses. (N. N. Jakovlev, Mõnedest ideeliskasvatustest küsimustest koolis, „Učitel'skaja Gazeta“, 1947, nr. 21; I. V. Gittis, Kaasaegsus kooli ajaloo kursuses, teoste kogu „Ajaloo õpetamise küsimused“, 1947; V. N. Bernadski, Kaasaegsus ajaloo õpetamises koolis, „Ajaloo õpetamine koolis“, 1948, nr.1).

ÜK(b)P KK otsused ideoloogilistes küsimustes tugevdasid koolide tähelepanu noorsoo ideelis-poliitilises kasvatamises, kasvatamises sügavas nõukogude poliitika mõistmise vaimus, mis on suunatud kommunistliku ühiskonna kiireimaks ülessehitamiseks.

Õpilaste ideelis-poliitilise kasvatus ülesanded äratasid ajaloo õpetajate tähelepanu ajalooliste faktide meie kaasaja faktidega kõrvutamise meetodi kasutamiseks. Selles meetodis nägid nad vahendit kaasaja põletavate küsimuste ülesseadmiseks ja lahendamiseks.

Selle meetodi põhjendamiseks tuuakse ette erinevaid metodoloogilisi ja psühholoogilis-pedagoogilisi kaalutlusi.

Räägitakse täiesti õigustatult, et ajaloo õppimine on vajalik nüüdisaja tundmaõppimiseks. „Kaasaeg“, kirjutab V. N. Bernadski, „on ajaloo jätkumine, mis on tihedaimal kujul seotud inimese arenemise möödunud etappidega. Kui selle vastuvaidlematu väite üle sügavalt järele mõelda ja sellest vastavaid metoodilisi järeldusi teha, siis saab täiesti loomulikuks, et ajaloo kursuses ettekantav materjal peab olema kooskõlas kaasaja küsimustega.“ („Prepodavanie istorii v škole“, 1948, nr. 1.) I. V. Gittis argumenteerib sellega, et „selle õppimine“, mis oli „enne“, ja mis on „praegu“, võib kindlustada tõelise ajaloo teadmise ja et marksismi poolt avastatud „ajaloolise arengu seadused“ võimaldavad ammutada minevikust „ajaloo õppetunde“.

Peale selle juhib I. V. Gittis tähelepanu sellele, et mineviku ja oleviku sidumise vajaduse tingib terve rida pedagoogilisi kaalutlusi: 1) õpilaste teadvuses esinevad pidevalt tänapäeva ajaloo elemendid — faktid, inimeste käitumine, nende vaated ja meeleolud; 2) õpetajal avaneb võimalus realiseerida didaktilist reeglit „tuntult tundmatule“; 3) kõrvutamine juhib õpilaste tähelepanu ajaloolistele muutustele, mis elustab õppetööd, süvendab huvi ajaloosse; 4) parimad inimlikud tunded muutuvad sügavamaks jne. (Vt. ülalnäidatud teoste kogu.)

Niisugune on alus, millele ehitatakse probleem kaasaja kõrvutamise minevikuga. Edaspidi ütleme, mis selles on meie arvates õiget ja

* Avaldatud ajakirjas „Преподавание истории в школе“ 1948, nr. 2.

mis kutsub esile vastuväiteid, kuid esialgu pöördume ajaloo õpetamises mineviku ja oleviku kõrvutamise praktika enda poole.

Pole harvad selle küsimuse liialt lihtsustatud, vulgaarse lahendamise juhtumid, kus mineviku sidumine olevikuga kannab pealiskaudset, formaalset iseloomu, moonutab õiget arusaamist ajaloo või nüüdisaja faktidest, kaotab mõistliku haridusliku või kasvatusliku tähenduse. Meie ajakirjanduses on toodud palju näiteid ajaloo ja nüüdisaja seose võtete mõtlematust kasutamisest, kuid on ilmne, et vajalikud pole üksikud näited, vaid on vaja näidete põhjal praktikast välja selgitada tüüpilised vigade juhtumid, näidata nende metoodiline olemus ja esitada mõningad reeglid, mille põhjal võiks suurima eduga lahendada püstitatud ülesanded.

Koolis ja kirjanduses ilmnevaid näiteid ekslikest kõrvutamistest võiks jagada järgmisse kolme liiki:

1. Tühised, formaalsed seosed, mis ei anna ajaloo ja kaasaja nähtuste mõistmist, vaid juhivad veel kõrvale õigest arusaamisest ja moonutavad sageli selle arusaamist.

Alates jutustust Normandia hertsog Wilhelm Vallutajast, katkestab õpetaja oma jutustuse, juhtides tähelepanu sellele, et just Normandia rannikul maabusid inglise-ameerika sõjaväed, avades Teise Maailmasõja ajal niinimetatud teise rinde. Mida võib peale teemast kõrvalekaldumise anda niisugune „side“?

Asudes V klassis vana Egiptuse ajaloo õppimisele, annab õpetaja geograafilise ülevaate Egiptusest, Liibüast ja tuletab õpilastele meelde Teise Maailmasõja sündmusi, mis leidsid aset nendes kohtades. Milleks on niisugune meeldetuletus vajalik? Selle võtte põhjendamiseks räägitakse, nagu looks see õpilastes kõrgendatud huvi vana Egiptuse ajaloo õppimiseks. Pole raske näha selle seisukoha põhjendamatust. Tekkinud huvi kaasaja Egiptuse sõjaliste sündmuste vastu võiks olla rahuldatud ainult vestlusega nende sõjaliste sündmuste üksikasjust, maailmasõja sündmustest. Õpilaste teadvuses pole võimalik mingisugust sidet nüüdisaja Egiptuse ja vana Egiptuse sündmuste vahel fikseerida. Õpilaste tähelepanu äratamine vana Egiptuse ajaloo vastu asub hoopis teisel tasapinnal ja vajab võimalikult rohkem eraldamist igasugustest kaasaskäivatest asjaoludest, mis segavad õpilasis kujutluse loomist ammu ajalukku läinud vaaraode Egiptusest.

Jutustusse suurtest maade avastustest XV—XVI sajandil lülitatakse jutustus nõukogude polaarekspeditsioonidest, mis panid aluse Põhja mereteele. On selge, et meie ekspeditsioonid, mis on lahutatud kodumaa pinnast ja sattunud Kolumbuse karavellide kõrvale, ei aita õpilasil mõista seda ega teist. Kui õpetaja Peloponnesose sõja käsitlusel võrdleb Ateena ja Sparta võitlust NSV Liidu võitlusega fašistliku Saksamaa vastu, ta kuidagi ei kergenda Peloponnesose sõja iseloomust arusaamist, samuti ei süvenda ta sügavat arusaamist Suurest Isamaasõjast, vastupidi, ta tekitab suurt segadust õpilaste teadvuses.

Niisuguseid näiteid võime tuua lõpmatuseni. Mõned õpetajad kasutavad igasuguseid „sarnasuse“ jooni selleks, et kõrvutada: Hannibali elevant — meieaja tankidega, Makedoonia Aleksandri monarhiat — Hitleri impeeriumiga, hertsog Alba, Nero, Philipp II julmust jne. Hitleri julmusega, geograafilisi punkte, territooriume, sõdu, sõjariistu, ajalootegelaste psühholoogilisi iseloomujooni, sündmusi — kõike seda võrreldakse ja kõrvutatakse mõistmata seda, milline on nende poliitiliskasvatuslik väärtus.

2. Valed kõrvutamised, mis viivad ajalooliste perspektiivide rikkumisele, valele arusaamisele ajaloolisest minevikust.

Erinevalt eelnevatest kõrvutamise juhtumitest, näeme allpool toodud näidetes teravalt ülesseatud kõrvutamiste eesmäärke, kuid neid eesmäärke ja eriti nende teostamise abinõusid ei saa ajaloo õpetamise ülesannete seisukohast tunnistada lubatavaiks.

Näiteks: Innustumine mõnest formaalsest sarnasusest tõukas õpetaja kõrvutama Dareiose sõjaretke sküütide maale Hitleri sõjakäiguga NSV Liitu. Õpetaja nägi neis kahes täiesti erinevas sündmuses ühist selles, et Dareios, uppudes suurteil sküütide maa-aladel, kaotades inimesi ja materiaalseid vahendeid, leidis enda ees kõrve, milleks oli muudetud maa taganenud sküütide poolt, oli lõppude lõpuks sunnitud põgenema ja sküütide maa vallutamise plaanidest täielikult loobuma. Kriipsutades alla seda „sarnasust“, aineõpetaja taotles oma jutustusega seda, et õpilased ütleksid: „Täiesti nagu Hitler!“ Ei ole raske näha, et selles „sarnasuses“ ei ole midagi õpetlikku: väga erinevad põhjused, eesmärgid, sotsiaalsed tingimused ja nende sõdade poliitilised tagajärjed. Kuid kindel on selle analoogia kahju. Selle asemel, et tungida Sküüdi-Pärsia sõja konkreetsesse ajaloolisesse olustikku, õpilased, neile pealesunnitult analoogia tõttu, tulevad ebaõigele arusaamisele sellest ja teisest sõjast, pealiskaudsele otsustamisele, antiajaloolisele arvamusele.

Kujutlus orjapidamisest vanas Kreekas andis mõnele õpetajale põhjuse rääkida saksa fašistide katsetest sisse seada Saksamaal sõja ajal samasugune orjapidamine. Sellega ei saa kuidagi nõustuda. Orjapidamine vanas Kreekas oli seaduspäraseks etapiks ühiskonna arengus, soodustades teatud arenemisastmel edasilikumist ja luues kõrgema kultuuri. Saksa fašistide orjapidamine seisis kisendavas vastuolus meie aja progressiga, oli kõige reaktioonilisema imperialismi julmuseks, tema sügavaimaks moraalseks, poliitiliseks, sotsiaalseks languseks. Kas võib vanaaegne orjapidamine olla paremini mõistetav saksa fašistide jätkude orjapidamise mahhinatsioonide näidete kaudu? Muidugi mitte! Kas võib meie õpilane suurema jõuga hinnata saksa fašistide jätkust, tundma õppides orjade olukorda vanal ajal? Muidugi mitte, sest fašistide orjapidamine avaldus meie, kaasaja tingimusi niisuguse teravusega, et vaevalt vajatakse mingisugust analoogiat.

Ajaloolise tõe kaotusele viib partisaniliikumise võrdlus Isamaasõjas 1812. a. partisaniliikumisega Suures Isamaasõjas, Vassilissa Kožina võrdlus Zoja Kosmodemjanskajaga. Kummaski nendest eppohhidest kandis partisaniliikumine oma erilist iseloomu, vaimustust erilistest ideedest, seisis erinevatel patriotismi astmetel. Sellepärast võtab nende kahe sündmuse võrrutamine õpilastelt võimaluse vajalikul määral aru saada nende poolt õpitavast 1812. a. partisaniliikumise kohast ja tähendusest ja annab ebaõige suuna nõukoguliku patriotismi kui uuema kõrgema patriotismitüübi mõistmises.

Toodud näiteis teostati kõrvutamist sarnasuse järgi. Sel põhjusel räägitakse, et nende patustus ei ole mitte kõrvutamise võttes endas ja ka mitte teemades, mis on võetud kõrvutamiseks, vaid selles, et õpetaja piirdus sarnasuse joontega, ei näidanud erinevust.

V. N. Bernadski kirjutab: „Peale jutustuse Kreeka-Pärsia sõdadest pöördub aineõpetaja õpilaste poole küsimusega: „Missuguse sõjaga võib võrrelda neid sõdu ja mispärast?“ Tõuseb metsana käsi; õpilastelt kuuldu vastuseks: „Isamaasõda Saksamaaga. Meie võitlesime ka iseseisvuse eest.“ Kas see on hea või halb? Kas on vaja süüdistada seda õpetajat või kiita teda selle eest, et ta püüdis võrrelda mineviku sündmust õpilastele lähedase sündmusega, sündmusega kaasaja ajaloost? Teda on vaja kiita selle eest, et ta püstitas selle küsimuse, ja teda on vaja teravalt hukka mõista selle eest, et ta piirdus sarnasuse väljatoomisega ja viis õpilased arusaamisele nende sündmuste sarnasusest.“

Edaspidi esitab V. N. Bernadski järgmise teesi: „Täiel määral on õigustatud selline kõrvutamine ainult nendel juhtumitel, kui ta paisub laiaulatuslikuks võrdlemiseks.“ Ei ole kahtlust, et V. N. Bernadski tahab selle seisukohaga kõrvaldada pealiskaudsed formalistlikud kõrvutamised, möödunud sündmuste moderniseerimise, kuid objektiivselt tõukab ta õpetaja kõige laiaulatuslikumale ajalooliste analoogiate kasutamisele. Muide, V. N. Bernadski koos I. V. Gittisega annab sellele seisukohale pedagoogilise baasi. Nad arutlevad nii: Õpilaste teadvuses on alati „tänapäeva elemente“, inimeste käitumist, nende vaateid ja meeolusid, mis katkestamatult, stiihiliselt põimuvad õpilaste kujutluses minevikuga ajaloo õppimisel ja moderniseerivad seda. Selleks, et ära hoida seda stiihilist ülekandmist nüüdisajast minevikku, peab õpetaja võtma ajalooliste mõistete formeerimise protsessi oma kontrolli alla. Siit on V. N. Bernadski poolt soovitatud „väljapääs kaasaega“. Kuid „üksikuid väljapääse“ pole autori arvates küllaldaselt; on tarvis „õpetaja poolt töös kasutatud läbimõeldud süsteemi nende nähtuste võrdlemiseks nähtustega, mis on lähedased õpilasele ja juba tunginud tema teadvusse“.

Seega soovitatakse ajaloo õpetajal ajaloo õpetamisel läbi viia terve süsteemi laiaulatuslikke vastastamisi. Siiski ei näe autor seejuures oma süsteemi pöördkülge, neid raskusi ja seda riski, tõmmata õpetajat

ja õpilasi kahtlastesse analoogiatesse, mis käivad selle skeemiga kahtlemata kaasas.

Milleks võrrelda näiteks Kreeka-Pärsia sõdu Suure Isamaasõjaga, nagu soovitab V. N. Bernadski? On ju selleks vaja teha suur töö ühiskondliku korra aluste iseloomustavate joonte, majandusliku struktuuri, poliitiliste ülesannete jne. esiletõstmiseks, s. o. ümber lülitada õpilasi, tõmmates neid eemale õpitavast ajaloo tekstist, Suure Isamaasõja olemuse tõsisele analüüsile.

Kui olla järjekindel, siis tuleks mitte ainult Kreeka-Pärsia sõdu, vaid ka iga vana ajaloo kursuse küsimust ümber lülitada kaasaega. Kuid milliseks kujuneb siis ajaloo õpetamine? Ajaloo ja kaasaja paralleelseks kursuseks. See on ilmselt absurdne. Muuseas allpool näitame, et nimelt seda teed läksidki mõned selle metoodilise süsteemi pooldajad.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata niisuguste laiaulatuslike kõrvutamiste raskusele ja riskantsusele. Palju sõltub tema keerukusest, õpilaste teadmistest ja arenemisest, ajast (mõistagi mitte pikast), mis on tunnis õpetaja kasutuses.

Neil tingimusil sa mitte ainult ei aita õpilasi mõista õpitavat sündmust, vaid ajad neid segi. Näiteid selleks annavad juba tsiteeritud artiklite autorid ise. Mul tuleb koormata lugejate tähelepanu pika tsitaadiga I. V. Gittise artiklist, kuid jutt on laiaulatuslikest kõrvutamistest. I. V. Gittis soovitab kahe isamaasõja — 1812. a. ja Suure Nõukogude Liidu Isamaasõja võrdlemiseks järgmisi aluseid.

„Märgitakse palju ühiseid jooni: agressori püüd maailma vallutada, määratu suured sõjaväed, mis täitsid Euroopa, karm okupatsioonirežiim, tagala kindlustamatus, Venemaa jõudude alahindamine, arvestus välkkiirele löögile, pealinna vallutamisele ja sõja lõpetamisele, sõja rahvusliku iseloomu otsustav tähtsus jt. Nende üldiste joonte kõrval selgitatakse ka erinevusi. Napoleon toetus oma anastuslikes sõdades tollaegsele eesrindlikule klassile — kodanlusele, mida ei saa ütelda Hitleri kohta. Napoleon pööras peatähelepanu Inglismaale ja püüdis Venemaal leida liitlast Inglismaa vastu. Hitler püüdis kindlustada ennast Inglismaa toetusega Venemaa vastu. Napoleonil õnnestus vallutada Moskva, kuid osutus „see on su loojumise päike; Moskva on su võitude piir“ (Byron). Hitlerit ootas Moskva lähistel kohutav häving. Napoleoni vastu tõusis kodumaa kaitseks rahvas rinnaga, kuid see oli pärisorjusliku Venemaa rahvas. Hitleri vastu tõusis nõukogude rahvas — oma maa peremees, kes kaitses Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutusi. Hiiglaslik erinevus armee suuruses, kahe sõja tehnikas jm. Õpilased opereerivadki stalinliku Napoleoni ja Hitleri kõrvutamise.“ (Vt. ülalpool tähendatud teoste kogu, lk. 24—25.)

Iga õpetaja taipab, et niisugust keerulist võrdlust ei saa läbi töötada mõödaminnes, et selleks kulub vähemalt üks tund, milles tuleb anda

keeruline, laiaulatuslik iseloomustus Suurest Isamaasõjast (kui uuest õppematerjalist). Peale selle ei saa pöörata tähelepanu ebaselgusele, kõrvutamise segasusele, mis autori enda poolt on välja arendatud: selles kirjutis peamiste ja kõrvaliste joonte loetelus ei saa mõista, mis on tähtis ja mis on teisejärguline. On selge, et laiaulatuslikud analoogiad on riskantne asi ja vaevalt võiks lugeda õigeks niisuguste võrdluste soovitamist, nagu seda teeb I. V. Gittis oma töös (lk. 25—27).

Mõnede õpetajate ja metoodikute püüe kasutada kõrvutamist kui süsteemi, mis nagu hõlbustaks konkreetsete ajalooteadmiste omandamist, üldiste mõistete väljatöötamist ja stimuleeriks ajaloolisi arutlusi „ajaloo õppetundide“ kasust, viib veel ühele, meie arvestuse järgi kolmandale vigadetüübile, mida me formuleerime nii:

3. Kõrvutamised, mis vulgariseerivad kaasaja mõistmist ja samal ajal viivad möödunu faktide antihistorilisele seletamisele.

Need jooned sel või teisel määral iseloomustavad ka kõrvutamist, mis on näidatud ülalpool, kuid nad ilmnevad eriti selgesti neil juhtumel, kui kõneldakse mitteküllaldaselt tuntud kaasaja sündmustest või nendest, mis oma keerukuse tõttu pole küllaldaselt õpilastele arusaadavad.

Selles suhtes kutsub esile väga tõsiseid kahtlusi ja vastuväiteid K. V. Polzikova-Rubetsi katse, millele viitab oma artiklis V. N. Bernadski. K. V. Polzikova-Rubets väljub seisukohast, et ei saa õpetada ajalugu, kui ei korraldata õpilastega süstemaatilist päevapoliitilist materjalide läbiarutamist“. Sellepärast, õppides IX klassis uue aja teist perioodi, organiseerib õpetaja üheaegselt õpilastega tööd päevapoliitilistes küsimustes ja seob neid omavahel. Nii teema „Kolmas vabariik Prantsusmaal“ läbivõtmisel saavad õpilased ülesande: läbi lugeda ajalehtedes ja ajakirjades artikleid Prantsusmaa kaasaja poliitilisest olukorrast, võrrelda 1875. a. konstitutsiooni 1946. a. konstitutsiooniga. Teema „Saksa impeerium XIX saj. lõpul — XX saj. algul“ õppimisel tutvunevad õpilased ka Välisministrite Nõukogu materjalidega 1947. a. tänapäeva Saksamaa küsimuste kohta. Samal viisil toimus töö uue aja kursuse teiste teemadega.

Me ei kahtle, et see õppeviis kutsus õpilaste keskel esile suurt huvi ja elevust, kuid ma kahtlen, kas see õppeviis andis õpilastele õigeid ajalooteadmisi ja õige arusaamise kaasajast.

Tõeliselt õpivad õpilased IX klassis uue aja teist perioodi, kuid õpetaja annab neile peale selle täiendavalt õppida ka kolmanda perioodi, kusjuures tutvunemine viimasega toimub killustatult, osadena, enne Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja kõigi temaga seotud rahvusvahelise olukorra muudatuste esialgset käsitlust. Teist perioodi õpitakse süstemaatiliselt õpiku järgi, kuid kaasaja fakte ja sündmuste hinnanguid omandatakse õpetaja lühikeste seletuste ja ajalehe-ajakirja

alusel, mis pole oma sisu poolest kohandatud tööks õpilastega. Seoses sellega kerkib üles rida küsimusi: kas ei teki niiviisi pealiskaudne suhtumine kaasaja tõsisesse küsimustesse, nende vulgariseerimine? Kas ei sega niisugune kahekordne koormatus põhikursuse õppimist? Kas suudavad kõik õpilased töötada täiendavate materjalidega? Kuid peamine vastuväide seisab selles, et 1875. a. konstitutsiooni tundmaõppimine 1946. a. konstitutsiooni valguses, s. o. Prantsusmaa arenemise hoopis teise etapi käsitus (pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, pärast Teist Maailmasõda), ei võimalda õpilastel ajalooliselt tõlgendada antud teemat. Iga nähtust tuleb vaadelda kõigepealt antud konkreetsetes miljöös ja kui eelneva protsessi resultaati; tema seisund ja tähtsus selgitatakse alles edaspidi tema järjekindla arenemise õppimisel. Hüpe 70 aastat edasi, mida soovitab õpetaja, üle kõigi vahendavate lülide võib näidata erinevusi (puht loogiline operatsioon), kuid jätab õpilased täielikku nõutusse nende erinevuste põhjuste ja tähenduste suhtes, ei võimalda neile tõelist ajaloo mõistmist.

V. N. Bernadski, soovitades seda töömeetodit, põhjendab teda „vajadusega üheaegselt ajalooliste materjalide läbitöötamisega arendada õpilastega tõsist tööd kaasaja materjalidega“, s. o. vaadata sellele kui abinõule võitluses apoliitilisusega. „Ajaloo õpetaja tõuseb õpilaste teadvusse mitte kui kitsas eriteadlane, kes on tõmbunud oma sajandite tolmuga kaetud mineviku teadmiste valda, vaid kui elav nõukogude inimene, kes jälgib nüüdisaja poliitilist elu, mis kajastab temas ja teeb neist vastutusrikkaimaid järeldusi.“

Siin paistab silma täielik usaldamatus ajaloo kasvatuslikku tähtsusse (sajandite tolm), mis tuletab vaevalt meelde vana ühiskondlikku vaadet ajaloole, nagu oleks tähtsus ainult tema temaatika vahetul sidumisel tänapäeva küsimustega. Kas ei tuleks siiski tunnistada, et ajalugu tuleb õpetada tema enda, temale omases igas antud liikumiste ja seaduspärasuste perioodis? Mis puutub tänapäeva ühiskondlik-poliitilisse elusse, siis mõistagi peavad IX klassi õpilased olema sellest huvitatud ja õppima seda, kuid mitte sel viisil, et purustatakse kaasaja elav kude ja seotakse seda mehaaniliselt minevikuga. Kaasaeg on meie epohh, milles peegelduvad omapärased sidemed ja vastuolud, mis on esile kerkinud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni taustal meie sotsialistliku riigi gigantse kasvu perioodil, Teise Maailmasõja ajal. Õpilased võivad õppida meie epohhi ainult tervikuna; selleks on vaja organiseerida õpilasring, kus peetakse loenguid, esitatakse õpilaste ettekandeid, loetakse ajalehti ja jõukohast poliitilist kirjandust. Neid keerukaid küsimusi ei saa lülitada nendesse minutitesse, mis on eraldatud uue aja teise perioodi raske kursuse läbivõtmiseks klassis.

Meie poolt toodud näide ei ole ainuke, nähtavasti on sellel võttel tendents muutuda „süsteemiks“. Nii soovitab üks meetodik VII klassis teema „Mehhiko ja Peruu vallutused“ läbitöötamisel tutvustada õpilasi möödaminnes järgmiste küsimustega: Koloniaalrahvaste olukord

XX sajandil ja nende võitlus iseseisvuse eest (Indias ja Indoneesias), kolooniate küsimus Ühinenud Rahvaste Peaassamblees, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõju koloniaalrahvastele.

Niisama kaugele lähevad I. V. Gittise poolt soovitatud kõrvutamised: „Jutustades õpilastele sellest, kuidas noor valitsus võimaldas soome ja poola rahvastele õiguse sõltumatusele näitab õpetaja, kuidas Poola ja Soome valitsevad ringkonnad ei andnud rahvale võimalust kasutada seda andi ja viisid rahva Teise Maailmasõja hädade keerisesse ja kuidas kujuneb nende rahvaste ajalugu pärast sõda.“

Me näeme, et niidid minevikust kaasaega on tõmmatud nii tihedalt, et ajaloo protsesside tajumist raskendatakse ja moonutatakse erakordselt. Kuid ka kaasaega, mis on rebitud osadeks, nii et need ei ole seotud omavahel, vaid mitmesuguste ajalooliste sündmustega, tajutakse samuti pinnapealselt ja ebaõigelt.

*

Nagu kogu ülaltoodust näha, toovad mineviku ja kaasaja kõrvutamise vead sageli ajaloo õpetamisele suurt kahju. Kerkib üles küsimus ajalooliste sündmuste kõrvutamise õigustamisest ajaloo kursuse käsitluses.

N. N. Jakovlev oma artiklis „Mõnedest küsimustest ideelis-kasvatustliku töö kohta koolis“, arutanud läbi terve rea läbimõtlematuid ja šabloonilisi „sidemeid“, kirjutab: „Tekib küsimus: Kas on üldse lubatav ajaloo ja kirjanduse õpetamise praktikas mineviku võrdlemine käesoleva ajaga? Muidugi, niisugused mineviku võrdlemised kaasaja sündmustega on võimalikud ja isegi vajalikud neil juhtumel, kui need võrdlused on loomulikud, ei riku õppeaine loogikat, vaid aitavad õpilasil sügavamalt mõista nii õpitavaid ajaloolisi sündmusi, kui ka meie nõukogude nüüdisaega.“ („Učitelskaja Gazeta“, 1947, nr. 21.)

Neis N. N. Jakovlevi sõnades sisaldub võti püstitatud ülesande lahendamiseks. Just sellest seisukohast on vaja väljuda, lahendades mineviku ja kaasaja vahetu sidumise võimaluse küsimust.

Vaatleme veidi tähelepanelikumalt kõrvutamise võimaluste üldisi tingimusi. Need tingimused võivad olla formuleeritud nii:

1. Asudes antud konkreetsele kõrvutamisele peab õpetaja kõige enne endale selgeks tegema selle kõrvutamise eesmärgi ja põhjendama tema tõelikkust pedagoogilist otstarbekohasust ja võimalust selle võttega lähendada õpilasi ajaloo või kaasaja paremale mõistmisele.

Ülalpool me tähendasime, et näiteks Kreeka-Pärsia sõdade võrdlemine Suure Isamaasõjaga ei anna rohkem arusaamist ei ühest ega teisest, kuid segadust tekitab palju.

Väga suur tähtsus on õpilaste ettevalmistatusel läbivõetava ajaloolise paralleeli paremaks mõistmiseks, s. o. a) õpilaste eelteadmised võrreldavais kaasaja küsimustes, mis võimaldavad neil mõista kõrvutamise põhiideed ajaloolise erinevuse tunnuste järgi;

b) kõrvutamiseks vajalike kogemuste olemasolu, mis on saadud kursuse käsitlusel mitmesuguste maade ja eppohhide ajalooliste nähtuste õppimise alusel (seepärast, mida noorem klass, seda riskantsemad on kõrvutamised).

2. Vigade ärahoidmiseks antiajaloolise „Pokrovski kooli“ vaimus tema kurikuulsa „minevikku suunatud poliitikaga“, ajalooliste nähtuste vaatlusega väljaspool konkreetseid ajaloolisi tingimusi, meie aja nähtuste hinnangute üleviimisega ajaloolisse minevikku on tarvilik äärmine ettevaatus. Kõrvutamised ei tohi rikkuda ajaloo loogikat.

Niisuguseis tingimusi kujuneb mineviku kaasajaga vastastamise pedagoogiline realiseerimine kõige raskemaks, ja õpilaste ideelis-poliitiline kasvatus ajaloo õpetamisel väga keerukaks võtteks. On ilmne, et teda kasutatakse võrdlemisi harva. Kuid kas tähendab see seda, et sellesamaga ajaloo side kaasajaga langeb miinimumini, ja seega kaotab ajaloo õpetaja ühe mõjuva poliitilise kasvatus vahendi ajaloo tunnis? Sugugi mitte.

Kahjuks alahindavad paljud alatised mineviku ja oleviku kõrvutamise armastajad ajaloo enda määratud kasvatuslikku tähtsust.

Kõige loomulikum, kõige sügavam ajaloo sidumine kaasajaga ei seisne mitte vabalt valitud analoogias kahe fakti või sündmuse vahel, vaid selles, et ajaloo esitus, faktide valik, seletus ja hinnang toimuks meie praegusaja maailmavaate, marksistliku ajaloo mõistmise alusel, bolševistliku parteilisuse alusel.

Just nimelt sellesse külge peab olema suunatud õpetaja peamine tähelepanu tema püüdeis „siduda ajalugu kaasajaga“, teostada ideelis-poliitilist kasvatus ajaloo tundides. Meenutame seltsimees Ždanovi tähtsaid juhiseid, mis ta andis oma esinemisel diskussiooni puhul G. F. Aleksandrovi raamatu kohta. Ajalooliste faktide esitamisel nõudis ta „elavat sõjakat stiili, mis erutab ja veenab lugejate“. Tuues marksistliku analüüsi näitena Engelsi poolt antud iseloomustuse olukorra kohta Saksamaal XVIII saj., nimetab sm. Ždanov seda „selgeks, teravaks, täpseks, sügavalt teaduslikuks“. („Bolševik“, 1947, nr. 16, lk. 15—16.)

Sellelt seisukohalt õpetaja „seob ajalugu kaasajaga“ juba siis, kui ta, kaotamata ajaloolist pinda, selgitab erilise tähelepanu, selguse ja innuga ideid minevikust, mis meid praegu elavalt huvitavad ja erutavad seoses meie sotsialistliku ülesehitusega, meie võitlusega iseseisvuse ja Nõukogude riigi võimsuse eest ja meie võitlusega kommunistliku maailmavaate puhtuse eest.

See ilmneb ka siis, kui õpetaja palava kaastundega näitab patriotismi, võitlust sõltumatuse ja vabaduse eest, vene rahva vaimset geeniust mineviku faktides, ja siis, kui ta paljastab pimedusejüngrite reaktsioonilist jõudu või proletariaadi huvide reetmist sotsiaal-oportunistide poolt; kui ta osavõtlikult kirjeldab rahvamasside rasket olukorda ja nende protesti ja võitlust rõhujate vastu.

Kui õpetaja jutustab VIII klassis prantsuse kodanliku revolutsiooni ajalugu XVIII sajandist, peab ta oma arusaamise erinevusest kodanliku revolutsiooni ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni vahel väljendama kõige enne kodanliku revolutsiooni sündmuste ja faktide ettekandes ja kujutluses, jälgides samal ajal rangelt ettekande teaduslikku ajaloolisust. Õpilased saavad niivõrd õigesti aru prantsuse kodanlikust revolutsioonist, kui võrd õpetajal läheb korda edasi anda meie suhtumist selle revolutsiooni faktidesse ajaloo perspektiivi valguses, mis on näidatud lõppkokkuvõttes Suures Sotsialistlikus Oktoobrirevolutsioonis. Kuid seda perspektiivi ei anta edasi mitte formaalse kahe revolutsiooni vahetu kõrvutamisenä end kõigis erinevustes. Antud õppetöö etapil, kus õpilased teavad ainult kapitalismi algstaadiumit, ei tea kogu kapitalismi ajalugu, ei tea proletarise revolutsiooni ajalugu, — võib seda perspektiivi anda ainult elementaarsel kujul, nõukogude kaasaja üksikute kõige olulisemate külgede järgi: ekspluateerimise hävitamine, tõeline üheõiguslik rahva huvide jaluleseadmine. Õpilased saavad suurepäraselt aru kodanliku revolutsiooni piiratusest revolutsiooni enese faktide põhjal.

Meie klassipositsioon annab ajalooliste nähtuste suhtes vastuse paljudele põletavatele kaasaja küsimustele. Seejuures saadakse vastused küsimustele kaasajast mitte otsesel idee ülekandel ajaloolisse minevikku, vaid, nagu väga hästi ütles V. G. Belinski: „Püüdke kinni sündmustiku idee ja väljendage teda mitte arutlemise ega jutlustamisega, vaid sündmustiku ettekandega nii, et idee ise torkaks nii-öelda lugejale silma.“

Õpetaja tähelepanu juhtimine kõigepealt arusaamisele ajaloo seosest kaasajaga omab suurt meetoodilist tähtsust. Niisugune arusaamine ajaloo ja kaasaja seosest mobiliseerib õpetaja jõu veelgi sügavamale ajaloo materjali marksistlik-leninlikule analüüsile, hoiatab teda kahtlaste omadustega analoogiate kasutamise kiusatusest. See omab otsustavat tähendust ka niinimetatud „mineviku moderniseerimise“ kõrvaldamises. Mineviku moderniseerimine toimub mitte sellepärast, et õpeta-misel polnud läbi viidud mineviku võrdlemist olevikuga, vaid seepärast et minevikku ennast poldud õpilaste poolt tajutud terviklik-konkreetseis kujutlusis ja õieti mõistetud tema ajalooliste tingimuste vastastikusel sõltuvuses. Kuulipildujad, aurikud, välgumihklid ja telegrammid figureerivad lastejuttudes kaugest minevikust ainult sellepärast,

et õpilaste konkreetset ajaloolist kujutlust minevikust on veel liiga vaesed, pole seotud üheks elavaks pildiks. Sellepärast on vaja kõige enne rääkida konkreetsest, näitlikkusest, ajaloolistest nähtustest arusaamisest antud ajaloolises olukorras, nende erinevusest eelnevast etapist, nende järk-järgulisest arenemisest. Kõrvutamine kui mõistete väljatöötamise süsteem viib ju abstraktsetele loogilistele harjutustele, mis takistavad tõeliselt vajaliku ajaloolise kujutluse kasvu, milleta on vaevalt mõeldav õige ajalooline arusaamine. Vee enam, see tõmbab õpilaste ja õpetajate tähelepanu kõrvale, takistades tähelepanu koondamist omapärasele ajaloolisele olustikule.

*

Ometi meie ei eita võimalust ja isegi vajadust otseselt mineviku nähtusi kaasaja nähtustega võrrelda.

Kuidas ja millal on vaja seda teha? Vastused neile küsimustele võivad olla antud ainult põhimõttelised, millede praktiline rakendamine oleneb kõigepealt õpetaja enda marksistlik-leninliku hariduse tasemest, tema oskusest õieti lahendada neid küsimusi metodoloogilisest ja metoodilisest seisukohast.

Katsume esitada mõned seisukohad, mis võivad ära hoida väärast kõrvutamistest.

Ettekande edaspidise õige mõistmise huvides peame vajalikuks teha ühe kõrvalekaldu. Sageli segatakse ära kaks mõistet: ajaloo side kaasajaga ja kaasaja side ajaloo. Kui kaasaegsete sündmuste õppimisel (X kl.) viide minevikku võib olla kergesti motiveeritav, kuivõrd see minevik on õpilasile teada kogu oma iseguse arenemise ulatuses, siis üleminek minevikust kaasaega on alamates ja keskmistes klassides õpilastele alati seotud „üks ja igreki“ dešifreerimisega, teadusliku mõistmise ja arusaamisega kaasajast endast ja sellest ajaloolisest perioodist, mis eraldab õpitavat ajaloolist sündmust kaasajast.

Iga kõrvutamine, nagu see oli näidatud ülalpool, peab taotlema kindlat pedagoogilist eesmärki, mille saavutamiseks valitaksegi vastavad abinõud. Nendeks eesmärkideks võivad olla:

1. Juhtida õpilaste tähelepanu ajaloolisele sündmusele või nähtusele, milles on vaja näidata sündmuse algust, ajaloolist daatumit, põhjendust või lihtsalt meie aja olulise nähtuse pretsedenti. Ühtlasi kriipsutatakse alla selle kaasaja nähtuse tähtsus. Kõrvutamine viiakse läbi mitte kogu ulatuses, vaid ainult oluliste tunnuste alusel.

Aleksander Nevski sõja käsitlusel Liivi orduga räägib õpetaja, et see on kuulsusrikka võitluse algus saksa agressiooniga, mille tulemuseks oli fašistliku Saksamaa purustamine. Aleksander Nevski kui patrioodi eeskujuna vaimustas meid võitluses saksa fašismiga. Tuleb meenutada seltsimees Stalini sõnu kuulsatest esivanematest ja fakti Aleksander Nevski ordeni asutamisest.

Jutustades polaabi ja balti slaavlastest on täiesti kohane tähendada, et kaasaegne demokraatlik Poola taastas oma põlised õigused sakslaste poolt vägivallaga vallutatud maale. Samuti, rääkides Galiitsia-Volõõnia vürstiriigist pärast Daniel Romanoviči on vaja juhtida õpilaste tähelepanu sellele, et Lääne-Ukraina oli paljudeks sajanditeks ära rebitud vene ja ukraina rahvastest; alles Suur Isamaasõda ühendas lõplikult kolm vennasrahvast: ukrainlased, valgevenelased ja venelased. Nii-sugune märkus teritab õpilaste huvi ukrainlaste iseseisvuse kaotuse küsimuse ja nende võitluse vastu rahvusliku iseseisvuse eest järgnevail sajandeil.

Iseloomustades Inglise sisepoliitikat koloniaalvallutuste ajal tuleb tingimata alla kriipsutada „traditsiooni“ kasutada jultunult „võõraid töökäsi“ ja toetada reaktsioonilisi jõude, mis jätkub ka meie ajal.

Õppides kodusõda Põhja-Ameerikas, on väga tähtis juhtida õpilaste tähelepanu neegrite praegusaja olukorrale Põhja-Ameerikas, näidates et väide „orjuse hävitamisest kodusõja lõppemisega“ ei tekitaks õpilastel mõningat ekshiarvamust selle küsimuse tõelisest lahendamisest ameerika kapitalismi raames. Tõepoolest teostatakse neegrite suhtes veel tänapäevalgi pöörast diskrimineerimist.

Tutvustamisel Berliini vallutamise faktiga venelaste poolt 1760. a. pühendavad mitmed õpetajad mõnda aega Berliini vallutamise tähtsuse selgitamisele 1945. a. Sellega ei saa nõustuda: liiga erinevad on nende kahe sõja eesmärgid ja raske on välja tõsta seda küsimust kogu Suure Isamaasõja ajaloo kompleksist. Parem on selles vihjes 1945. aastale piirduda seisukohtadega: „venelased peksid alati preislasi“ ja sellega, et selles ajaloolises olukorras saksa agressoritel õnnestus jääda karistamata, täielik ja lõplik preisi agressorite purustamine toimus aga meie ajal eesrindliku sotsialistliku riigi poolt.

2. Alla kriipsutada ajaloolise nähtuse piiratust, millel on antud ajaloolisel perioodil juhtiv tähendus. See „vaatamine“ tulevikku aitab õpilast teravamalt näha minevikku, õpetab teda välja töötama ajaloolist perspektiivi. Kuid see võte peab toetuma küllaldastele teadmistele nüüdisajast ja range ajaloolisuse silmaspidamisele.

Õppides Pariisi kommuuni 1871. a. võrdleme teda tingimata Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga. Võrdlus on vajalik kõigepealt selleks, et alla kriipsutada Pariisi kommuuni kui esimese proletaarsete revolutsiooni tähtsust, mille kogemusi kasutasid järgnevad proletariaadi põlvned, kuni proletaarsete revolutsioonini Venemaal. Seejuures on vaja näidata suuri ülesandeid, mis püstitati ja osaliselt lahendati Pariisi kommuuni poolt, meelde tuletades, et nende täielik lahendamine teostus Nõukogude Liidus. Õpilasil kujuneb perspektiivne seisukoht järgnevate sündmuste õppimisel Pariisi kommuuni kogemuste valguses. „Kommuuni õlgadel seisame meie kõik praeguses liikumises,“ kirjutas Lenin 1905. a. (Lenin, Teoste kogu, 3. väljaanne, kd. XXX, lk. 112.)

Siiski on Pariisi kommuuni kõrvutamisel meie kaasajaga veel teine külg. Ta aitab õpilasil sügavamalt mõista ka Pariisi kommuuni nõrkuse ja vigade ajaloolisi tingimusi (revolutsioonilise partei puudumine, liidu puudumine talupoegadega, mitteküllaldane otsustavus diktatuuri läbi viimisel jm.).

1812. a. Isamaasõda võib oma mõningates joontes loomulikult kõrvutada Suure Isamaasõjaga. 1812. a. sõda on üks etappidest kuulsa võitluse ajaloos meie kodumaa sõltumatuse eest, mis lõppes vallutaja purustamisega vene rahva jõudude poolt. Selles väljendus vene armee suur vahvus ja rahvuslik patriotism. See lähendab 1812. a. sõda Suurele Isamaasõjale. Ometi peab õpetaja näitama 1812. a. sõjas konkreetsete faktidega, et Venemaa pärisorjuslik kord pidurdas ja alandas rahvamasside patriootilisi tundeid; et aadlike valitsus nägi selles sõjas ainult oma kitsaid klassihuviseid ja kasutas võitu Napoleoni üle reaktioonilisteks eesmärkideks sise- ja välispoliitikas; et ka parimad 1812. a. sõjakangelased (Kutuzov, Bagration, partisanid) ei tundnud kõrgete sotsiaalsete ideaalide vaimustust, mis loomulikult ei võinudki kujuneda sel epohhil, nendes poliitilise ja ühiskondliku elu tingimustes, kuid mis on nõukogude ühiskonna inimestele omased.

Toodud kõrvutamiste näiteis on eriline tähtsus kahekordsel kõrvutamisel; võrdlemine sarnasuse poolest ja võrdlemine erinevuselt.

3. Tõsta huvi mõnede kaasaja küsimuste vastu nende küsimuste tähenduse allakriipsutamise ja nii minevikus kui olevikus. Sel juhul piirduakse ainult küsimuse ülesseadmisega, ilma analoogia analüüsita.

Nii näiteks 1912.—1913. a. Balkani sõdade õppimisel võib juhtida õpilaste tähelepanu sellele, et Balkani probleem on ka praegu väga tähtis rahvusvahelistes suhetes, kuigi tema sisu põhimõtteliselt on muutunud. Õpetaja soovitab õpilasil tähelepanelikult jälgida nüüdisaja Balkani maade elu ehk lülitada see küsimus ringide töösse, ilma et antud tunnis käsiteldaks oma olemuselt praegusaja olukorda Balkanil.

Oportunistlikkude voolude käsitlusel, teemal „II Internatsionaal“, ei saa jätta näitamata seda, et praeguste parempoolsete sotsialistide reetlikkus reas maades on II Internatsionaali sotsiaal-šovinismi otsene jätkamine. See ergutab õpilaste tähelepanu ja tõstab kriitilist suhtumist mitmesugustesse töölisliikumise külgedesse nii minevikus kui ka kaasajas.

4. Tõsta esile mineviku võrdlusest käesolevaga „mõned ajaloo õppetunnid“ meie ajale.

F. Engels oma töös „Talupoegade sõda Saksamaal“ teeb analoogia 1525. a. revolutsiooniga ja temale kaasaegses 1848.—1850. a. revolutsiooniga ja teeb sellest analoogiast õpetlikke järeldusi Saksamaa edasiseks arenemiseks. (K. Marx ja F. Engels, Teosed, kd. VIII, lk. 115, 197, 198.)

Pariisi kommuuni tundmaõppimine võimaldab teha rea järeldusi, mis on kasulikud meie nüüdisajale: kodanlus on tööliklassi leppimatu ja õel vaenlane; kodanlus reedab revolutsioonilise tööliklassi silma all otseselt oma kodumaad; tööliklassi jõud peitub tema ühtsuses, revolutsioonilise partei juhtimises jne.

Vene rahva võitlus oma sõltumatuse eest õpetab mõistma patriotismi suurt tähtsust rahva ja riigi elus.

Näiteid sellist liiki „ajaloo õppetundidest“ pole vähe. Nad räägivad sellest, et ajalugu aitab teravamalt ja sügavamalt mõista kaasaega.

5. Lõpuks, mõnesuguse õpetliku tähenduse omab üksikute nähtuste võrdlus, kõige sagedamini rahvaste kultuurist ja kommetest, mis kas säilisid meie ajal rudimentidena (jäätmadena) või kanti üle meieaegsesse kultuuri ja kommetesse, muutudes sellega meie kultuuri osaks.

Peame silmas järgmist: 1) kaugest minevikust säilinud kombesed ehk ideed (näiteks religioossed), mida on vaja näidata kui kultuuri anakronismi; 2) möödunud ajal loodud kujud, mis on üle kantud nüüdisaega (Prometheus, Antaios), karakterlikud sententsid („Kartaago tuleb purustada“), kunstilised kujud, mis elavad teise sisuga edasi meie ajal, täites kasulikke funktsioone.

Kõik viis ülesannet, millede lahendamiseks võib kasutada kõrvutamist, ei ole üksteisest lahutatud vaheseintega; vastupidi, nad tungivad vastastikku üksteisesse. Iga võrdlemise juures avanevad samaaegselt ajaloolised „juured“ ja tagajärjed, tulevad ilmsiks ajalooliste epohhide erinevused, kriipsutatakse alla puudutava probleemi elulist tähtsust ja sellega suureneb ja teravneb õpilaste tähelepanu. Meile näib siiski, et nende ülesannete meetoodiline liigitamine, sundides õpetajat sügavamalt tungima selle või teise kõrvutamise tõelisse otstarbekohasusse, võib osutada väga kasulikuks.

Kokku võttes kriipsutame veel kord alla, et ajaloo õpetamine peab teostama õpilaste poliitilise kasvatus ülesande Nõukogude riigi poliitika sügava mõistmise vaimus ja teadlikus truuduses ideedele kommunistliku ühiskonna ülesehitamiseks. Marksistlik-leninlik ajalugu kui teadus jääb ammutamatuks allikaks õpilaste ideelis-poliitilise kasvatus tööks. Häid kasvatuslikke tulemusi ajaloo tundides võidakse saavutada kõige enne ajaloo laitmatu, teadusliku, bolševistliku käsitlusega õiges Marxi-Lenini teooria vaimus, ajaloo protsessi faktide süstematiseerimise ja selgitamisega, elava ja veenva ettekandega. Ajaloo tundidesse kaasaja küsimuste lülitamine otseste kõrvutamiste teel (minevik olevikuga) on täiesti lubatav ja reas juhtumeis vajalik, kuid ta peab olema rangelt allutatud nii ajaloo teaduse loogikale, kui ka pedagoogilisele otstarbekohasusele, vastavalt õpilaste ettevalmistusele kõrvutamise põhiidee omandamiseks ja selle võtte kasutamise tõelisele vajalikkusele.

Olukorrast bioloogiateaduses.

Akadeemik T. Lõssenko ettekanne V. I. Lenini nimelise
Põllumajandusteaduste Akadeemia sessioonil.

II*

Šmalhauseni kinnitused ja kogu tema „stabiliseeruva valiku“ kontseptsioon on promorganistlik.

Teatavasti lõi Mičurin ühe inimelu jooksul üle kolmesaja uue taimesordi. Rida neist on loodud ilma sugulise hübriidisatsioonita ja kõik nad on loodud rangelt suunatud selektsiooni teel, mille hulka kuulub plaanikindel kasvatamine. Kui nende faktide ja Mičurini õpetuse pooldajate edasiste saavutuste palge ees veel kõneldakse rangelt suunatud selektsiooni progresseeruvast vaibumisest, siis on see eesrindliku teaduse laimamine.

Mičurini faktid nähtavasti häirivad Šmalhauseni tema „stabiliseeruva valiku“ teooria esitamisel. Raamatus „Evolutsiooni tegurid“ väljub ta raskustest nende Mičurini tööde ja üldse Mičurini kui õpetlase olemasolu surnuksvaikimisega. Šmalhausen kirjutas paksu raamatu evolutsiooni tegureist, kuid ei maininud mitte kordagi, isegi mitte kirjanduse loetelus ei K. A. Timirjazevit ega I. V. Mičurinit. Kuid ometi oli K. A. Timirjazev see, kes jättis nõukogude teadusele suurepärase teoreetilise töö, mis kannab otsest nime „Orgaanilise evolutsiooni tegurid“. Mičurin ja mičurinlased aga seavad evolutsiooni tegurid põllumajanduse teenistusse, avastades uusi tegureid ja süvendades vanade tegurite mõistmist.

„Unustades“ eesrindlikud nõukogude õpetlased, nõukogude bioloogiateaduse rajajad, tugineb Šmalhausen samal ajal intensiivselt ja korduvalt suuremate ja väiksemate välismaiste ja meie morganistliku metafüüsika tegelaste, reaktsioonilise bioloogia liidrite arvamustele.

Niisugune on „darwinisti“ akadeemik Šmalhauseni stiil. Ja seda raamatut soovitati Moskva ülikooli bioloogia-fakulteedi koosolekul kui darvinismi loomingulise arenemise meisterteost. Seda raamatut hindasid kõrgelt kaks bioloogia-fakulteedi dekaani — Moskva ja Leningradi ülikoolis, seda raamatut kiitsid Harkovi ülikooli darvinismi professor I. Poljakov, Leningradi ülikooli professor J. Poljanski, meie Akadeemia akadeemik B. Zavadovski ja rida teisi morganiste, kes mõnikord nimetavad end õigeusklikeks darvinistideks.

* Vt. „Nõukogude Kool“ 1948, nr. 9.

6. Morganismi-mendelismi viljatus.

Morganistid-veismanistid, s. o. kromosoomide pärilikkusetooria pooldajad on korduvalt ja sealjuures põhjendamatult, sageli isegi laimavalt kinnitanud, et mina olevat Põllumajandusteaduste Akadeemia presidendina minu poolt harrastatava mičurinliku suuna huvides administratiivselt lämmatanud mičurinlikule vastupidist suunda.

Kahjuks on lugu olnud seni otse vastupidine ja selles võib ja tuleb mind kui Uleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia presidenti süüdistada. Ma ei ole osanud endas leida küllalt jõudu ja oskust selleks, et minule usaldatud ametikohta vajalikul määral ära kasutada mičurinliku suuna arendamiseks mitmesugustes bioloogia sektorites ja kas või vähegi piirata vastupidise suuna skolastikute ja metafüüsikute tegevust. Seepärast osutus tegelikult lämmatatuks, ja nimelt morganistide poolt, see suund, mida esindab president, s. o. mičurinlik suund.

Meie, mičurinlased, peame otsekoheselt tunnistama, et me pole seni veel suutnud vajalikul määral kasutada kõiki neid suurepäraseid võimalusi, mis meie maal on loonud partei ja valitsus selleks, et paljastada täielikult morganistlikku metafüüsikat, mille on meile tervenisti sisse toonud vaenuline piiritagune reaktsiooniline bioloogia. Akadeemia, mida äsja täiendati tunduva arvu akadeemikute-mičurinlastega, on nüüd kohustatud selle tähtsaima ülesande täitma. Sellel pole mitte vähe tähtsust kaadrite ettevalmistusel, kolhoosidele ja sovhoosidele teaduse poolt antava abi intensiivistamisel.

Morganismi-mendelismi (kromosoomide pärilikkusetooria) õpetatakse veel seni mitmesugustes variatsioonides kõigis bioloogia ja agronoomia kõrgemates õppeasutustes, kuna mičurinlikku geneetikat tegelikult üldse ei õpetata. Sageli on bioloogide kõrgemates ametlikes teaduslikes ringides Mičurini ja Viljamsi õpetuse pooldajad jäänud vähemusse. Seni on olnud nad vähemuses ka V. I. Lenini nimelise Uleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia endises koosseisus. Tänu partei, valitsuse ja seltsimees Stalini isiklikule hoolele on nüüd olukord Akadeemias järsult muutunud. Meie Akadeemia on täienevad ja täieneb varsti lähemal valimistel veelgi tunduva arvu uute akadeemikute ja korrespondeerivate liikmete mičurinlastega. See loob akadeemias uue olukorra ja uued võimalused Mičurini õpetuse edasiseks arendamiseks.

Absoluutselt väär on väide, et kromosoomide pärilikkusetooria, mille aluseks on ehtne metafüüsika ja idealism, oli seni lämmatatud. Olukord oli seni just vastupidine.

Meie maal on mičurinlik suund agrobioloogias oma praktilise efektiivsusega tsütogeneetikuil-morganistidel risti teel ees.

Teades oma metafüüsilise „teaduse“ teoreetiliste eeltingimuste praktilist tühisust ja mitte soovides neist loobuda ning efektiivset mičurinlikku suunda vastu võtta, rakendasid ja rakendavad morganistid kogu

oma jõu selleks, et takistada nende ebateadusele sügavalt vaenuliku mičurinliku suuna arenemist.

Laimu järgi lõhnab kinnitus, et tsütogeneetilisele suunale bioloogias teeb meie maal keegi takistusi praktiliseks rakendamiseks. Lausa valet kõnelevad need, kes räägivad, nagu oleks oma töövilja praktilise rakendamise õigus olnud akadeemik Lössenko ja tema pooldajate monopoliks.

Eks Põllumajandusministeerium või täpselt näidata, mida tsütogeneetikud nimelt on esitanud praktikas rakendamiseks ja kui niisuguseid ettepanekuid tõepoolest on olnud, siis kas võeti need vastu või lükati tagasi.

Põllumajandusministeerium võiks samuti öelda, missugused tema teadusliku uurimise instituutidest (kõnelemata juba õppeinstituutidest) ei tegelenud tsütogeneetikaga üldse ja eriti mitte taimede polüploidisusega, mida saadakse kolhitsiini kasutades. Mulle on teada, et paljud instituudid tegelesid ja tegelevad selle minu arvates väheproduktiivse tööga. Veel enam, Põllumajandusministeerium avas polüploidisuse küsimuse alal eriasutuse, eesotsas A. R. Žebrakiga. Ma arvan, et see asutus, aastaid ainult selle tööga (s. o. polüploidisusega) tegeldes pole sõna tõsisel mõttes praktiliselt mitte midagi andnud.

Meie kodumaiste tsütogeneetikute-morganistide praktilise ja teoreetilise sihiteadlikkuse tühisust võib selgitada kas või järgmise näitega:

Uks meie morganiste, kes olevat nende arvates kõige silmapaistvam nende hulgas, NSVL Teaduste Akadeemia korrespondeeriv liige professor-geneetik N. P. Dubinin, töötab juba aastaid selle kallal, et välja selgitada kõdukärblaste rakutuumade erinevusi linnas ja maal.

Täieliku selguse mõttes juhime tähelepanu järgnevale. Dubinin ei uuri mitte kvaliteetseid muutusi, nimelt raku tuumas, seoses erinevate elutingimustega. Ta ei uuri mitte teatavate elutingimuste mõjul tekkinud erinevuste päritavust kõdukärblaste juures, vaid kromosoomide järgi nende kärbeste populatsioonis märgatavaid muutusi, mis on tekkinud ühe osa kärbeste lihtsa hävimise tõttu, eriti sõja ajal. Seda hävimist nimetab Dubinin, nagu ka teised morganistid, „valikuks“. Sedalaadi valik, mis on identne lihtsa sõelaga ja millel pole midagi ühist valiku tõeliselt loova osaga, ongi Dubinini uurimise objektiks.

Seda tööd nimetatakse „Muutlikkus kromosoomide struktuuris linna ja maa populatsioonides“.

Toon mõned väljavõtted sellest tööst.

„Üksikute *D. funebris* populatsioonide uurimisel märgiti 1937. aastal töös inversioonide kontsentratsiooni alal esinevat märgatavate erinevuste fakti. Tinjakov on ulatusliku materjali najal seda nähtust kirjeldanud. Kuid alles 1944.—1945. a. analüüs näitas meile, et need populatsioonide olulised erinevused on seotud elamistingimuste erinevustega linnas ja maal.

Moskva populatsiooni hulgas esineb kaheksa erinevat seltsi geene. Teise kromosoomi juures esineb neli seltsi (standard ja 3 erinevat

inversiooni). Üks inversioon III kromosoomis ja üks IV... Inv. II—1 piirideks on 23 C kuni 31 B. Inv. II — 2-1 29 A kuni 32 B. Inv. II—3-1 32 B kuni 34 C. Inv. III—1-1 50 A kuni 56 A. Inv. IV — 1-1 67 C kuni 73 A/B. 1943.—1945. a. jooksul on Moskva populatsioonis uuritud karütöüpe 3315 indiviidil. Populatsioon sisaldas suuri inversioonide kontsentratsioone, mis osutusid Moskva eri rajoonides erinevaiks." (NSVL TA aruanded, 1946, kd. 51, nr. 2, lk. 152.)

Sõja ajal ja pärast sõda jätkas Dubinin oma uurimisi, tegeldes Voroneži linnas ja selle ümbruses kõdukärblaste probleemiga. Ta kirjutab:

"Tööstuslike keskuste purustamine sõja ajal rikkus normaalsed elutingimused. *Drosophila*'de populatsioonid viibisid niisugustes karmides elamistingimustes, missugused võib-olla ületasid talvituse raskused maakohtades. Oli tõsiselt huvitav õppida tundma elamistingimuste muutumise mõju linna populatsiooni karütöübilisele struktuurile, mida oli esile kutsunud sõda. 1945. a. kevadel me õppisime tundma populatsioone Voroneži linnas, ühes neist linnadest, kus purustused sakslaste invasiooni tagajärjel olid suurimad. 225 indiviidi hulgast leiti ainult kaks kärbest, kes olid heterosügootsed inversiooni II—2 järgi (0,88%). Sel moel osutusid selles suures linnas inversioonide kontsentratsioonid madalamaiks kui mõnedes maakohtades. Me näeme loomuliku väliku katastroofilist mõjutust populatsiooni karütöübilisele struktuurile." (Samas, lk. 153.)

Nagu näeme, esitab Dubinin oma töö nii, et see töö võib väliselt mõnele isegi teaduslikuna näida. Ega muidu figureerinud see töö kui üks peamisi Dubinini valimisel NSVL Teaduste Akadeemia korrespondeerivaks liikmeks.

Kui aga kirjeldada seda tööd lihtsamalt, vabastades selle sõnalisest pseudoteaduslikust vormist ja asendades morganistliku žargooni hari-like sõnadega, siis selgub järgmist:

Mitmeaastase töö tulemusena „rikastas“ Dubinin teadust „avastusega“, et kärblaste populatsioonis Voroneži linnas ja selle ümbruskonnas toimus kõdukärblastel sõja ajal ühete kromosoomiliste erinevustega kärbeste protsendi suurenemine ja teiste kärbeste, kes omasid teissuguseid erinevusi kromosoomides, vähenemine (morganistlikus žargoonis nimetatakse seda „inversiooni kontsentratsiooniks“ II—2).

Dubinin ei piirdu oma sõjaaegsete avastustega, mis teooriale ja praktikale nii „kõrgeväertuslikud“, vaid ta seab endale edasised ülesanded ka taastamisperioodiks ja kirjutab:

„On väga huvitav rea järgnevate aastate jooksul tundma õppida linna populatsiooni karütöübilise struktuuri taastamist seoses normaalsete elutingimuste taastamisega.“ (NSVL Teaduste Akadeemia ettekanded 1946. a., kd. 51, nr. 2, lk. 153.)

Niisugune on morganistidele tüüpiline „panus“ teadusesse ja praktikka enne sõda ja sõja perioodil ning niisugused on morganistliku „teaduse“ perspektiivid taastamise perioodiks!

7. Mičurini õpetus — teadusliku bioloogia alus.

Vastukaaluna mendelismile-morganismile tema väitega, et organismide loomuse muutlikkuse põhjused on tunnetamatud, ja taimede ning loomade loomuse suunatud muutmise võimaluse eitamisega, kõlab I. V. Mičurini deviis: „Me ei saa oodata armuande looduselt; võtta neid temalt — see on meie ülesanne.“

Oma tööde põhjal jõudis I. V. Mičurin järgmisele väga tähtsale järeldusele: „Inimese vahelesegamisel on võimalik sundida iga taime- või loomavormi kiiremini muutuma ja sealjuures inimesele soovitavas suunas. Inimesele avaneb temale kõige kasulikuma tegevuse avar väli...“ (I. V. Mičurin, Teosed, kd. IV, lk. 72.)

Mičurini õpetus lükkab puhtalt ümber mendelismi-morganismi põhiseisukoha, et päritavad omadused olevat täielikult sõltumatud taimede ja loomade elutingimustest. Mičurini õpetus ei tunnista organismi kehast lahusoleva pärivusaine olemasolu organismis. Organismi pärilikkuse või tema keha üksiku osa pärilikkuse muutumine on alati elava keha enda muutumise tulemus. Elava keha muutumine aga toimub normaalsest assimilatsiooni ja dissimilatsiooni tüübist kõrvalekaldumise tõttu, ainevahetuse tüübi muutumise normist kõrvalekaldumise tõttu. Organismide või nende üksikute organite omaduste muutumine ei anta küll järglastele mitte alati või mitte täiel määral edasi, kuid uute tekkivate organismide muutunud sugemed saadakse alati ainult vanem-organismi keha muutumise tagajärjel, elutingimuste otsese või kaudse mõju tagajärjel organismi või tema üksikute osade, sealhulgas nii sugu- kui ka vegetatiivsete algete arenemisele. Pärilikkuse muutumine, uute omaduste omandamine ja nende tugevnemine ning kuhjumine reas järgnevais põlvedes on alati tingitud organismi elutingimustest. Pärilikkus muutub ja kompleitseerub organismide poolt rea põlvete jooksul omandatavate omaduste ning tunnuste kuhjumise teel.

Organism ja tema eluks vajalikud tingimused kujutavad endast ühtset tervikut. Erinevad elavad kehad nõuavad oma arenemiseks erinevaid väliskeskkonna tingimusi. Nende tingimuste erinevusi uurides õpimegi tundma organismide kvalitatiivseid omadusi, pärilikkuse kvalitatiivseid erinevusi. Pärilikkus on elava keha omadus nõuda oma elamiseks, oma arenemiseks teatavaid tingimusi ja teataval viisil neile või teistele tingimustele reageerida.

Organismi looduslike nõuete ja tema väliskeskkonna tingimustesse suhtumise tundmine annab võimaluse selle organismi elu ning arenemist juhtida. Taime või looma elu- ning arenemistingimuste juhtimine lubab järjest sügavamalt ja sügavamalt mõista nende loomust ja sellega määrata tema muutmise viise inimesele vajalikus suunas.

Arenemise juhtimise viiside tundmise alusel on võimalik sihikindlalt muuta organismide pärilikkust.

Iga elav keha ehitab ennast väliskeskonna tingimustes omal viisil, vastavalt oma pärilikkusele. Sellepärast elavad ning arenevad ühes ja samas keskkonnas erinevad organismid. Tavaliselt areneb iga vaadeldav taimede või loomade põlvkond paljus, samuti nagu tema eelkäijadki, eriti lähimad. Omasarnaste sünnitamine on kõigi elavate kehade ühiseks iseloomustavaks jooneks.

Neil juhtumel, kui organism leiab ümbritsevas keskkonnas tingimusi, mis vastavad tema pärilikkusele, kulgeb organismi arenemine samuti, nagu ta arenes eelmistes põlvedes. Kui aga organismid ei leia neile vajalikke tingimusi ja sunnitud assimileerivad sel või teisel määral nende loomusele mitte vastavaid väliskeskonna tingimusi, saadakse organisme või nende keha üksikuid sektoreid, mis enam või vähem erinevad eelmisest põlvest. Kui muutunud keha-sektor on lähtekohaks uuele põlvele, siis viimane juba erineb oma vajadustelt, oma loomuselt sel või teisel määral eelnevaist põlvetest.

Elava keha loomuse muutumise põhjuseks on assimilatsiooni tüübi, ainevahetuse tüübi muutumine. Kõrreliste suviviljade jaroviseerimise protsess ei vaja näiteks madaldate temperatuuritingimusi. Suviviljade jaroviseerimine teostub normaalselt kevadel ja suvel põlluloludes valitsevate temperatuuride juures. Kui aga kõrrelisi suvivilju jaroviseerida madaldate temperatuuritingimuses, siis võib jaroviseeritud suvivilju kahe-kolme põlve jooksul muuta taliviljadeks. Taliviljad aga ei saa ilma madaldate temperatuurideta jaroviseerimisprotsessi läbi teha. See konkreetne näide näitab, millisel teel luuakse kõnealuste taimede järelsoo juures uus vajadus: vajadus madaldate temperatuuritingimuste järele jarovisatsiooniks.

Sugu- ja igasugused teised rakud, milledega organismid paljunevad, saadakse kogu organismi arenemise resultaadina, ainete muundumise, ainevahetuse teel. Organismi poolt läbitud arenemistee on otsekui akumulieritud uue põlve lähterakkudes.

Seepärast võib ütelda: kuivõrd uues (näiteks taime) põlves uuesti üles ehitatakse selle organismi keha, samavõrd arenevad ka kõik tema omadused, sealhulgas ka pärilikkus.

Ühes ja samas organismis nõuab erinevate rakkude, erinevate raku-tüüpide arenemine, üksikute protsesside arenemine erinevaid väliskeskonna tingimusi.

Peale selle assimileeritakse neid tingimusi mitmeti. Tuleb tingimata alla kriipsutada seda, et antud juhul mõistetakse välise all seda, mida assimileeritakse, sisemise all seda, mis assimileerib.

Organismi elu kulgeb läbi arvutu hulga seaduspäraste protsesside ja muundumiste. Väliskeskkonnast organismi sattuv toit assimileeritakse mitmesuguste muundumiste ahela kaudu elava keha poolt,

välisest siirdub sisemisse. See sisemine, olles elav, astudes teiste rakkude ja kehaosadega ainevahetusse, toidab neid, kujunedes seega nende suhtes väliseks.

Taimeorganismide arenemises vaadeldakse kaht liiki kvalitatiivseid muutusi.

1. Muutused, mis on seotud arenemise individuaaltsükli teostamise protsessiga, kusjuures looduslikke vajadusi, s. t. päritavaid omadusi rahuldavad normaalselt vastavad väliskeskkonna tingimused. Selle tulemusena saadakse keha, mis on samasugust tõugu, samasuguste päritavate omadustega kui eelnevad põlved.

2. Loomuse muutused, s. o. pärilikkuse muutused. Need muutused on samuti individuaalarenemise, kuid normaalsest, tavalisest käigust kõrvale kalduva arenemise tulemus. Pärilikkuse muutumine on tavaliselt organismi arenemise tulemus väliskeskkonna tingimuses, mis sel või teisel määral ei vasta vaadeldava orgaanilise vormi looduslikele vajadustele.

Elutingimuste muutumine sunnib isegi taimeorganismide arenemistüüpi muutuma. Arenemistüübi teisenemine on seega päritavuse muutmise algpõhjuseks. Kõik need organismid, mis ei suuda vastavalt muutunud elutingimustele muutuda, ei jää ellu, ei jäta järglasi.

Organismid, ja siit nende loomus, tekivad ainult arenemisprotsessis. Muidugi võib elav keha ka väljaspool arenemist muutuda (põletus, liigendite murre, juurte rebenemine jne.), kuid need muutused pole iseloomulikud, eluprotsessiks vajalikud.

Arvukad faktid näitavad, et sugurakud ei fikseeri taime- või loomaorganismi keha eri sektorite muutusi mitte ühevõrra sagedasti ega ühesugusel määral.

Seda seletatakse sellega, et iga organi, iga elava kehaosakese arenemisprotsess nõuab võrdlemisi kindlaid väliskeskkonna tingimusi. Neid tingimusi valib iga organi ja pisimagi raku elundi areng ümbritsevast keskkonnast. Seega, kui see või teine taimeorganismi kehasektor sunnitult assimileerib temale võrdlemisi ebaharilikke tingimusi ja tänu sellele kujuneb eelmise põlve keha analoogilisest sektoreist erinevaks, võib ta aineid, mis temast siirduvad naaber-rakkudesse, mitte valida, võib jätta neid lülitamata vastavate protsesside edasisse ahelasse. Side taimeorganismi muutunud kehasektori ja teiste kehasektorite vahel on sealjuures muidugi olemas, sest muidu ei saaks ta eksisteerida, kuid see side ei tarvitse olla täiel määral mõlemapoolne. Muutunud kehasektor saab seda või teist toitu naabersektoreist, oma spetsiifilisi aineid ei saa ta ära anda, sest et naabersektor neid ei vali.

Siit on mõistetav see sageli tähelepanndav nähtus, et organismi muutunud organeid, tunnuseid või omadusi järglaste juures vahel ei avastata. Kuid need vanem-organismi muutunud kehasektorid oma-

vad ise seejuures muutunud pärilikkust. Aianduse ja lillekasvatuse praktika tunneb juba ammust ajast neid fakte. Muutunud oks või pung viljapuu juures, samuti muutunud kartulimugulad (pung) ei saa muidugi mõjutada vaadeldava puu või mugula järelsoo pärilikkuse muutumist, kui selle vahetuks alguseks pole vanem-organismi muutunud sektor. Kui aga see muutunud osa ära lõigata ja eraldi iseseisva taimena üles kasvatada, siis on viimase päritavad omadused tavaliselt juba muutunud sellisteks, nagu need olid vanema keha muundunud osal.

Muutuste päriliku edasiandmise aste sõltub keha muutunud sektori ainete lülitamise astmest protsessi üldahelikku, mis viib reprodutseerivate sugu- või vegetatiivrakkude moodustamisele.

Teades organismi pärilikkuse ehitamise teid, võib teda kindla-suunaliselt muuta teatavate tingimuste loomisega organismi kindlal arenemishetkel.

Head taimesordid, samuti head loomaliigid loodi ja luuakse praktikas ainult hea agrotehnika, hea zootehnika tingimuses. Halva agrotehnika juures ei saa halbadest sortidest mitte kunagi häid, vaid paljudel juhtudel muutuvad isegi head, kultuursed sordid mõne põlve jooksul neis tingimuses halvaks. Seemnekasvatuse praktikas on peareegliks, et taimi tuleb seemnepõllul kasvatada võimalikult paremini. Selleks tuleb agrotehnika abil luua head tingimused, mis vastavad antud taimede päriuslike vajaduste optimumile. Hästikasvatatud taimede hulgast tuleb seemne kogumiseks valida ja ka valitakse parimad. Sel teel viimistellaksegi praktikas taimesorte. Halva kasvatamise juures (s. o. halva agrotehnika rakendamisel) ei anna aga ka parimate taimede mingi valik seemne kogumiseks vajalikke tulemusi. Niisuguse kasvatamise juures saadakse kõik seemned halvad, ja ka kõige paremad halbade seast jäävad ikkagi halbadeks.

Kromosoomide päriusteooria tunnistab hübriidide saamise võimalust ainult viljastamise teel. Ta eitab vegetatiivsete hübriidide saamise võimalust, sest ta ei tunnista elutingimuste spetsiifilist mõju taimede loomusele. I. V. Mičurin mitte ainult tunnistas täielikult vegetatiivsete hübriidide olemasolu võimalust, vaid töötas ka välja nn. mentori meetodi. See meetod seisneb selles, et nende või teiste vanade viljasortide pistikute (okste) vääristamisega noore sordi krooni omandab viimane endal puuduvad omadused, mis kanduvad talle edasi vana sordi vääriskstest. Sellepärast nimetaski Mičurin seda meetodit mentoriks — kasvatajaks. Mentorina kasvatatakse samuti ka pookealust. Sel kombel aretas Mičurin rea uusi häid sorte või parandas vanu.

I. V. Mičurin ja mičurinlased leiutasid võtted, kuidas saada massiliselt vegetatiivseid hübriide.

Vegetatiivsed hübriidid on veenvaks tõendiks pärilikkuse mičurinliku seletuse õigsusele. Samal ajal kujutavad nad endast ületamatut takistust mendelistide-morganistide teooriale.

Stadiaalselt veel välja kujunemata organismid, kes pole veel täit arenemistsüklit läbi teinud, arenevad vääristatult alati teisiti kui juur-ehtsad, s. o. mittevääristatud taimed. Taimede kasvatamisel vääristamise teel saadakse kahesuguse loomusega organism, nimelt nii pookealuse kui ka pooktaime loomusega. Kogudes pooktaime või pookealuse seemneid ja neid maha külvates võib leida üksikuid järglasi, kellel on mitte ainult selle sordi omadusi, mille viljadest seemned on võetud, vaid ka selle teise sordi omi, millega esimene oli vääristamise teel ühendatud.

On selge, et pookealune ja poogitu ei võinud vahetada rakutuumade kromosoomide; ja ometi kandusid pookealusest päritavad omadused pooktaimesse ja überpöörduvalt. Järelikult on plastilistel ainetel, mida pookoks ja pookealus välja töötavad, samuti nagu kromosoomidel, nagu elava keha igal osakesel olemas sordi omadused. Neile on omane kindel pärilikkus.

Iga tunnust võib ühest liigist teise nii vääristamise kui ka sugulisel teel edasi anda.

Suur faktiline materjal kartulite, tomatite ja rea teiste taimede eri tunnuste vegetatiivse edasiandmise kohta viib järeldusele, et vegetatiivsed hübriidid ei erine printsiipsaalselt sugulistest hübriididest.

Mendelistliku-morganistliku geneetika esindajad mitte ainult peavad võimatuks päritavate omaduste sihikindlate muutuste saamist, vaid eitavad ka kategooriliselt päritavate muutuste tekkimise võimalust adekvaatselt (vastavalt) keskkonna tingimuste mõjule. Lähtudes Mičurini õpetuse põhiprintsiipidest võib aga pärilikkust muuta täies vastavuses elutingimuste mõju efektile.

Juhime sellega ühenduses tähelepanu kas või eksperimentidele suviteraviljade muutmisel talviseiks ja talvvormide muutmisel veel talviseimaiks, näiteks karmide talvedega Siberi rajoonides. Need eksperimentid on huvitavad mitte ainult teoreetilisest vaatekohast, vaid nad on ka suure praktilise tähtsusega külmakindlate sortide saamisel. On juba olemas rida suvinisust saadud talinisu vorme, mis külmakindluselt ei jää maha, vaid mõned koguni veel ületavadki praktikas tuntud kõige külmakindlamaid sorte.

Paljud katsed näitavad, et vana, kindlaskujunenud päritava omaduse likvideerimisel ei saada mitte jalamaid püsima jäävat, kinnistunud uut päritavat omadust. Määratul enamikul juhtumest saadakse plastilise (I. V. Mičurin ütles „kõikuma lõonud“) loomusega organismid.

„Kõikuma lõonud“ loomusega taimeorganismideks nimetatakse neid sellepärast, et nende konservatism on likvideerunud, nende

nõudlikkus väliskeskkonna tingimuste suhtes nõrgenenud. Niisuguste taimede juures säilib konservatiivse pärilikkuse asemel või ilmub uuesti vaid kalduvus anda ühtedele tingimustele mõningane eelis teiste ees.

Taimeorganismi loomust võib kõigutada:

1) vääristamise teel, s. o. erineva sünnipäraga taimede kudede ühtekasvatamise teel;

2) mõjutades organismi nende või teiste arenemisprotsesside teatavalt toimumise momentidel väliskeskkonna tingimustega;

3) ristsugutamise teel, eriti niisuguste vormide ristsugutamisel, mis oma elamis- või päritolutingimuste poolest järsult erinevad.

Kõikuma lõõnud pärilikkusega taimeorganismide praktilisele tähtsusele on paremad bioloogid, kõigepealt I. V. Mičurin, pööranud suurt tähelepanu. Plastilised, sel või teisel teel saadud ebastabiilse pärilikkusega taimevormid tuleb edaspidi põlvest põlve üles kasvatada neis tingimustes, mille nõudlust või millele kohanemist antud organismide juures tahetakse välja töötada ja kinnitada.

Enamikul taime- ja loomavormidel arenevad uued põlved alles pärast viljastamist — emas- ja isassugurakude ühinemist. Viljastamise protsessi bioloogiline tähtsus seisneb selles, et nii viisi saadakse kahekordse, ema- ja isapoolse pärilikkusega organisme. Kahekordne pärilikkus tagab organismide suure elujõulisuse ja laiema amplituudi nende kohanemisel varieeruvaile elutingimusele.

Pärilikkuse rikastamise kasulikkus tingibki bioloogilise vajaduse ristelda kas või ainult vähe omavahel erinevaid vorme.

Taimevormide elujõulisuse uuendamine, tugevdamine võib toimuda ka vegetatiivsel, mitesugulisel teel. See saavutatakse elavale kehale uute, temale mitte tavaliste väliskeskkonna tingimuste assimilatsiooni teel. Katsetingimustes vegetatiivsel hübriidiseerimisel, katseil suvivormide saamiseks talvvormidest või talvvormide saamiseks suvistest või real teistel organismide loomuse kõigutamise juhtudel — võib tähele panna organismide elujõulisuse uuenemist, tugevnemist.

Juhtides väliskeskkonna tingimusi, taimeorganismide elutingimusi võib sihikindlalt muuta ja luua meile vajaliku pärilikkusega sorte.

Pärilikkus on nende väliskeskkonna tingimuste mõju kontsentreerumise efekt, mis organismid rea eelnenud põlvede jooksul on assimileerinud.

Oskusliku hübriidiseerimise abil, liikide ühendamisel sugulisel teel võib korrapealt ühes organismis ühendada kõik selle, mis ristsugutamiseks võetud liikide juures assimileerus ning kinnitus paljude põlvede jooksul. Kuid Mičurini õpetuse järgi ei anna mingisugune hübriidiseerimine positiivseid tulemusi, kui ei looda tingimusi, mis soodustavad nende omaduste arenemist, mille pärilikkust aretata või parandatava sordi juures tahetakse saada.

Olen esitanud mičurinlikku teadust ainult kõige üldisemates joontes. Siinjuures on veel vaja rõhutada, et kõigil nõukogude bioloogidel on absoluutselt vajalik võimalikult põhjalikumalt tundma õppida seda teadust. Bioloogia eriharude teaduslikele töötajatele on parimaks teeks Mičurini õpetuse efektiivsete teoreetiliste sügavuste omandamiseks tema tööde uurimine, tema üksikute tööde analüüsimine praktiliselt tähtsate küsimuste lahendamise vaatevinklist.

Sotsialistlik põllundus vajab arenenud, sügavat bioloogilist teooriat, mis aitaks taimede viljelemise agronoomilisi võtteid kiiresti ja õigesti viimistella, et neilt suuri ja püsivaid saake saada. Ta vajab sügavat bioloogilist teooriat, mis aitaks põllumajanduse alal töötajaid aretada lühima ajaga vajalikke suure produktiivsusega taimevorme, mis oma omadustelt vastaksid kõrgele, kolhoosnike poolt oma põldudel loodavale viljakusele.

Teooria ja praktika ühtekuuluvus on nõukogude teaduse kindlaks peateeks. Mičurinlik teadus osutub just selliseks teaduseks, mis bioloogias seda terviklust parimal kujul kehastab.

Olen oma sõnavõttudes toonud näiteid mičurinliku teaduse viljakast rakendamisest tähtsate praktiliste küsimuste lahendamisel taimekasvatuse eri aladel. Antud juhul luban endale lühidalt peatuda ainult mõnedel loomakasvatuse küsimustel.

Nagu taimevormid, nii kujunesid ja kujunevad ka loomad tihedas seoses oma elutingimustega, väliskeskkonna tingimustega.

Koduloomade tootlikkuse tõstmise, olemasolevate tõugude täiustamise ja uute loomise aluseks on söödad ja kasvatamistingimused. See on eriti tähtis metiseerimise (tõustamise) efektiivsuse tõstmiseks. Erinevaiks otstarbeiks, erinevates kasvatamistingimustes on inimesed aretanud ja aretavad erinevaid koduloomade tõuge. Seepärast nõuab ka iga tõug oma elutingimusi, mis eksisteerisid tema kujundamisel.

Mida rohkem on lahkuminekuid bioloogiliste omaduste ja loomadele võimaldatavate elutingimuste vahel, seda vähem tulus on antud loomatõu pidamine majanduslikult.

Näiteks, vähese piimaanniga veisetõug, kes juba oma loomuselt ei või anda palju piima, kasutab häid lopsakaid karjamaid, häid mahalakaid ja kontsentreeritud söötasid väiksema majandusliku tulukusega kui kõrge piimaanniga veisetõug. Sel juhul jääb esimene tõug temale võimaldatud tingimustest majanduslikult ilmselt maha. Sellist veisetõugu tuleb tugevasti parandada metiseerimise teel, teda peab söötmis- ning pidamistingimustele järele aitama.

Vastupidi, oma loomult kõrge piimaanniga veisetõug ei suuda halbadesse söötmis- ja kasvatamistingimustesse sattudes muidugi oma tõule vastavat toodangut anda, veel enam, ta hakkab ka kiratsema. Neil juhtumel tuleb söötmis- ja kasvatamistingimusi tunduvalt tõsta, neid kohandades antud tõule.

Meie zootehniline teadus ja praktika peavad, lähtudes vajalikul hulgal ning vajaliku kvaliteediga loomakasvatussaaduste tootmise riiklikust plaanist, kogu oma töö üles ehitama printsiibil: vastavalt söötmis-, kasvatamis- ja kliimatingimustele valida ja täiustada tõuge, seejuures üheaegselt, sellest lahutamatu, luua tõugudele vastavad söötmis- ja kasvatamistingimused.

Kõige paremini seatud eesmärgile vastavate tõuloomade valik koos samaaegse loomade arenemist vajalikus suunas soodustavate söötmis- ja hoolitsemistingimuste parandamisega — see on peamiseks teeks loomatõugude pidevaks täiustamiseks.

Tõu — teatavate loomade järglaste — muutmise radikaalseks ning kiireks võtteks on metiseerimine (ristugutus).

Ristsugutamisel — kahe tõu ristamisel — nagu toimuks kahe ristsugutamiseks võetud, inimeste poolt pikema perioodi kestel loomadele mitmesuguste elutingimuste soetamise teel aretatud tõu ühine mine. Kuid segaverd loomade loomus (pärilikkus), eriti esimeses generatsioonis, on harilikult ebastabiilne, kergesti järeleandlik elu-, söötmis- ja kasvatamistingimuste mõjule.

Seepärast on ristsugutamisel eriti tähtis täita reeglit: olemasoleva kohaliku tõu metiseerimiseks on vaja valida seesugune teine tõug, mis teda muudab paremaks, vastavamaks söötmis-, pidamis- ja kliimao-oludele. Ühtlasi tuleb ristsugutamise puhul selleks, et võimaldada kohalikule tõule külgepoogitavate tunnuste ning omaduste arenemist, hoolitseda uute, parandatud tõuomaduste arenemiseks vastavate söötmis- ja kasvatamistingimuste eest; vastasel korral võivad soovitatavad omadused kohaliku parandatava tõu juures mitte läbi lüüa ja kohalik tõug võib koguni osa oma häid omadusi kaotada.

Tõime näite mičurinliku teaduse üldaluste rakendamise loomakasvatases selleks, et näidata, kuidas nõukogude mičurinlik geneetika, mis avastas praktiliste ülesannete lahendamiseks tähtsad elavate kehade arenemise üldised seaduspärasused, on rakendatav ka loomakasvatases.

Mičurinliku teaduse omaksvõtmine peab ühtlasi olema ka selle teaduse arendamine ning süvendamine — teadusliku bioloogia arendamine. Nimelt niisugune peab olema bioloogide-mičurinlaste kaadri kasv, mis on tarvilik üha suurema ja suurema teadusliku abi osutamiseks kolhoosidele ja sovhoosidele nende ülesannete lahendamiseks, mis neile partei ja valitsus on esitanud.

8. Mičurinlik teadus on vajalik noorte nõukogude bioloogide kaadritele.

Kahjuks pole mičurinliku teaduse õpetamist meie õppeasutustes seni organiseeritud. Selles oleme palju süüdi meie, mičurinlased ise. Kuid me ei eksi öeldes, et selles on süüdi ka Põllumajandusministerium ja Kõrgema Hariduse Ministerium.

Seni õpetatakse enamikus meie õppeasutustes geneetika- ja selektsiooni-kateedreilt, ja paljudel juhtudel ka darvinismi-kateedreilt mendelismi-morganismi, kuid mičurinlik õpetus, mičurinlik suund teaduses, mille bolševike partei ja nõukogude tegelikkus on välja arendanud, jääb kõrgemates õppeasutustes tähele panemata.

Sama võib öelda ka olukorra kohta noorte õpetlaste ettevalmistamisel. Illustratsiooniks viitame järgnevale. Artiklis „Doktori väitekirjadest ja oponentide vastutusest“, mis ilmus ajakirjas „Kõrgemate Koolide Teataja“ nr. 4, 1945. a., kirjutab akadeemik P. M. Žukovski, kes on Kõrgema Atestatsiooni Komisjoni Bioloogia Ekspertide Komisjoni esimees: „Geneetika-alaste väitekirjadega on tekkinud terav olukord. Geneetika-alaseid väitekirju on meil äärmiselt harva, isegi vaid üksikuid.

See on seletatav ebanormaalsete suhetega, mis on võtnud vaenuliku kaju kromosoomide pärivusteooria pooldajate ja viimase vastaste vahel. Kui tõtt öelda, siis esimesed kardavad teisi, kes on oma poleemikas üpris agressiivsed. Sellisele olukorrale oleks parem lõpp teha. Ei partei ega valitsus ei keela kromosoomide pärivusteooriat ja seda esitatakse vabalt kõrgemate õppeasutuste kateedreilt. Poleemika aga las jätkub.“ (Lk. 30.)

Kõigepealt märgime, et P. M. Žukovski kinnitab oma avaldusega, et kromosoomide pärivusteooriat esitatakse vabalt kõrgemate õppeasutuste kateedreilt. Tal on selles õigus. Kuid ta taotleb rohkemat: ta soovib mendelismi-morganismi veel suuremat õitsengut kõrgemates õppeasutustes. Ta tahab, et meil oleks võimalikult palju teaduste kandidaate ja doktoreid, mendeliste-morganiste, kes kõrgemais õppeasutustes veel laiemas ulatuses levitaksid mendelismi-morganismi. Sellele eesmärgile on õigupoolest ka pühendatud tunduv osa akadeemik Žukovski artikleid, mis kajastavad tema kui bioloogiakomisjoni esimehe poolt peetavat üldist joont.

Pole siis imestada, kui ekspertide komisjon on geneetika-alaseid väitekirju, milles selle kaitsja teeks kas või arga katsetki selle või teise mičurinliku seisukoha arendamiseks, igati pidurdanud. Morganistide väitekirju aga, keda P. M. Žukovski soosib, pole olnud mitte juba nii harva, igal juhul sagedamini, kui see tõelise teaduse huvides oleks vajalik olnud. Tõsi küll, sedalaadi, oma suunalt morganistlikke väitekirju on olnud harvemini, kui seda ehk akadeemik P. Žukovski oleks soovinud. Kuid selleks on ka põhjust. Noored õpetlased, kes orienteeruvad filosoofilistes küsimustes, on viimaseil aastail morganismi mičurinliku kriitika mõju all aru saanud, et morganismi vaated on nõukogude inimese maailmavaatele täiesti võõrad. Selles valguses ei paista kuigi heana akadeemik Žukovski seisukoht, kes soovib noortel bioloogidel morganismi kritiseerimisele mičurinlaste poolt mitte tähelepanu pöörata ja morganismi arendamist jätkata.

Nõukogude bioloogid talitavad õieti, kui nad morganismi vaadete

suhtes ettevaatlikud olles loobuvad kromosoomide teooria skolastikat kuulamast. Nad võidavad alati ja kõiges, kui nad rohkem ja tihemini Mičurini sõnade üle just selles skolastika suhtes järele mõtlevad.

I. V. Mičurin arvas, et mendelism „...käib vastu loomulikule tõe looduses, mille ees ei suuda püsida mingi kunstlik väärnimõistetud nähtuste põimik. Oleks soovitatav,“ kirjutas Mičurin, „et mõtleval erapooletu vaateleja seisataks minu lõppjärelduse ees ja kontrolliks isiklikult praeguste järelduste õigsust, sest need on aluseks, mida me pärandame tulevaste sajandite ja aastatuhandete looduseuurijaile.“ (I. V. Mičurin. Teosed, kd. III, lk. 308—309.)

9. Loova teadusliku bioloogia eest.

I. Mičurin rajas alused teadusele taimede loomuse juhitavusest. Need alused muutsid bioloogiliste probleemide lahendamisel isegi mõtlemise meetodit.

Kultuurtaimede ja koduloomade aretamise praktiline juhtimine eeldab põhjuslike seoste teadmist. Et bioloogiateadus võiks üha rohkem kolhoosidele ja sovhoosidele abiks olla kõrgete saakide, suurte piimatoodangute jne. saamisel, selleks peab ta keerulistest bioloogilistest vastastikuseist seoseist, taimede ja loomade elu ning arenemise seaduspärastest aru saama.

Praktiliste ülesannete teaduslik lahendamine on kõige kindlam tee elava looduse arenemise seaduspäraste sügavaks tunnetamiseks.

Bioloogid on väga vähe tegelnud üksikute kehade, üksikute nähtuste, üksikute kehaosade ja üksikute nähtuste lülide vahel eksisteerivate suhete ja loodus-ajalooliste seaduspäraste seoste uurimisega. Ometi võimaldavad just need seosed, suhted, seaduspärased vastastikused toimed tunnetada arenemisprotsessi, bioloogiliste nähtuste olemust.

Kuid elava looduse uurimisel praktikast lahus kaob bioloogiliste seoste uurimise teaduslik alus.

Mičurinlased lähtuvad oma uurimistes darvinistlikust arenemisteooriast. Kuid Darwini teooriast enesest ei piisa veel põrmugi sotsialistliku põllunduse praktiliste ülesannete lahendamiseks. Seepärast on kaasaegse nõukogude agrobioloogia aluseks Mičurini-Viljamsi järgi ümberkujundatud ja seega nõukogude loovaks darvinismiks muudetud darvinism.

Meie nõukogude, mičurinliku suunaga agrobioloogilise teaduse arenemise tulemusena käsitletakse tervet rida darvinismi küsimusi teistsuguselt. Darvinism mitte ainult vabaneb puudustest ja vigadest, mitte ainult tõuseb kõrgemale astmele, vaid veel enam: mitmed tema seisukohad muutuvad tunduval määral. Teaduses, mis peamiselt seletas orgaanilise maailma möödunud ajalugu, muutub darvinism

loovaks, t õ h u s a k s vahendiks elava looduse plaanipärasel valitsemisel praktika seisukohast.

Meie nõukogude mičurinlik darvinism — s. o. loov darvinism, mis uuepäraselt esitab ja lahendab evolutsiooniteooria probleeme mičurinliku teaduse valguses.

Ma ei jõua selles kõnes paljusidki teoreetilisi küsimusi puudutada, millel on olnud ja millel on suur praktiline tähtsus.

Peatun vaid lühidalt ühel neist, ja nimelt küsimusel liigisisestest ja liikidevahelistest vastastikustest suhetest elavas looduses.

On saanud aeg ja küpsenud vajadus vaatluse alla võtta liikide tekkimise küsimuse kvantitatiivse muutumise äkiliseks kvalitatiivseks liigi erinevuseks ülemineku vaatekohast.

Tuleb mõista, et liigi tekkimine on kvantitatiivsete muutuste üleminek kvalitatiivseiks ajaloolises arenemisprotsessis. Sellist hüpet valmistab ette orgaaniliste vormide endi elutegevus teatavate elutingimuste mõjutuste vastuvõtu kvantitatiivse kuhjumise tagajärjel, aga see on uurimiseks ning juhtimiseks täiesti kättesaadav.

Selline liikide tekkimise mõiste, mis on kooskõlas looduse seaduspärasustega, annab bioloogide kätte eluprotsesside enda juhtimise võimsa vahendi, seega aga ka vahendi liikide tekkimise juhtimiseks.

Arvan, et küsimust selliselt esitades oleme õigustatud arvama, et uue liigivormi moodustamisele, uue liigi saamisele vanast viib mitte nende kvantitatiivsete erinevuste kuhjumine, mille poolest tavaliselt liigi piirides teisendid erinevad. Muutuste kvantitatiivsed kuhjumised, mis viivad vana liigivormi hüppetaolisele muutumisele uueks liigivormiks, on teist laadi muutused.

Liik pole abstraktnel, vaid realselt eksisteeriv sõlm (lüli) üldises bioloogilises ahelas.

Elav loodus on bioloogiline ahel, mis oleks nagu rebestatud üksikuiks lülideks — liikideks. Seepärast on väär kõnelda, et liigid ei säilita mitte ühekski hetkeks oma kvaliteeti — liigilist konstantsust. Kõnelda nii — see tähendab tunnistada elava looduse arenemist lameda evolutsioonina ilma hüpeteta.

Neis mõtetes kinnitavad mind eksperimentaalsed andmed kõva nisu (*Triticum durum*) muutmise pehmeks nisuks (*T. vulgare*).

Juhin tähelepanu sellele, et need mõlemad liigid on kõik süsteemaatilised tunnistanud headeks, vaieldamatult iseseisvaks liikideks.

Me teame, et kõvade nisude seas pole tõelisi talviseid vorme, seepärast kultiveeritakse kõigis võrdlemisi käredate talvedega rajoonides kõva nisu ainult suviviljana, mitte taliviljana. Mičurinlased on leiutanud hea viisi, kuidas suvinisu muuta talinisuks. Kõnelesime juba, et küllalt on suvinisusid eksperimentaalselt muudetud talinisuks. Kuid kõik see käis pehme nisuliigi kohta. Kui aga asuti kõva nisu ümberkujundamisele, ümberkasvatamisele talinisuks, siis selgus, et pärast kaht-kolme-nelja sügissuvist külvi (mis on vajalik suvivilja taliviljaks muutmiseks), *durum* muutus *vulgare*'ks, s. o.

üks liik muutus teiseks. *Durum*'i vorm, s. o. kõva 28-kromosoomne nisu, muuub pehme 42-kromosoomse nisu eri teisendeiks, kusjuures üleminekuvormi liikide *durum* ja *vulgare* vahel me seejuures ei leia. Uhe liigi muutumine teiseks toimus hüppeliselt.

Me näeme seega, et uue liigi moodustamist valmistab ette rea põlvede jooksul modifitseeritud elutegevus spetsiifiliselt uutes tingimustes. Sel juhtumil läheb vaja sügistalviste tingimuste mõju kahekolme-nelja kõva nisu põlve jooksul. Neil juhtudel võib ta hüppeliselt muutuda pehmeks nisuks ilma igasuguste üleminekuvormideta nende kahe liigi vahel.

Pean mitte tarbetuks tähendada, et stiimuliks sügava teoreetilise küsimuse — liigi probleemi, indiviidide liigisiseste ja liikidevaheliste vastastikuste suhete küsimuse — püstitamiseks oli minule ja jääb selleks mitte lihtne uudishimu, mitte lihtsalt armastus palja teoretiseerimise vastu. Põhjus, mis mind pani ja paneb nende teoreetiliste küsimustega tegelema, on töö karjuvalt praktiliste ülesannete lahendamisel. Indiviidide liigisiseste ja liikidevaheliste vastastikuste suhete õigeks mõistmiseks oli vaja selget kujutlust vormide liigisisese ja liikidevahelise mitmekesisuse kvaliteetseist erinevustist.

Sellega seoses kerkis uuea üles võimalus selliste praktiliselt tähtsate küsimuste, nagu võitlus umbrohtudega maaharimisel, komponentide valik heinasegude külvamiseks, kiire ning ulatuslik metsaaretamine stepirajoonides, ja paljude teiste küsimuste lahendamine.

See oli, mis mind viis liigisisese ja liikidevahelise võitluse ning konkurentsi probleemi läbiuurimisele, pärast selle küsimuse põhjalikku ning igakülgset läbiuurimist ja läbitöötamist aga indiviidide liigisisese võitluse ja abistamise eitamisele ning liikidevahelise võitluse ja konkurentsi, samuti aga ka eri liikide vahelise vastastikuse abistamise tunnustamisele. Kahjuks olen ma ajakirjanduses nende küsimuste teoreetilist sisu ja praktilist tähtsust veel väga vähe valgustanud.

Lõpetan ettekande. Nii siis, seltsimehed, mis puutub teoreetilisse orientatsiooni bioloogias, siis arvavad nõukogude bioloogid, et mičurinlik orientatsioon on ainuõige teaduslik orientatsioon. Veismanistid ja nende jüngrid, kes eitavad elu jooksul saadud omaduste pärlikkust, ei pälvi seda, et neist pikemalt kõnelda. Tulevik kuulub Mičurinile. (Kiidu avaldused.)

V. I. Lenin ja J. V. Stalin avastasid I. V. Mičurini ja tegid tema õpetuse kättesaadavaks nõukogude rahvale. Kogu oma suureisaliku tähelepanuga tema tööde vastu päätsid nad bioloogiale suurepärase mičurinliku õpetuse. Partei ja valitsus ning J. V. Stalin isiklikult hoolitsevad pidevalt mičurinliku teaduse edasiarendamise eest. Meile, nõukogude bioloogidele, pole austavamalt ülesannet kui mičurinliku teaduse loov arendamine, mičurinliku stiili rakendamine kogu meie tegevuse kõige elava arenemise loomuse uurimisel.

Meie Akadeemia peab mičurinliku teaduse arendamise eest hoolitsema nii, nagu seda hoolikalt suhtudes I. V. Mičurini tegevusse oma isikliku eeskujuga õpetavad meie suured õpetajad V. I. Lenin ja J. V. Stalin.

N. J. Žukovski.

A. EMMO.

Juba ürgsest ajast on inimese vaimu köitnud lendamine. Igatsust lennata on inimene väljendanud mitmesugustes muinasjuttudes ja müütides. Nii jutustatakse ühes vana-Kreeka legendis Daidalosest, kes endale ja oma poja Ikarosele ehitas tiivad. Nende abil tõusid nad lendu. Vaatamata Daidalose hoiatusele, tõusis Ikaros nii kõrgele päikese lähedale, et päikese kuumus sulatas vaha, millega suled olid tiibadeks kinnitatud. Ikaros langes merre, kus ta uppus. Herkules otsis ta laiba üles ja mattis selle väikestele saarele, mis sellest ajast kannab Ikarose nime.

Kuulus itaalia maalikunstnik Leonardo da Vinci (1452—1519) jälgis lindude lendu, tegi neist jooniseid ja seletas lendamist. Ta mõtles välja aparaadi-aeroplani, mis on õhust raskem.

XVI sajandi teisel poolel proovis Venemaal lennata bojaari poja Lupatovi teener. Lendamine toimus Moskva juures Aleksandrovski agulis tsaari, bojaaride ja suure rahvahulga juuresolekul. Pärast lennu sooritamist hakkasid tsaar ja bojaarid seda küsimust arutama ning tsaari käsk kõlas: „Inimene ei ole lind, tiibu ei oma. See pärast, kes ehitab endale puust tiivad, talitab looduse vastaselt ja kurja vaimu mõjul, mille eest väljamõtteleja pea maha raiuda. Selle haiseva koera raibe visata sigadele söömiseks, kuid väljamõeldis ise pärast püha liturgiat tulega põletada!“

Nii suhtuti leidurisse vanal tsaari-Venemaal.

1887. a. jutustatakse „Kroonlinna Teatajas“ Možaiski katsetest, kes 1883. a. ehitas monoplani — ühe kandepinnaga aeroplani —, millega ta olla kaks korda õhku tõusnud ja sujuvalt lennanud. Tema lennuk sarnanes laste mänguasjale — lendavale lohele, mida kolm hobust õhku vedasid. Hiljem ehitas ta aurumasinaga varustatud lennuki, mis aga õhku ei suutnud tõusta, vaid ainult hüppeid tegi, kuna ta oli liiga raske: kaalus 57 puuda. Hiljem ehitas Možaiski jõumasina, mille kaal oli 6 kg hobujõu kohta. Rahapuudus ei lasknud tal selle lennuki ehitust lõpetada. Ta palus toetust tsaari-valitsuselt, kuid sellest öeldi ära nagu tavaliselt. Leidur suri enne, kui ta lennuki ehituse jõudis lõpule viia. Tema pooleliolev lennuk, mis oli ehitatud 20 aastat enne vendade Wright'ide lennukit, müüdi oksjonil. Ostja kasutas siidi, millega olid kaetud lennuki tiivad. Jõumasin oli kaua mehaanikatöökojas ja arvatavasti hävis seal puhkenud tulekahjus.

1894. a. sakslane Otto Lilienthal ehitas plaaneri, millega ta mäenõlvalt õhku tõusis ja õhus liugles; see oli puhtal kujul purilend.

17. det. 1903. a. tõusis õhku Ameerika Ühendriikides vendade Vilbur ja Ovrille Wright'ide ehitatud aeroplaan. See püsis õhus 12 sekundit ja lennu kaugus oli 40 meetrit. Wright'ide eelkäijatel (Leonardo da Vincil, Možaiskil ja Aderil) puudus

kerge ja võimas jõumasin; Wright'idel oli aga kasutada 16 hobujõuline kerge bensini mootor. Kohe avaldati soovi leiutatud aeroplaani kasutamiseks sõjatehnikas.

Venemaal ei tehtud nii palju juhuslikke lennukatsmeid, vaid hakati süstemaatiliselt uurima lendamise teoreetilisi aluseid. Nimetamisväärt on eriti Konstantin Tsiolkovski tööd, kes 1895. a. projekteeris praegusaegse lennukiga peaaegu sarnaneva lennuki ja ehitas väikese aerodünaamilise toru (mis oli esimene maailmas), kus proovis õhu voolu mõju mitmesugustele pindadele. Uurimise resultaadid avaldas ta 1899. a. töös „Õhu rõhumine pindadele, mis on viidud õhu voolusse“.

Õigustatult nimetatakse „Vene lennuasjanduse isaks“ Nikolai Jegorovič Žukovskit, kes avastas ja selgelt formuleeris lendamise füüsilised alused. 1894. a. oma töös „Õhusõit“ ta kirjutab: „Õigus, inimesel pole tiibu ja ta keha kaalu suhe lihaste kaalusse on 72 korda suurem kui see on lindudel; õigus, et ta on peaaegu 800 korda õhust raskem, kuna lind ainult 200 korda õhust raskem on; kuid ma arvan, et ta siiski lendab, toetudes mitte oma lihaste jõule, vaid mõistusele.“

N. J. Žukovski sündis 17. 01. 1847. a. Vladimiri kubermangus väikeses Orehhovo mõisas. Tema isa oli teedeinsener ja töötas tollal Moskva—Nižni-Novgorodi kivitööehitamisel. Mõni aeg pärast Nikolai sündimist läks isa erru ja asus Orehhovosse, kus tegeles põllumajandusega.

Kui Nikolai sai 7 aastaseks ja ka teised lapsed perekonnas kasvasid suuremaks, võeti Orehhovosse kodukooliõpetajaks üliõpilane A. H. Repman, kes oli väga huvitatud loodusteadusest. Ta oli haritud ja valdas hästi prantsuse ja saksa keelt. Suure oskuse ja taktiga oskas Repman arendada Nikolai huvi looduse ja loodusteaduse vastu. Üheskoos oma kasvandikkudega korjasid nad kogude jaoks taimi ja putukaid ning korraldasid lihtsaid füüsika ja keemia katsmeid. Koos lugesid nad fantastilisi jutte, romaane ja reisikirjeldusi, kus reisimine toimus ebaharilikkudes tingimustes: maa peal, vee all ja pilvede taga. Neis juttudes viibisid nad maailmas, mis oli täidetud röövlitega ja mereröövlitega, kus elava inimese skalpeerimine oli lihtne ja igapäevane toiming — kõik see ergutas tugevalt poisi fantaasiat. Jälgides lindude lendamist ta kujutles neid hiigelõhulaevadena, mida juhib inimene. Ta unistas tiibadest, milledega inimene võib õhku tõusta...

Kui Nikolai saab 10 aastaseks, viiakse ta koos vendadega Moskva gümnaasiumi. Sellel sõidul näeb ta esimest korda raudteed.

Esimesed aastad gümnaasiumis õppis ta rahuldavalt, välja arvatud aritmeetika, mida õpetas tuntud õpperaamatu autor Malinin, kes ei olnud rahul Nikolai edasijõudmisega. Elutud numbrid, millede taga ei olnud midagi konkreetset, ei suutnud poissi köita. Kui aga IV klassis algas geomeetria kursus õpetaja Burenini õpetamisel, siis osutus Nikolai üheks paremaks õpilaseks. Varsti jõuab ta kaasõpilastest kaugele ette ja saavutab klassi parima matemaatiku kuulsuse.

1864. a. lõpetab Nikolai gümnaasiumi hõbeaurahaga. Tal on tuline soov saada teedeinseneriks nagu ta isa. Perekonna majanduslikud võimalused ei luba tal jätkata õppimist Peterburis, kus elu on kallis. Seepärast astub ta Moskva ülikooli matemaatika-füüsika teaduskonda. Sel ajal loeti matemaatika ja mehaanika kateedrit ülikoolis üheks paremaks. Siin pidasid loenguid silmapaistvad õpetlased Slutski, Tsinger ja Davõdov. Kuulsa füüsika professori W. A. Tsingeri kohta ütles Žukovski: „Tsinger oma armastusega geomeetrilise mõtlemise vastu juhtis noorte mehaanikute tööd sama teed mööda, mida mööda käisid suured geomeetrikud Newton, Poncelet

ja teised...“ Žukovski taotles kogu eluaja geomeetrilist näitlikkust, mille puudumine talle otse füüsilisi kannatusi valmistas. Juba esimesest kursusest alates võttis Žukovski koos oma õpetajatega osa matemaatikaringi tegevusest. Hiljem kasvas sellest ringist kuulus Moskva Matemaatika Selts.

Žukovski üliõpilasaastad olid tüüpilised vene üliõpilasele. Ta elas toakeses, mida sõbrad nimetasid „kapiks“, mis oli nii madal, et Žukovski, kes oli pika kasvuga, püsti seistes peaga läge puudutas. Et saada sissetulekut, jooksis ta tunde andes mööda linna ja toimetas litografeerimise teel paljundatud loenguid, mis olid tema poolt täpselt üles kirjutatud ja omasid tema redaktsioonis suure edu. Ka selles töös ilmnis temale iseloomulik püüd selgusele ja geomeetrilisele seletusele. Vaatamata rasketele elamistingimustele omas Žukovski alati rõõmsa, terve meele ja alalise, loomuliku huumori. Oma üliõpilaspäevi tuletas ta hiljem suure armastusega meelde.

1868. a. lõpetas N. J. Žukovski Moskva ülikooli. Kuigi ta omas kõik anded ja kalduvused teaduslikuks tööks, ei läinud ta siiski kohe seda teed mööda.

1876. a. sügisel sooritas Žukovski Moskva ülikooli juures magistri eksamid ja kaitseb hiilgavalt rakendusmatemaatika magistri dissertatsiooni, Oponentidena esinevad tema õpetajad Tsinger ja Slutski, samuti ka kuulus vene füüsik Moskva ülikooli professor A. O. Stoletov, Žukovski tulevane lähem sõber. Varsti pärast dissertatsiooni kaitsmist nimetatakse Žukovski dotsendiks.

1882. a. sügisel, kui Žukovski on teadlaste ringis leidnud küllaldest tunnustust, kaitseb ta Moskva ülikoolis doktori väitekirja „Liikumise stabiilsusest“. 1885. a. läheb professor Slutski pensionile ja Žukovski määratakse oma õpetaja asemele mehaanika professoriks.

Žukovski oli mehaanik. Ta näitas, et kaasaegne teoreetiline mehaanika ei saa läbi, toetudes ainult matemaatilisele meetodile, vaid et maailma tunnetamiseks mehaanika seisukohalt on samuti vajalik teaduslikult korraldatud katse, nagu igas teiseski loodusteaduse harus. Žukovski katsetas ja oli leidlik katsetaja. Esimeseks uurimisalaks valis ta vedelikkude ja gaaside voolamise ning keskkonna mõju liikuvale kehale. See ala oli peaaegu tunnetamata; ainult Newton ja Bernoulli olid siin enne Žukovskit avastanud seaduspärasusi. Idüllilises Orehhovos viibides katsetas Žukovski siin lihtsate koduste vahenditega. Näiteks riputas ta aias suure emailitud kannu üles, mille põhja oli auk tehtud ning jälgis vee voolamist sellest: kuidas veejuga august väljudes ennast kokku tõmbas, ning seletas selle abil, miks kõrgelt alla langedes vesi tolmuks puruneb nagu see ilmneb näiteks Niagara joal. Ta kinnitas enda külge tiivad ja niiviisi nähti teda Orehhovo ümbruse teedel jalgrattal mööda vilksatavat; sel korral uuris ta õhu takistust liikumisel kui ka tiiva tõstvat tungi. Ka katsetas ta elavate lindudega. Nii tõi ta ükskord auditooriumi kõrge purgi, millesse oli paigutatud väike lind. Selle katse abil pidid õpilased nägema, et lendutõusmine pole võimalik, kui hoovõtmiseks puudub väli. Žukovski võttis purgilt katte ja võimaldas linnul väljapääsu. Mõni aeg lind tõesti ei saanud õhku tõusta, mis oli heas kooskõlas tema poolt loodud teooriaga. Kuid ometi ei olnud väli õhkutõusmiseks vajalik, lind hakkas purgi seinu mööda tegema spiraale ja üldiseks imestuseks lendas purgist lae alla. Õpetaja naeris koos õpilastega. Katse andis ootamatu, kuid õpetliku tulemuse: välja võib asendada spiraaliga.

Tule muretset inimesele Prometheus. Žukovski polnud vähem mehine, kui ta püü-

dis tuule ja aetas ta aerodünaamilisesse torusse, kus ta pidi inimesele ilmutama kõik oma kavalused ja saladused. See oli üks esimestest aerodünaamilistest torudest Euroopas, mis ehitati 1902. a. Moskva ülikoolis. Siin uuriti keskkonna takistust mitmekujulistele kehadele, propelleri omadusi, keeriseid, mitmesuguste lennukitüüpide ja tiivaprofiilide kõlblikkust ja palju muud. Kaks aastat hiljem ehitas Žukovski uue aerodünaamilise toru, milles saavutati tuule kiirus 11 m/sek. ja 1909. a. sai Moskva ülikool suure toru, milles tuule kiirus võis tõusta kuni 35 m/sek. (Praegu on Moskvas aerodünaamiline toru, millega võib tekitada üliorkaani kiirusega 100 m/sek.) Žukovski ja tema üliõpilaste projektide järgi ehitati mitmesuguseid katseriistu ja masinaid. Mitmed mudelid valmistas Žukovski isiklikult treipingil. Laboratooriumi sisustus ei rahuldanud Žukovskit, kuid puudusid materiaalsed võimalused selle parandamiseks. Hea meelega võttis ta vastu oma endise õpilase rikka Rjābušinski abi aerodünaamilise laboratooriumi ehitamiseks Moskva lähedale Kučinosse. See oli esimene aerodünaamiline instituut Venemaal. Instituut Kučinos ehitati 1904. a. ja Žukovski juhatusel teostati seal väga tõsiseid katseid mitmesuguste profiilidega kandepindade takistuse ja tõstetungi uurimisel. Kučino instituut oli hästi varustatud, kuid tema peremeheks oli kaupmees, kes hoolitses enam instituudi populaarsuse kasvu kui teaduse kasvu eest ja Žukovski lahkus lõppude lõpuks sellest instituudist. Kõige meelsamini töötas ta ikkagi Moskva ülikooli ja Kõrgema tehnilise kooli laboratooriumides.

Moskva kõrgem tehniline kool omas õppiva noorsoo hulgas väga hea kuulsuse ja väga paljude abiturientide soov oli asuda sinna õppima. Kui 1909. a. sügisel Žukovski esimesena maailmas hakkas lugema kuulsat kursust „Õhusõit“, mille all ta mõistis nii lendamist lennukil kui ka sõitu õhupallil, siis tahtis seda kuulata kogu Moskva kõrgema tehnilise kooli noorsugu. Sissejuhatava loengu ajal, kus näidati hulk diapositiive lennukeist ja lendamisest, ning milles Žukovski kirjeldas õhusõidu edusamme, oli auditoorium viimase võimaluseni kuulajatest täidetud. Üliõpilased seisis vahekäikudes, akendel ja kuulasid uste tagant.

Kursuse „Õhusõidu tehnilised alused“ järgi õppisid kõik Venemaal lennuasjandusega tegelejad kuni 1930. aastani. Selles kursuses on Žukovskile omase selguse ja lihtsusega käsitatud väga rasked aerodünaamilised probleemid kõrgema matemaatika abita. Esimesed loengud hektografeeriti ja olid omal alal esimesed maailmas. Need tõlgiti 1916. a. prantsuse keelde ning said kogu maailmas aerodünaamilistes küsimustes suundamääravaks. Žukovski sammus nii palju oma ajast ees, et temale oli raske järele jõuda, kõnelemata möödaminemisest. Pioneerina aerodünaamika teoreetiliste aluste rajamisel omas Žukovski suuremat kuulsust. Kuid ta lõi selgust ka väga mitmesugustesse küsimustesse mehaanika teistelt aladelt. Ta algas teaduslikku tööd vedelikkude voolamise uurimisega avaustest ja torudes. Sellelaadilistest töödest on eriti populaarne „Hüdraulilisest lõögist veektorudes“. Moskva veejuhtmistiku ehitamisel kerkis üles küsimus, miks sageli veektorud lõhkevad. Selles küsimuses pöörduti Žukovski poole, kes selle uurimiseks lasi ehitada mitmesuguse läbimõõduga veejuhtmete võrgu. Žukovski uurimise tulemused annavad võimaluse määrata veejaamast väljumata kohta, kus veetoru on lõhkenud. See töö tõlgiti saksa, prantsuse ja inglise keelde ning kindlustas Žukovskile hüdrodünaamika teadlaste peres esikoha. Žukovski poolt näidatud printsiipide põhjal ehitati New Yorgi veevärgile seadeldis veekadude vastu võitlemiseks.

1890. a. taheti laiendada Mõtišči veejuhtmestikku. Sellega seoses ilmus Žukovski töö „Põhjave teoreetiline uurimine“. Ta leidis seose baromeetri seisu ja põhjavee kõrguse vahel. See teoreetiline uurimus omas määratu suure praktilise väärtuse, see lubas põhjavee pinna kõikumise suuruse järgi määrata põhjavee tagavara teatavas piirkonnas maapinna all. Sellele tööle pööras tähelepanu Viini arstide kongress, kuna põhjavee nivoo kõikumine avaldab mõju epideemiade levikule. Kohdades, kus põhjavee nivoo ei kõigu, epideemiad peaaegu puuduvad.

Ei saa mööda minna Žukovski teenetest ka transpordile. Laialt tuttavad on tema uurimistööd: „Laevade kujust“, „Laevade teooriast, mis pannakse liikuma vee reaktsiooni tungist“, „Laevade kõikumisest lainetel“ ja palju teisi. Rida põhjapanevaid töid oli pühendatud raudtee transpordile. Kui Lääne-Euroopas ilmusid esimesed autod, siis kirjutas Žukovski mitu tööd sellelt alalt; neist tähtsam on „Automobiili dünaamikast“. Võib nimetada veel kümned alad, mida käsitles Žukovski, näiteks: elastsusteooria, keeriste teooria, turbiinid, reaktiiv-liikujad, laskeasjandus, matemaatika, astronoomia. Kuid kõige tähtsamad ja põhjapanevad tööd tegi ta aerodünaamikas ja lennuasjanduses, mis on talle kogu maailmas toonud kustumata kuulsuse.

Kui vennad Wright'id ja pärast neid terve rida prantslasi olid nende poolt kohmakalt ehitatud õhust raskematel aparaatidel suutnud lendu tõusta, siis kerkis teaduse ette küsimus: kust saada tung, mis tõstab lennukit ja kuidas teoreetiliselt on võimalik seda tungi arvutada. Žukovski asus selle probleemi lahendamisele.

1906. a. trükiti põhjapanev Žukovski uurimistöö „Ühendatud keeristest“. Selles töös annab ta eespoolnimetatud küsimusele õige vastuse, sõnastab seaduse ja annab valemi, mis lubab täpselt arvutada lennuki tiivale mõjuva tõstetungi. Ta ütles, et lennuki kandepinda ümbritsevas õhukihis nn. „piirikihis“ tekivad keerised. Need keerised liituvad kandepinda ümbritsevaks tsirkuleerivaks vooluks. Žukovski sõnastas seaduse, mis kogu maailmas kannab tema nime „Tõstetung on võrdeline õhu tihedusega, tsirkulatsiooni ja voolu kiiruse korrutisega“. Tõstetungi võib arvutada valemi järgi $Q = 2\phi kv$, kus ϕ on õhu tihedus, tsirkulatsiooni kiirus on $2k$ ja lennuki kiirus v . Läks veel aega, katseid ja mõtlemist vaja, et vastata küsimusele, kuidas tekib kandepinna ümber tsirkuleeriv vool ja kuidas määrata selle tugevus. Selle töö juures abistas Žukovskit tema õpilane ja sõber Sergei Aleksejevič Čaplõgin, Pandi tähele, et õhuosakeste kiirus kandepinna peal (kumeral küljel) on suurem kui kandepinna alumisel (nõgusal) küljel, seega Bernoulli seaduse järgi õhurõhk kandepinna ülemisel pinnal on väiksem kui atmosfääri rõhk (seal on alarõhk) ja kandepinna alumisel pinnal suurem kui atmosfääri rõhk (seal on ülirõhk). Rõhkude vahe kandepinna alumisele ja ülemisele pinnale annabki kandepinda tõstva tungi, mis lennuki horisontaalsel lennul peab tasakaalustama lennuki raskuse. Järelikult, suurendades õhuosakeste kiirust tiiva ülemisel ja vähendades seda alumisel pinnal, võib tõstetungi suurendada. Praktikas saavutatakse seda sel teel, et lennuki tiiva ülemine pind tehakse ülespoole kumer ja alumine pind pisut nõgus. Et õhu takistus kandepinnale oleks võimalikult väike, tehakse see „voolujooneline“, et õhuosakesed kandepinnast sujuvalt mööduksid. Žukovski koos Čaplõginiga andis meetodi, kuidas arvutada antud profiiliga kandepinna tõste tung. See meetod võeti kogu maailmas lennukite ehitamise juures kasutusele ja seda kasutatakse ka tänapäeval Čaplõgini ja Žukovski poolt arvutatud ja katseliselt proovitud lennuki kandepinna

profiilid (neid nimetatakse Žukovski profiilideks) on kasutamisel kõigi moodsate lennukite juures.

Kolm aastat hiljem (1909. a.) ilmub trükist „Laeva kruvi keeriste teooria“. Selles teoses Žukovski lahendas ülesande, mis ei õnnestunud enam kui 100 aasta jooksul kogu maailma teoreetikutel ja eksperimentaatoritel. Tuleb tähendada, et laeva kruvi tiib, samuti ka lennuki propelleri tiib on põhimõttelt sarnased lennuki kandepinnaga. Kuid tema liikumine on keerulisem, kuna ta pöörleb telje ümber ja samal ajal liigub koos laeva või lennukiga edasi. Keeriste teooria abil on võimalik tule-
tada valemid propelleri ja laeva kruvi tõmbetungi arvutamiseks. Selle teooria abil osutus võimalikuks leida ka sobivaim laeva kruvi ja lennuki propelleri kuju. Keeriste teooriat võib rakendada lennuki kandepindade juures, samuti võib leida takistuse, mida propelleri poolt tekitatud keerised avaldavad lennuki kandepinnale.

Lugemata hulga teaduslike tööde ja õpperaamatute hulgas on Žukovskil enam kui 50 uurimust aerodünaamika ja õhusõidu kohta. Lisaks eespooltoodudle olgu veel nimetatud: „Aeroplaanide aerodünaamilised arvestused“ ja „Õhusõidu teoreetilised alused“. Suur hulk ta töödest on ilmunud võõrkeeltes.

1893. a. ilmus maailma ajakirjanduses sensatsiooniline teade — inimene lendab õhus. See inimene oli Otto Lilienthal, esimene insener-praktik, kes Žukovski teoreetilised uurimised kasutas õhust raskema lennuaparaadi ehitamisel. 1895. a. sügisel sõidab Žukovski Saksamaale, et isiklikult tutvuda Lilienthali lendudega. Leidur võtab Žukovski rõõmuga vastu ja demonstreerib talle lende. Sõpruse ja austuse märgiks kingib leidur Žukovskile ühe lennuaparaadi, millega Žukovski pöördub kodumaale tagasi. Žukovski hindab Lilienthali leidust kui „kõige silmapaistvamat leutist aerodünaamika alalt“.

Et olla kursis välismaal lennuasjanduses tehtud leutistega, viibis Žukovski mitmetel lennuasjanduse kongressidel ja näitustel. Igal pool koheldi teda austuse ja lugupidamisega, kuna ta oli oma aja silmapaistvaim teoreetik ja eksperimentaator lennuasjanduse alal.

Mitte ainult teaduslikud tööd, vaid ka pedagoogiline tegevus tõi talle kuulsust ja au. Ta oskas keerukate probleemide lahendused esitada lihtsalt ja kõigile arusaadavalt. Katsed, mida ta seletuste juures demonstreeris, olid ülimal määral näitlikud ja teravmeelsed. Üliõpilaste seas omas Žukovski tohutu populaarsuse ja autoriteedi. See oli tingitud tema geniaalsusest teaduslike probleemide lahendamisel ja tema piiritust andumusest teadusele. Alati toimusid ta loengud täiskiilutud auditooriumides ja lõppesid suurte ovatsioonidega. Need ei olnud ainult loengud, vaid sageli toimus kuulajate ees tõsine teaduslik uurimistöö. Sageli kadus loengut juhtiv idee, professor sukeldus armastatud geomeetria maailma ning tahvlile ilmusid joonised, valemid ja matemaatilised märgid, mida üliõpilased hinge kinni pidades jälgisid. Siis ilmutas ennast geenius stiihiliselt.

1914. a. puhkeb Euroopa kontinendil imperialistlik sõda. Lennukeid hakatakse kasutama sõjategevuses, esiteks luurel ja pärast aktiivsel sõjategevusel — pommide heitmisel. Sellel perioodil ilmuvad Žukovski tööd „Pommide heitmine lennukelt“ ja teised. Kõrgema tehnilise kooli aerodünaamilise laboratooriumis proovitakse Žukovski juhatusel mitmesuguse kujuga lennupomme. Selles sõjas hiiglaslikud „Ilja Murometsi“ tüüpi vene lennukid tekitasid väikeste saksa lennukite seas paanikat. Nende järgi hakkasid esimestena sakslased ehitama mitmemootorilisi lennukeid.

„Ilja Muromets“ oli sel ajal suurim ja võimsam lennuk maailmas. Ta lendas vahe-
maandumiseta Peterburist Oršasse (700 km) 8 tunniga. Temalt heideti kuni 32-kilo-
grammiseid pomme.

1917. a. toimuvad Venemaal suured sündmused: Vene revolutsiooniline proleta-
riaat kukutab tsaari- ja hiljem kodanliku valitsuse. Käivad rasked võitlused kodu-
sõjas. Neil rasketel päevadel läheb Žukovski otsustavalt töölisklassi poole ning
pühendab temale oma talendi ja teadmised. Žukovski töötab uurimistöö kallal,
mida temale annab Teedekomissariaadi suurtükiväe peavalitsus. Need tööd on suu-
reks panuseks sõjaajanduses. Ta juhatab ka Teedeinstituudi eksperimentaalse aero-
dünaamika osakonda, mis hiljem muudetakse tsentraalseks aerodünaamiliseks insti-
tuudiks.

Žukovski kaastegevusel imperialistliku sõja algul asutatud lendurite kur-
sused muudeti 1918. a. Moskva aviatehnikumiks ja siis N. Žukovski nimeliseks
Punase Õhulaevastiku Instituudiks. Selles instituudis juhib Žukovski pedagoogilist,
teaduslikku ja organiseerimistööd kuni surmani. Ühtlasi jätkab ta loenguid Moskva
ülikoolis ja kõrgemas tehnilises koolis.

1920. a. mais tabab Žukovskit raske õnnetus: surma läbi kaotab ta oma ainukese,
armastatud tütre. Žukovskile, kes on äsja paranenud kopsupõletikust, mõjub tütre
surm nii, et ta saab halvatus. Nõukogude valitsuse hoolitsusel saadetakse ta Usovo
sanatooriumi. Vaatamata Nõukogude valitsuse kõigile püüetele ja katsetele suurt
õpetlast päästa sureb Žukovski 17. märtsil 1921. a. 74 aasta vanuses. Kuni surmani
ei lahkunud ta teaduslikust tööst: veel surma eel dikteeris ta ühele oma üliõpilas-
test oma lõpetamata tööd.

Noort Nõukogude maad tabas suure õpetlase kaotus, keda Lenin nimetas „Vene
lennuasjanduse isaks“, raskelt. Suured rahvahulgad palistasid tänavaid, kust viidi
läbi lennuk, millele oli asetatud puusärk kadunu surnukehaga.

Kahjuks ei näinud Žukovski oma töö täit vilja — Vene ja Nõukogude lennuasjan-
duse õitsengut, millesse ta kaljukindlalt uskus. Ta ei elanud enam, kui Nõukogude
lendurid Čkalov, Gromov ja Baidukov Nõukogude Liidus ehitatud lennukil sõitsid
üle Põhjanaba Ameerikasse.

Suures Isamaasõjas andsid nõukogude lendurid purustavaid lööke fašistidele ja
aitasid maavägedel rajada teed läände. Lennuasjanduse viimisel sellele kõrgusele,
nagu ta on Nõukogude Liidus, aitas otsustavalt kaasa N. J. Žukovski, kes töötas
välja lennuasjanduse tõeetilised alused ja õpetas välja suure hulga tublisid tea-
dusmehi, insenere ja lendureid.

Toimetuse kolleegium: J. Seiental (toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint,
A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 24. IX
1948. Trükkimisele antud 16. X 1948. Paber 67×95 cm 1/16. Trükiarv 3310.
Trükitähti trükipoognas 51953. Trükipoognaid 4. Arvutuspoognaid 5,52 MB-08379.

Tellimise nr. 1368. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Hlub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla,
12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. „Ныукогуде Коол“ (Советская школа).
Орган Мин. Просв. ЭССР.